

ÍZELÍTŐ

"A hatos számú műút"
"A csillag-lovasszekere" nyomában
A közös haza a magasban van
Történelmi és kulturális élmények a Don-kanyarban

Paksi zsidó házak (II. rész)

Kitelepítettek-kitelepültek, Schiff Júlia könyveiről

Paksi költők versei

Emlékezés Lövey Klárára

Egy kiállítás - Szinger Zsuzsanna - képei el

Új szerzemények

TOLNAI HÍRLEPŐ
AZ MDP TOLNAMEGYEI PARTBIZOTTSÁGÁNAK LAPJA

Átadták a forgalomnak öt éves tervünk nagy alkotásait: a dunaföldvári hidat és a hatos számú műutat

Az ünnepségeken Bebrits Lajos elvtárs mondta ünnepi beszédeit

A hatos számú út az a Dunán. Nemcsak az, a helyen meg vannak...
Tíz és ötven éveseknek a mérőőreinek, technikusainak...
Az ötéves ország életében fontos szerepet jelent ez az út...
Bebrics Mihály elvtárs...
Berki elvtárs...
Györe jó eredményt ért el, Mórág lemaradt a tejbegyűjtési versenyben

A MÁVAG-híradók kezdélete...
Berkes László építészvezető mérték...
Bebrits Lajos elvtárs...
Békés ünnepség keretében adták át a hatos számú műutat

Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...

Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...
Király László elvtárs...
Bebrits Lajos elvtárs...

VILÁG PROLETARIAJ! EGYESÜLJÉTEK!
A MAI SZÁMBAN:
A termelési-előállítás és értékesítés országos terjedelmének (2. o.) - Megérkezett a szovjet dolgozók...
Kulturális:
Mint avató! Szigárdi dolgozók népe (4. o.)

“A hatos számú műút”

Paks múltját kutatva, eddig még nem talákoztam olyan adattal, amely a hatos számú főút paksi szakaszának építésére vonatkozott volna, csak találgatások és “az ötvenes évek elején” meghatározások voltak ismertek számomra.

Az Országos Széchenyi Könyvtárban korabeli sajtótermékek után kutatva – Fülöp Attila Tolna megye sajtóbibliográfiája című munkája alapján – került kezembe a Tolnai Napló 1951-53-as számainak mikrofilmes változata.

Az 1951. december 28. szám (VII. évfolyam, 301. szám) címlapján tudósít két jelentős megyei eseményről, a dunaföldvári híd és a Paks–Szekszárd közötti útszakasz átadásáról. A két ünnepségre 1951. december 27-én került sor, ám továbbra sem ismert például a Dunaföldvár–Paks közötti szakasz átadásának ideje. Legfeljebb következtetni lehet, hogy ez 1949-50-ben lehetett.

A Tolnai Napló 1952. február 13. számának 3. oldalán újabb híradás jelent meg a főút építésével kapcsolatban az “Épülő megyénk” című cikkben, amelynek alcíme: Tovább épül a hatos műút. A rövid tudósítás így szól: “A múlt év decemberében felavatott és a forgalomnak átadott hatos műút Budapesttől–Szekszárdig elkészült. Ez évben tovább folyik az építkezés Pécsig. Az új út közelebb hozza a fővárost a megye dolgozóihoz és a megnövekedett áruforgalom is sokkal gyorsabban bonyolódik le. Építik a paksi vasút fővonalát is, amely Sztálinvárossal lesz összekötve. Az építés, a vasútvonal Tolna községnek is vasútállomást biztosít. Ezáltal számos dolgozónak könnyítik meg utazását. Nem kell a három kilométerre fekvő mőzsi állomásra gyalogolni.”

Sajnos a vasútvonal kiépítése nem a fentiek szerint alakult, mert Paksnak nem fővonalala lett, hanem csak szárnyvonala, és Paks–Tolna között nem lett kiépítés.

A Tolnai Naplóból ennyit sikerült megtudni a “hatos számú műútról”.

Mivel az avatásról szóló cikk nehezen olvasható, ezért az egész cikket szöveg hűen újra közöljük.

ÁTADTÁK A FORGALOMNAK ÖTÉVES TERVÜNK NAGY ALKOTÁSAIT: A DUNAFÖLDVÁRI HIDAT ÉS A HATOS SZÁMÚ MŰUTAT

Az ünnepségen Bebrits Lajos elvtárs mondott ünnepi beszédet

A híd karcsún ível át a Dunán. Nemrég ezen a helyen még roncsok halmaza állt, mutatva a fasizmus pusztítását. Elkészült az új híd, öt éves tervünk egy újabb hatalmas alkotása.

Munkások parasztok, Tolna és Bács megye dolgozói állnak a híd mellett, hogy ezt a hatalmas béke művet átadják a forgalomnak. Eljött ide az egész megye dolgozóinak hatalmas tömege, eljöttek a solti parasztok, hogy átvegyék munkásosztályunk ajándékát, az új hidat, az ország vérkeringését megyorsító fontos átkelőhelyet. A rendőrszenekar pattogó indulót fúj. Megérkezik Babrits Lajos elvtárs, közlekedés- és postaügyi miniszter, a dolgozók lelkes ünneplése közben. A díszemlévényen elfoglalja helyét a hídavató ünnepség elnöksége.

Király László elvtárs megnyitója

Az MDP Tolnamegyei Bizottsága nevében üdvözlöm Bebrits Lajos miniszter elvtársat, a Központi Vezetőség tagját, a hídépítő dolgozókat és mérnököket, az ünnepség valamennyi résztvevőjét. Az ünnepélyt megnyitom. Meleg szeretettel üdvözlöm azokat a munkásokat, akik felismerve munkájuk jelen-

tőségét, több, mint két héttel a határidő előtt befejezték a híd építését, köztük Láng József ácsbrigádját, sztahánovistákat és élmunkásokat.

Nagy esemény ez a hídavatás, ötéves tervünk hatalmas alkotásának avatása.

Ez a mű, békemű, amely bizonyítja hazánk, dolgozó népünk békeakarátát, békeszeretetét. Mi tovább haladunk azon az úton, melyen nagy pártunk vezet bennünket. Rákosi elvtárs beszéde, a párt és kormány határozata, szocializmust építő munkánk új forrása. Mi békét akarunk és békében építjük a hidakat, gyárat.

Szolgálja ez a híd Tolna és Bács megye dolgozóinak érdekét. Éljen szeretett vezérünk, Rákosi elvtárs! Éljen a béketábor nagy vezére, bölcs tanítónk, a nagy Sztálin. (Hosszantartó taps és ünneplés köszönti nagy vezéreinket)

A hídépítő dolgozók nevében Szakály Sándor elvtárs, főgépész áll a mikrofonhoz

A MÁVAG-hidászok lendülete, „munkával a békéért” jelszó tette lehetővé, hogy határidő előtt elkészült a híd a nehézségek ellenére, leküzdve minden akadályt, behozva a kezdeti lemaradást. Építünk további fokozásához békére van szükség, mert csak békében tudjuk eddigi eredményeinket megszilárdítani, azokat fokozni.

Berkes László építésvezető mérnök

Ismerteti a híd műszaki munkálatait, a feladatokról, azok végrehajtásáról beszél. A jó szervezésen kívül a fizikai és műszaki dolgozók együttműködése tette lehetővé, hogy hatalmas békealkotásunk határidő előtt elkészült. A szerkezet szerelése 1951 tavaszán kezdődött a legmodernebb technika alapján. Örömmel jelentjük, hogy elkészült az ország közepén nagyjelentőségű közúti és vasúti híd. Lelkes taps és éljenzés közben állt ezután a mikrofonhoz.

Bebrits Lajos elvtárs, hogy elmondja ünnepi beszédét

Eltársak! Itt áll előttünk készen hídépítő mestereink egy pompás alkotása, a dunaföldvári híd. Ez nem újjáépítés, hanem egy új alkotás. A híd sokkal szélesebb, erősebb, tartósabb és olcsóbb, mint a régi. A híd közúti hálózatunkban fontos helyet foglal el. Az ország közepén nagyjelentőségű ez a híd, ezt már a Horthy-rendszer is felismerte. Népi demokráciánk vette kezébe az építést és alkotja sorra a hidakat, gyárat. A híd kifejezetten békemunka. Ami százévek alkotása volt a hidak tekintetében, azt a háború elpusztította. Mi a békét építjük és ebben a harcban nem ismerünk lehetetlent, törünk előre célunk felé. Tervezünk és végrehajtjuk, ez jellemzi országunk építését, dolgozóink akarátát, lendületét.

Olló helyett e vonat szakítsa el a szalagot – (közben egy tehervonat robog át a hídon) – és kövesse még száz és ezer.

Hála és elismerés azoknak a mérnököknek, technikusoknak, akik lelkes munkájukkal, szakértelmükkel elősegítették a békeművek százainak, köztük ennek a hídnak is az építését. Tovább előre a békés alkotások vonalán. Éljenek a hídépítő mérnökök és munkások! Éljen pártunk és nagy vezérünk, Rákosi elvtárs! – fejezte be ünnepi beszédét Bebrits Lajos elvtárs, közlekedés- és postaügyi miniszter.

Az ünnepi beszéd alatt átbogó tehervonatot lelkes tapssal köszöntötte az ünneplő közönség. A vonat szállítmánya a más területen lakó dolgozók üdvözlését vitte Bács megye dolgozóinak.

Berki Mihályné elvtársnő

a Tolnamegyei Tanács végrehajtó bizottságának elnöke vette át ezután a hidat a megye dolgozóinak nevében.

- Amikor átveszem a megye dolgozóinak nevében ezt a hidat, elsősorban is köszönetet kell mondanom azoknak a dolgozóknak, akik lelkes munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy határidő előtt elkészült.

Ennek a hídnak a felépítése is azt bizonyítja, hogy dolgozó népünk, a párt és Rákosi elvtárs vezetésével egyre nagyobb eredményekkel építi országunkat. Ma szebb erősebb híd áll a régínél, amely megnyitja az utat Sztálin-város felé.

Arra kérem a megye dolgozóinak nevében a dolgozókat, mérnököket, hogy végezzék továbbra is becsületesen munkájukat. Mi ígérjük, hogy teljesítjük megyénkben pártunk határozatait. Éljenek a hídépítő munkások és mérnökök! Előre építőmunkánk további győzelmeivel a békéért! – fejezte be hatalmas taps közben beszédét Berki elvtársnő. – Az ünnepség az Internacionálé hangjaival ért véget.

Ezután a dolgozók lelkes ünneplő tömege Bebrits elvtárs vezetésével a hídra vonult, hogy közelebbről is megnézze ötéves tervünk hatalmas és új alkotását. Utána a DISZ kultúrtermében közös ebédre jöttek össze, ahol kultúrműsor köszöntötte építőmunkánk legjobbjait. Az ünnepség véget ért. A dolgozók elmentek, de nem haza, hanem egy újabb hatalmas eredmény megtekintésére, ötéves tervünk egy új alkotásának avatására, a hatos számú műút átvételére.

Lelkes ünnepség keretében adták át rendeltetésének a hatos számú műutat

Ötéves tervünk eddigi eredményei szemelláthatóan megmutatják azt a fejlődést, amit a három, majd ötéves terv során megvalósítottunk. Ezek közé a nagy alkotások közé tartozik a most felavatott dunaföldvári híd és a Budapest – szekszárdi betonút is. Az avató ünnepségre Bebrits Lajos közlekedés- és postaügyi miniszter elvtárs is megjelent. Az építés vezetője adta át a forgalomnak a betonutat, beszédében megemlékezett az építés dolgozóinak odaadó munkájáról, a mérnökök akadályt nem ismerő teljesítéséről, amit annak érdekében tettek, hogy az utat határidő előtt átadják a forgalomnak.

Bebrits Lajos elvtárs tartotta meg az ünnepi beszédet

Ezeket mondta : „Mi át vesszük az utat, s köszönöm az egész magyar népnek pártunk, kormányunk nevében azt az odaadó munkát, amit a kubikosok, aszfaltozók és mérnökök az út határidő előtti átadása érdekében tettek.” A vállalat dolgozói virágcsokorral köszöntötték a miniszter elvtársat. Az ünnepélyes szalagátvágás után, a meghívott vendégek a dolgozókkal áthaladnak a diadalkapu alatt.

A menet a tolnai elágazáshoz ért, ahol megtartották az út átadásának ünnepségét. A Himnusz elneklése után

Király László elvtárs, az MDP megyei pártbizottság titkára veszi át az utat.

A hatos számú műút elkészítése ismét egyik békeművünk befejezése, köszönet illeti meg minden itt dolgozó fizikai és műszaki dolgozót, akik akadályt nem ismerve dolgoztak azért, hogy tervüket még a tél beállta előtt teljesíteni tudják – mondotta.

Ferenci Géza központi felügyelőségi tag néhány szóval ismertette a műút elkészítéséhez felhasznált anyagot, munkaórát és a megtakarítások eredményét. Ezzel az úttal elértük azt, hogy megyénk székhelyét Budapesthez kétóra járásnyira hoztuk. Az út legélesebb kanyarja is hatszáz méteres ívben hajlik ami lehetővé teszi azt, hogy nyolcvan-száz kilométeres sebességgel lehet rajta közlekedni. A terv túlteljesítéséhez nagyban hozzájárultak a modern szovjet földmunkáló gépek, melyek a fizikai erőt csaknem teljesen kiküszöbölték. Helyenként az út árvízvédelmi gátként is szolgál.

Bebrits Lajos elvtárs ünnepi beszédében

megemlékezett azoknak a dolgozóknak áldozatos munkájáról, akik a terv sikere érdekében szaktudásuk legjavával segítettek, hogy az utat határidő előtt átadhassák a forgalomnak. Azelőtt úttalan országnak neveztek bennünket. Utjaink, ami volt, nagyrésze makadám volt, ami nagyrésztben nem felelt meg a modern közlekedés követelményeinek. Nem felelt meg akkor, amikor a falu életének megváltoztatására vettünk irányt.

Makadám útjaink az igás közlekedésnek megfeleltek, de nem feleltek meg akkor, amikor a falu gépésítését megkezdtük, mikor mind több gépkocsi és traktor került a faluba. Ezeknek az útjainknak fenntartására nagy összegek kellenek, mindamellett a kívánalmaknak nem felelnek meg. Ezért szükségessé vált, hogy megkezdjük a modern autóutak építését, ötéves tervünk sok ilyen út építését irányozta elő.

Ezek közül most kerül felavatásra a Budapest – Szekszárd közötti rész amit ebben az évben építünk Pakstól Szekszárdig, jövőre pedig megfogjuk építeni a Szekszárd – pécsi szakaszt is. Útépítésünk mind jobban fejlődik, mérnökeink mind több tapasztalatot szereztek ezen a téren, mind jobban elsajátítják a modern útépítés tudományát. Jövőre ilyen szakemberekkel, munkásokkal még 300 kilométer hasonló utat fogunk építeni.

Az egész ország életében fontos szerepet jelent ez az út, meggyorsítja az áruk áramlását a faluból, városból egyaránt. Elősegíti, meggyorsítja a keleti és nyugati országrészek között a forgalmat, közelebb hozza egymáshoz a megyéket nem mint azelőtt az egyik megyének éhezni kellett azért, mert szárazság volt, viszont a másik megyében volt bőven termés, de az árut nem lehetett elszállítani, mert nem voltak megfelelő utak. Ma már elérjük azt, hogy úthálózati térképünkön mind több fekete csík jelenik meg jelezve ezzel azt, hogy ötéves tervünket ezen a téren is sikeresen teljesítjük. Legutóbb egy dunai hidat, Sátoraljaújhely és Miskolc között ugyanilyen utat adtunk át a forgalomnak. Ötéves tervünk minden ilyen építkezése közelebb hozza a falut a városhoz.

Jövő évben Tolna község is kap vasutat és vasútállomást. Amivel Tolna megye közlekedését még zavartalanabban le tudjuk bonyolítani.

Az útépítésnél dolgozó munkások, mérnökök és technikusok között százezer forint jutalmat osztunk ki, amivel államunk, Pártunk még inkább kívánja kimutatni megbecsülését azoknak a dolgozóknak, akik a terv sikeres teljesítése érdekében megtettek minden tőlük telhetőt. Ezután

Berki elvtársnő, a megyei tanács elnöke vette át az utat

a megye dolgozói nevében. Ez az út megépítése népi demokráciánk újabb győzelme és ilyen ünnepélyek mind sűrűbben vannak az utóbbi időben. A munkások, mérnökök győzelme ez, s a lelkes munkáért fogadják a megye dolgozóinak háláját, megbecsülését. A kommunisták mutassanak példát továbbra is a terv teljesítésében, hogy mind több ilyen avató ünnepélyt tudjunk tartani, népi demokráciánk még több vívmányát tudjuk ünnepelni.

■ *Beregnyei Miklós*

“A csillag-lovas szekere” nyomában

Költők-írók nyomait követve indultunk útnak Paksról, egy irodalmi önképzőkör tagjai, hogy felkeressük a szülőhelyeket. A legméltóbb környezetben, a könyvtár olvasótermében havonta egyszer verseket, novellákat olvasunk, irodalomról beszélgetünk, könyvekről vitázunk, vagy egyetlen felderítendő verssor nyomába eredünk. Most úton vagyunk a bölcsőhelyek felé, ehhez azonban országhatáron kell átkelnünk. A magyar irodalom egyszerre szétdarabolt és mégis egységes. Bármennyire is távolodunk Magyarország jelenlegi határaitól, mégis a hajdani történelmi ország területén járunk, kulturális örökségünk színhelyein.

Kezdjük hát Nagyszalontán költőink nyomát keresni. A Toldi szerelme VI. énekében Arany János így varázsolja elénk szeretett szülővárosának, Szalontának az emlékét: *„Képzetelem szárnyán oda viszatérnek,/ S barangolom a tájt, kicsi, sápadt gyermek,/ Hallgatom a három nyárfa ezüst lombját,/ S tanulom a melynek tanúi, a mondát:/ Hogy telepedtek volt hajduk Köleséren/ Bocskaitól nyerve faluhelyet véren/Azután hogy vették Toldi jeles várát/ Gulya s ezer tallér ütven meg az árát”.* Emlékezetünkben a Toldi sorai zsongnak, majd arról beszélgetünk, élő személy volt-e Toldi Miklós, történelmileg bizonyítható-e a „Négyszögbe kerített hatalmas erősség”, a Toldiak várának léte. A Ilosvai és Arany által megörökített Toldi Miklós valóban élő személy volt, gazdag bihari nemes, aki egy ideig zsoldosvezérként harcolt Itáliában. Nagy Lajos király megjutalmazta vitézségéért, Pozsony várát adta neki, majd királyi megyék főispánságát, több helyen birtokot. Három évvel élte túl királyát, 1385-ben halt meg. Bátyja, György szintén udvari szolgálatai fejében bihari főispánságot kapott. Lakott Toldi Miklós Szalontán? Úgy tudjuk, nem. De egy bizonyos Toldi György 1398-ban birtokba vette Zalanta (Szalonta) helységet, vagyis a jeles Toldi-család egyik ága Szalontán vert gyökeret. A család jó kétszáz évig magáénak mondhatta a környék erdőseit, mocsaras legelőit, szántóit. Arra is van adat, hogy a várak megközelítőleg ott állhatott, ahol ma a Csonkatornyot látjuk. Az évszázadok során többször feldúlták, például a törökök első Bihar megyei betörésekor, 1474-ben, majd Dózsa hadai prédálják fel 1514-ben. Végső pusztulása 1598-ban következik be, amikor a törökök Várad sikertelen ostroma után a visszavonulási útvonalon dühükben mindent elpusztítanak. Néhány év múlva azonban egy fejedelmi-hadvezéri döntés új irányt szab Nagyszalonta fejlődésének: Bocskai István 1606. március 14-én kelt szabadságlevelében háromszáz hajdúját telepíti Kölesér várába, azzal a szándékkal, hogy a független Erdély itteni határát biztosítsák a török terjeszkedéssel szemben. Az erdő-s-mocsaras Kölesérenél azonban jobban bíztak a hajdúk Szalontában, a fejedelem beleegyezésével egy bizonyos Toldi Györgytől előbb zálogba veszik, majd 1625-ben véglegesen megvásárolják ezer tallérért a Toldiak romos várát. A vételárat, a monda szerint, még egy gulyával is megtoldják. Ezt örökíti meg Arany a Toldi szerelme VI. énekében.

Itt barangolunk a jelen Szalonta árnyas parkjában, megállunk Bocskai fejedelem szobra előtt, majd a magas talapzatra helyezett kicsiny Kossuth-szobor lábainál felfele tekintünk, és elcsodálkozunk, hogyan maradhatott épen annyi történelmi vihar után Romániában az egyetlen Kossuth-szobor, Tóth András (A költő Tóth Árpád édesapja) alkotása. Bizony, a csodával határos módon...

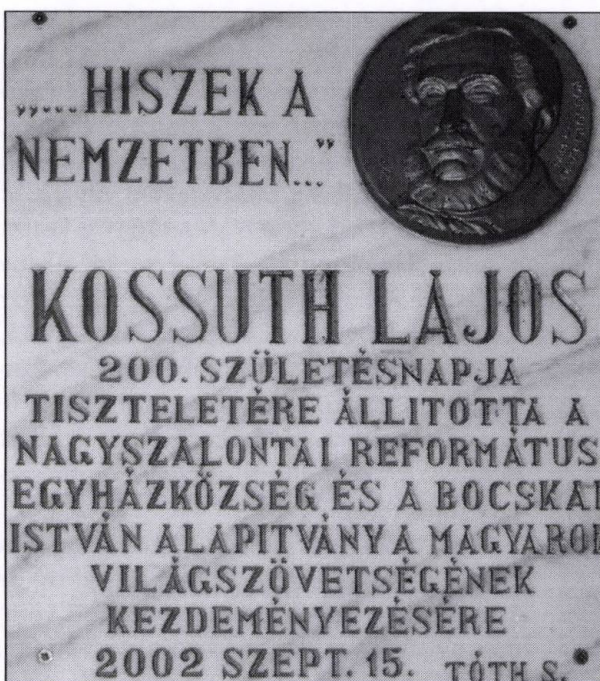

Természetesen 1920 augusztusában ismeretlen tettesek ledöntötték, az öregek emlékezete szerint négy ökörrel húzták le. Két évtizeden át az Arany-múzeum lépcsője alatt rejtegették, mígnem 1940 őszén visszahelyezték a talapzatára. Aztán jött 1944 ősze, Szalonta főutcáján szovjet csapatok masíroztak, a román nacionalisták ismét kötelet dobtak volna Kossuth nyakába, ha a történelmet tanult szovjet városparancsnok megálljt nem kiáltott volna. Ő ugyanis, csodák-csodája tudta, hogy ki volt Kossuth Lajos, magyar forradalmár, szobrát a helyén kell hagyni. Ennek köszönhetően a legvadabb nacionalista idők is sértetlenül átvészelték a szobor, ma is a helyén áll.

Eljutunk a református templom és a régi iskolaépület közti kicsiny térre, és nézzük Arany iskoláját, ezt az 1845-1847 között emelt, akkor nagyon korszerű iskolát. Annak előtte ezen a helyen állott az az egytermes iskola, melybe a kis Arany Jánoskát pendelyes korában édesanyja beíratta, s melyben 1836-1839 között a szerény jövedelmű segédjegyző Arany János maga is tanított. Egy korabeli festmény megörökítette azt az iskolát: tornácos, háromablakos parasztház volt, két ilyen kis épület fogott közre egy tágas udvart, a mai tér egy részét. Földi János, Csokonai barátja, a későbbi debreceni tudós orvos ugyanitt tanult, itt volt tanár Szilágyi István, aki Arany tehetségét az irodalom felé irányította. A most is álló épületben volt diák Zilahi Lajos, regényíró, Erdélyi János, a századforduló költője, szerkesztője, később Sinka István, rideg pásztorok leszármazottja, Sinka János fia, a fekete bojtár. Ő mindössze négy elemi-t végzett, román anyanyelvű édesanyja, Nutiu Elisabeta hozta ide a fiát, a magyar iskolába, s lett maga is Erzsébet.

Arany a náddal fedett apró ablakú hajdani városházán volt segédjegyző, majd jegyző 1839-49 között. Lakása a „notariális quartély” jegyzői hivatalától járó kicsi hajlék volt. Arany szalontai otthona vagy a későbbiek betöltötték-e azt a remélt nyugodt otthon-vágyat, melyet az Epilógusban élete alkonyán megfogalmazott: *„Egy kis független nyugalmat,/ Melyben a dal megfoghat,/ Kértem kérve:/ S ő halasztá évről-évre// Csöndes fészket zöld lomb árnyán,/ Hová múzsám el-elvárnám,/ mely sajátom,/ Benne én és kis családom.”* Itt írta első műveit 1840-től kezdődően, itt bízta írásra Szilágyi István, ide látogatott Petőfi is 1847 május végén. Aranyt éppen a kertben találta, diófát szemzett. *„Addig tartson az élete, míg abból a fából telik ki a koporsója!”* - így köszöntötte. Petőfi nagy sárgaréz kávéfőzöt hozott a ház asszonyának, Aranyé Ercsey Juliannának, és igen jól érezte magát a szerény hajlékban. Aranyak az Összes költemények kötetét hozta, de Arany Lacit is megajándékozta három ezüst húszassal, melyekből később Arany kiskanalakat csináltatott. (A kávéfőző a Csonkatoronybeli Arany-Múzeumban, a kiskanalak a Petőfi Irodalmi Múzeumban található) Az itt töltött tíz nap Petőfi legszebb

emlékei közé tartoztak, ekkor írja az Arany Lacinak című verset is. Még kétszer vezet erre az útja, 1847 október végén útban Pest felé állnak itt meg pár napra Júliával, majd 1849 kora tavaszán, mikor Júliát és kisfiát, Zoltánt Aranyéknál hagyja, maga pedig Bem után utazik.

Megállunk Kiss István Arany-szobra előtt, emlékezünk, verseket olvasunk fel, Sinca Istvánt sem feledjük, Szalonta másik nagy szülöttjét, Kulin György csillagászt sem, aki a sok-sok felfedezett kisbolygó közül az első szülővárosáról nevezte el. Mindnyájuk szobra ott áll ezen a kicsiny irodalmi emlékhelyen.

Itt, a közelben, a mai Arany János utca 46. szám alatt állott a szülőház, a szalmatetős kunyhó, ahol Arany né Megyeri Sára tizedik gyermeke, a magyar költészet csillaga, Arany János megszületett. A költő maga mondja el a ház történetét: „*Híre-pora sincsen már az öreg háznak,/ Honnan elindultam földi utazásnak,/ Nem is úgy épült, hogy századikig álljon,/ Csak rövid tanyául, mint a fecskéfészek...*” A ház leégett, a tűz az egész utcát elemészttette de a Családi kör, a Szülőhelyem, a Toldi őrzi emlékét a „kevés földdel bíró” taksás jobbágy szerény otthonának. A most helyén álló ház már a negyedik ezen a telken, falán fekete márványtábla: „*Ezen a telken állott a bogárhátú öreg ház, melyben Arany János született 1817. március 2-án.*” Itt, ebben az utcában lakott Arany Sára is, a költő egyetlen élő testvére, a közelben volt a parókia épülete, ahol 1863-ban Arany Juliska Széll Kálmán református lelkész feleségeként oly rövid időt élhetett. Itt, ebbe a „fészekbe” érkezett a költő „kis madara”, Széll Piroska, Arany unokája. A sors szomorúan rendezte az Aranyhoz közel állók életét. Juliska 1865. december 28-án kislányának születése után meghalt, Piroska, kinek nevét Arany adta, fiatalon meghalt. Arany karosszéke mellett láthatjuk őt a Nemzeti Múzeum előtti szoborcsoportban.

Íme, itt a Csonkatorony! Aki országúton közeledik Nagyszalonta felé, csakhamar észreveszi, hírben, nevezetességben valamennyi nagyszalontai épületen túltesz.

1899. augusztus 27-én restaurálása és befedése után itt talált végre otthonra Arany László kezdeményezésére az Arany János Emlékmúzeum. Annyi a látnivaló, hogy alig tudunk elszakadni onnan, miután szabadon sétálunk fel-s le az egyes szinteken, álldogálunk, olvasunk, elmerülünk a múltban.

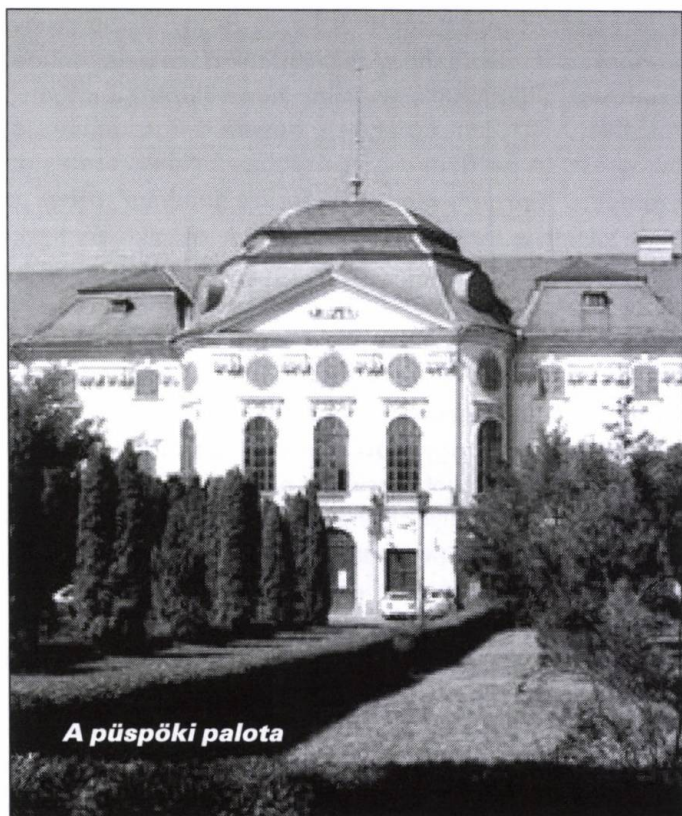
Indulunk tovább a Partiumban Nagyvárad felé. Mert nem Erdélyben, hanem a Partiumban járunk. A latin pars magyar jelentése: rész, országrész, (a partium a főnév többes birtokos esete), az erdélyi fejedelmeket megillető címben így szerepelt: „partium regni Hungariae dominus” azaz, „a magyar királyság részeinek ura”. Szaktanulmányokban a terület „erdélyi kapcsolt részek”-ként szerepel. A Partium olyan Erdéllyel határos tiszántúli területet foglal magába, amely a történelmi időkben ideiglenes jelleggel az erdélyi fejedelmek birtokába került a XVI.-XVIII. század folyamán. Eredetileg az egykori Zaránd, Közép-Szolnok, Kraszna vármegyét foglalta magába, de a megyék száma a hadi események következtében változott. Volt idő, mikor Máramaros, Bihar, Arad, Temes területére kiterjedt a fejedelemség határa. Csak 1876-ban szüntették meg a Partiumot úgy, hogy Zaránd megyét Hunyad és Arad, Közép-Szolnok és Kraszna megyét Szilágy, Kővár vidékét Szatmár megyéhez csatolták. Ma a Partium tájnévként él, Erdély és a Tiszántúl közötti területet értjük rajta.

Ezek szerint akkor Bihar, melynek útjain járunk, nem is Erdély? Erdély nevének eredete a történelmi idők homályában keresendő. A XIII: században Erdeuleu a neve, erdeu= erdő, elü vagy elv valami túl fekvő részt jelent. Esetünkben az Alföld felől érkező számára az erdővel borított Erdélyi Sziget-hegységen túli területre utal. Erdőelve latin neve Ultratranssylvania, mostanában csak Transsylvania. A román Ardeal a magyar Erdélyből származik. Az erdélyi németek Siebenbürgen-nek nevezik, Hétvároszágnak. Az elnevezés a II: András jóvoltából Erdélybe való betelepítésük idejéből származik, a várispánsággal függ össze. Bihar tehát, melynek útjain robogunk, nem tartozik a történelmi Erdélyhez, azonban mivel az erdélyi nagy fejedelmek, János Zsigmond, Bocskai, Báthori, Bethlen Gábor uralmukat időnként a Partiumon túlra is kiterjesztették, így az utunkba kerülő települések, Szalonta, Körösszeg, Székelyhíd hajdani katonái az egész Erdélyért, hazájukért is vérüket hullatták, nem vétünk hát a történelmi igazság ellen, ha a Partiumot Erdélynek tituláljuk. Annál is inkább, mert 1920 után a Partiumot is az elvesztett Erdélyként sirattuk.

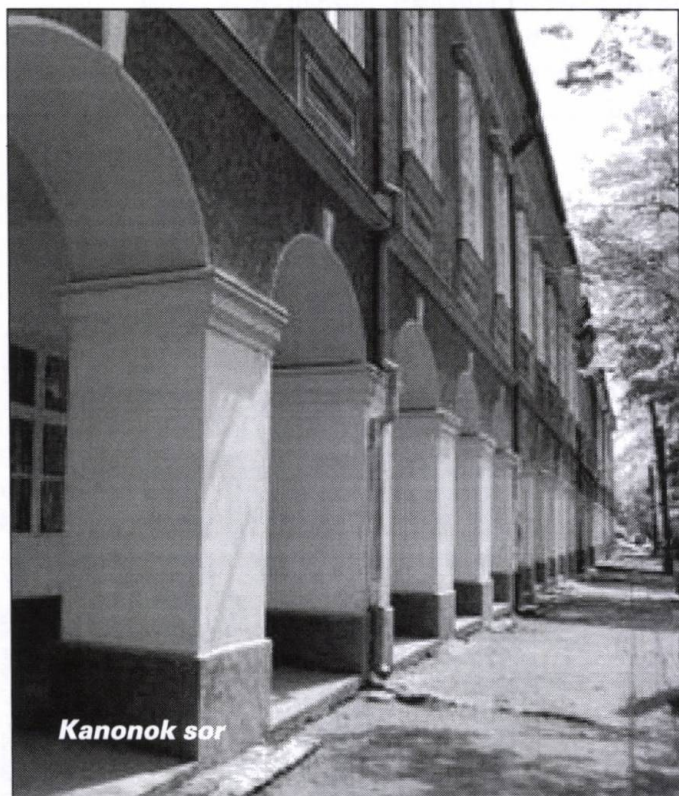
Már Nagyváradon járunk. A városhoz közeledve semmi nem utal a gazdag történelmi múltra, annál inkább a közelmúlt, a szocialista ipar fellegvárának rozsdálló maradványaira, a falansztert idéző lakónegyedekre, amelyekbe a rémisztő idők diktátora a gyanútlan falusiakat városi létre kényszerítette.

Költőink nyomait keresve Ady itt töltött éveit idézzük, libasorban haladunk a keskeny járdán, a régi váradiak által ma is csak Szent János utcának nevezett utcában, és megállunk egy alacsony ház előtt. Itt, egy udvari szobában szerkesztették a századelőn a Nagyváradai Naplót, melyhez Ady Debrecenből szerkesztőnek érkezett Fehér Dezső hívására 1900. január 1-jén. Aztán a Bémer tér következik, a színház, melyet Ady ittlétekor építettek, majd a híres Emke kávéház, aztán a Mülleráj, ma Ady-múzeum, szemben a börtön, ahol a költő három napot „raboskodott” az „Egy kis séta” megírása miatt. Nem is bocsátott meg neki haláláig a klérus! Nem hagyja ki senki, aki erre jár a Kanonok-sort, a bazilikát, a püspöki palotát, Erdély legszebb barokk palotáját, no és mögötte az elmúlt évtizedekben felépített tanulságos törté-

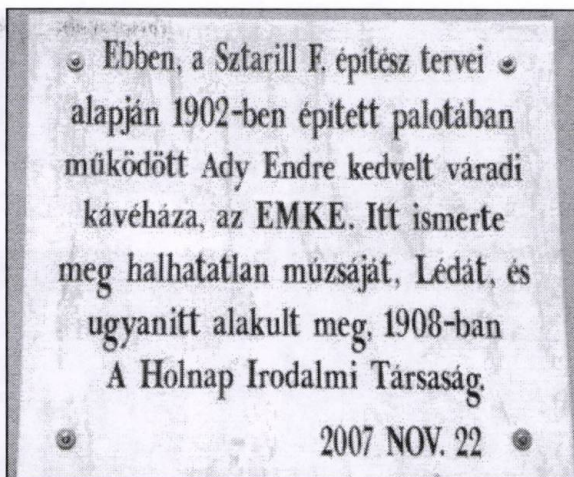

A püspöki palota

Kanonok sor

nelmi emlékparkot. Csak messziről nézzük a már lombosodó gesztenyefák mögött a hajdani premontrei gimnáziumot, a valamikori klasszikus gimnázium ma román tannyelvű líceum. Vasárnap van, be se engednének az iskolába, amelyben a század elején Juhász Gyula is tanított. A város egyik legszebb szecessziós épülete a Fekete Sas palota, mely a korábban leégett Sas fogadó helyén épült. A századelő kulturális életének színhelye volt, benne működött az első mozi, irodalmi matinékon Ady is gyakran felolvasott. Bolyongunk a Barátok temploma altemplomának labirintusában, megállunk a szerencsétlen sorsú Fráter Erzsébet Madách Imréné befalazott földi maradványai előtt. Tanulságos a sírfelirata, a Tragédia egyik sora: „Könnyű ítélni a felületesnek.” Rég elhunytak, a XVIII: század váradai lakói, majd egy 1848-as honvédtiszt, a Rimanóczyak, akik a város mai arculatát építészként meghatározták a XX. század elején. Mind itt nyugszanak békében, mit sem törődve a mai várossal, az idegen kultúrával, mely lassan elnyeli a régi Váradot. De a váradai vár lenyűgöző méretei, romos állapotukban is imponáló falai emlékeztetnek a város tragikus és felemelő múltjára, egy ország nagyságára, élethalál harcára a megmaradásért. Hősi harcokat és bukásokat láttak ezek a falak, „aranyba vont királyok szobrai”-t, árulást és önfeláldozást, győzelmeket és véres megadást. Az ifjú Janus Pannonius, Vitéz János püspök unokaöccse még ilyennek látta nagy királyaink, Szent István és Szent László meg a fiatalon meghalt Szent Imre herceg szobraikat, a Kolozsváristestvérek, Márton és György Európa szerete híres alkotásait. Janus még látta Szent László sírját, mely évszázadokig a magyar királyok zarándokhelye volt. Vitéz János humanista kulturális központtá teszi Váradot, aztán jön a török, és mindennek vége szakad. Evlia Cselebi, a szemtanú tö-

NYUGAT

FŐSZERKESZTŐ: IGNOTUS

SZERKESZTŐK: ADY ENDRE, BABITS MIHÁLY

FŐMUNKATÁRSÁK:

AMBRUS ZOLTÁN, ELEK ARTÚR, FENYŐ MIKSA, GELLÉRT OSZKÁR,
HALÁSZ IMRE, KAFFKA MARGIT, LACZKÓ GÉZA, MÓRICZ ZSIGMOND,
OSVÁT ERNŐ, SCHÖPFLIN ALADÁR

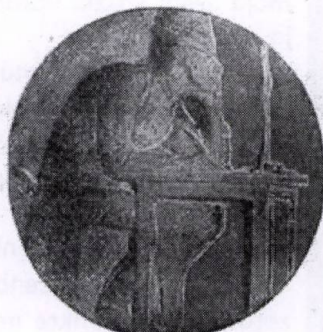
TARTALOM:

ADY ENDRE: A fajtám sorsa. (Vers.)
MÓRICZ ZSIGMOND: A fátyla. (Regény IV.)
GELLÉRT OSZKÁR: Szelidség. (Vers.)
TÖRÖK GYULA: Kisszobrok.
PILISI LAJOS: A vörösmalom. (Párbeszéd.)
A POLITIKA MŰGÖL:
IGNOTUS: Miért nem Andrássy?

GELLÉRT OSZKÁR: Észrevételek: „Kinek kell az általános szavazatjog?” – A görög trónfosztás és a hadicélok revíziója.
NÁDAS SÁNDOR: Egy elmebetegről, aki 41 évig volt szanatóriumban. (Novella.)
MÓRICZ MIKLÓS: Magyarország népesedése a háború után.

Figyelő:

SCHÖPFLIN ALADÁR: Peer Gynt a Magyar Színházban. –
HARAGI HENRIK: Sebastyén Károly Peer Gynt-fordítása. –
BRAUN ROBERT: Szász Ódán. – ERDÉLY JENŐ: Marlay Ódán novelláival. – TÓTH ÁRPÁD: Sas Edel: A fehér város. –
BALINT ALADÁR: Négy fiatal művész kiállítására. – A Nyugat hírel. – Beküldött könyvek jegyzéke.

ELŐFIZETÉSI
ÁRA
EGY ÉVRE 28 K
FÉLÉVRE 14 K
EGYES SZÁM
ÁRA 1-40 KOR.

KIRDÓHIVATAL: VI. VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 51.
TELEFON: 63-50.

MEGJELENIK:
MINDEN HÓNAP
1-ÉN ÉS 16-ÁN
SZERKESZTŐSÉG:
BUDAPEST, VI.,
VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 51. II. EM.

X. ÉVFOLYAM.

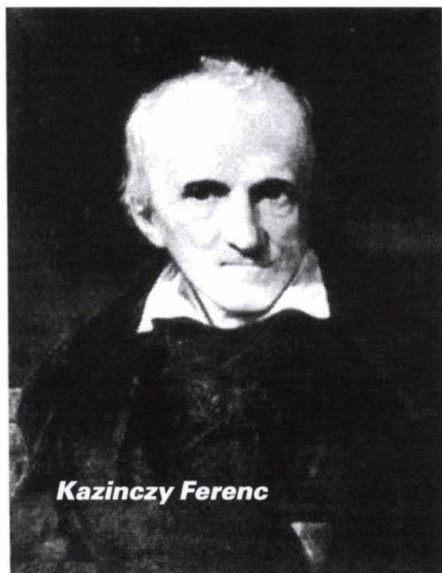
1917. JUNIUS 16.

12. SZÁM.

rök utazó írja le, hogyan töreti össze Ali basa a királyszobrokat 1660 nyarán, hogyan öntenek belőlük ágyúkat Belgrádban. Így múlt el a váradi vár dicsősége... Most a látogató elől gondosan megtervezett takarás rejti el ezt a múltat: sokemeletes panelházak sora és egy égbeszökő tornyú ortodox templom.

Bihar színmagyar község Nagyvárad után az Érmelléken áthaladva. Az Ér szilágysági folyó, a Berettyóba ömlik, mocsaras holtágas területe mindig menedéket nyújtott az ellenség elől menekülőknél. Van, aki az Értől a „szent nagy Óceánig” jutott: Ady. Bihar Árpád fiának, Zoltánnak a birodalma volt. Anonymus írja, hogy Árpád követei Ménmaróthoz, Bihar urához érkeztek, hogy engedje át a honfoglalóknak a Szamostól a Meszes hegységig a területet, ősük, Attila jogán. Ménmarót válassza ez volt: *„Sem jóindulatból, sem félelemből nem engedünk át neki még egy marék vagy talpalatnyi földet sem.”* Árpád sereget küldött ellene, bevette Bihar várát, Ménmarót félelemből bizony a lányát is felajánlotta Zoltánnak, Árpádnak meg az országát, majd messzire menekült. Anonymus

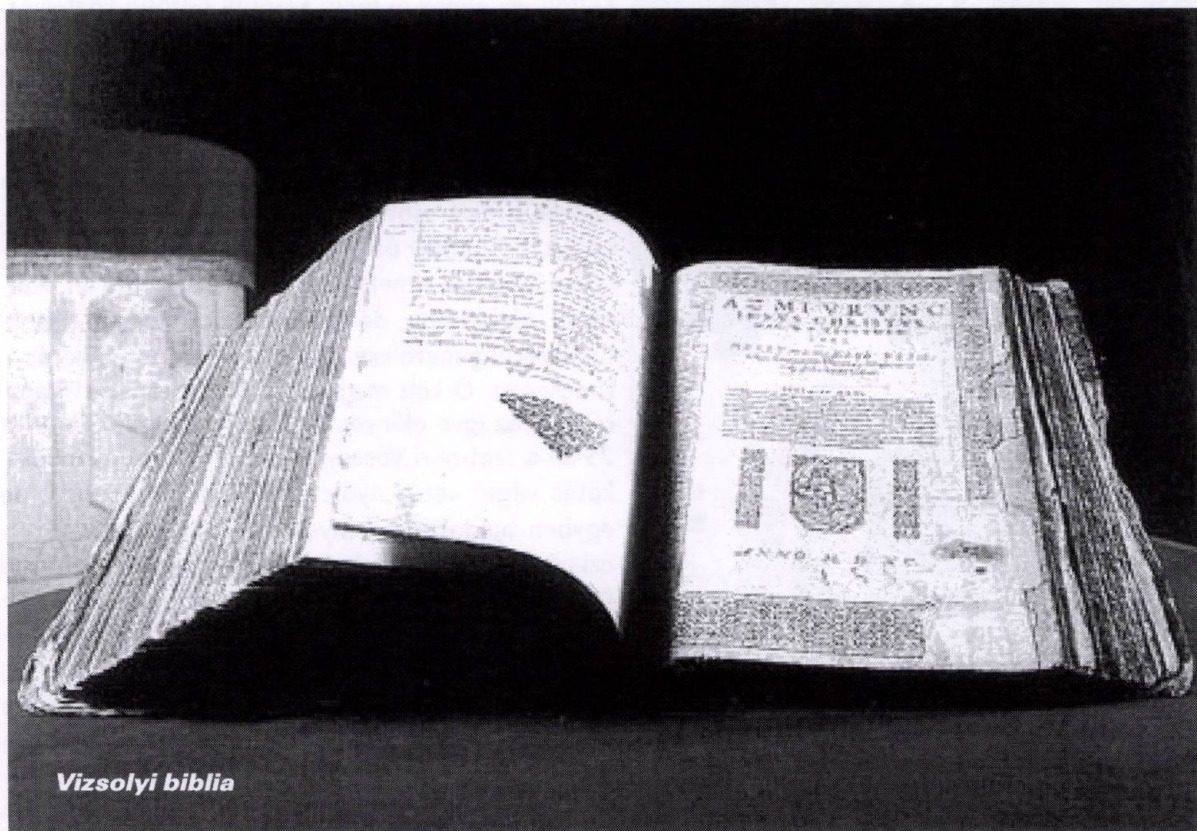

gesztájának ez a mozzanata nem szerepel a váradi püspöki palota mögötti emlékparkban, Ménmarót szobrának talapzatára csupán a fent idézett szavait vésték kőbe. Itt, Biharban hozza létre Szent István tíz püspökségének egyikét, ezt helyezi majd Szent László Váradra, amikor 1091-ben a várost alapítja.

Nézem Diószeg határát, mekkora távolságra lehet Debrecentől? Az örökké vándorló, úton levő fiú, a kóborló színész, poéta, politikus, honvédőrnagy, végül hősi halott Petőfi Sándor alig húszévesen 1843 késő őszén szélben, esőben, egyetlen széllebbelelt köpenyben innen, Diószegről-végleg felhagyva a színészzel, - Debrecenbe gyalogolt. És aztán kezdetét vette az Egy telem Debrecenben. Ez a Diószeg hajdan, amíg a filoxéra mindent tönkre nem tett, olyan borokat termelt, hogy 1871-ben a kínai császár is innen rendelt kétszáz palack aszúbort az uradalmi pincéből. Ma már se uradalmi pince, se aszúbor nincsen e tájon.

Ha Érmihályfalváról - itt is született magyar költő, Zelkovichs, azaz Zelk Zoltán - a magyar határ irányába letérünk, úton vagyunk Érsemjén felé. Minden magyarnak meg kell tennie ezt az utat sárban, hóban vagy perzselő nap alatt. A széphalmi ősz mester, a Kufsteint megjáró író, stilszta, nyelvész, memoáíró, minden írók mentora, Kazinczy Ferenc szülőfaluja ez a kicsi település. Itt született 1759-ben, hétéves koráig itt élt nagyapja, Bossányi Ferenc birtokán. Ellátogattunk hát mi is szobrához a templomkertbe, felidéztek irodalomszervezői életművét, de nem feledkeztünk meg huszonnyolc éves fiának, Kazinczy Lajos ezredesnek az aradi kivégzéséről sem.

Az út Nagykároly felé vezet. „E nagy férfit adá Károly/ Nevelé Wittenberga/ Papszéket s temetőt Gönc fala nyújta neki.” Bizony messze van Nagykárolytól Gönc, de Károlyi Gáspár ragyogó szelleme összeköti a két települést. Nagykárolyban sétálunk, Károlyi szülőhelyén. 1530 körül született, Brassóban, Honterus iskolájában tanult, majd a wittenbergi egyetemen. Neve választott név, Carolus Gasparus, magyarul Károlyi (A j-hang írására az ly-t még nem használták akkoriban) Új hitű református teológus, Dobó István pártfogásának köszönhetően 1563-tól Göncön pap, majd abaúj esperes. 1570-ben kezdi bibliafordítását, segítőinek neve ismeretlen. De tudjuk, hogy fiatal diákként Szenci Molnár Albert, a későbbi zsoltárköltő a segítők között volt. A különböző stílusú szövegrészek azt mutatják, hogy legalább három állandó munkatársa volt. Az Újtestamentum egységes nyelvű, az kizárólag Károlyi munkája. 1590-ben készül el a nyomtatás Vizsolyban, a költségeket Rákóczi Zsigmond biztosította, rendelkezésére bocsátotta vizsolyi nyomdáját. Azóta 293 kiadást ért meg a Vizsolyi Biblia. A szöveg nem csupán teológiai munka, de felbecsülhetetlen az értéke számunkra nyelvtörténeti szempontból is. Igyekszik egységes helyesírást kialakítani, az időtartamot következetesen jelöli ékezettel, mellékjellel illetve kettőzéssel. A szöveg ma is minden nehézség nélkül olvasható. A minden bizonnyal nem magyar anyanyelvű Radics (v. Radicsics) Gáspár a magyar nyelv történetének egyik legmeghatározóbb személyisége lett. Ma a világon 53 vizsolyi bibliát tartanak nyilván, Magyarországon 20 példány van az első nyomtatásból. Károlyi szobra ott áll a református templom kertjében. 1996. augusztus 4-én leplezték le, Deák Árpád fiatal marosvásárhelyi szobrász alkotása, talapzatán

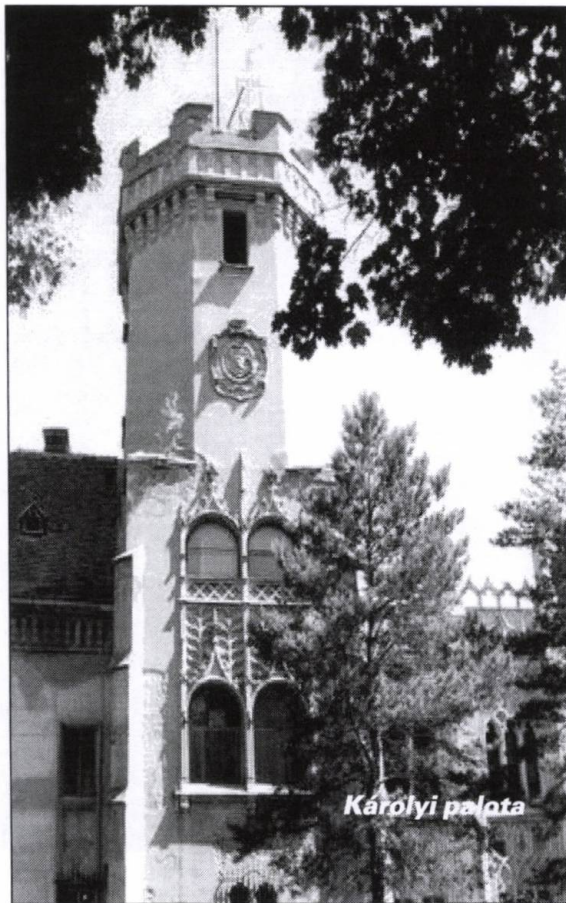

Vizsolyi biblia

Károlyi Gáspár szobra

hívására átjött a közeli városból a nagykárolyi megyegyűlésre. Riskó Ignác, a vendéglátója hozza át kocsin, aztán ő mutatja be Júliának is. A költő Úti leveleiből tudjuk, hogy a délutáni órákban történt a „megpillantás”, ő ott nézegetett a fogadóval szembeni Téreyék háza felé, mert két lány volt az ablakban. Másnap este a Szarvas fogadó táncmulatságán megismerkednek. Júlia már hallott Petőfiről, kinek: „költeményeiben sok illemsértő dolog van...” A nagy magyar költő későbbi felesége német neveltetésű volt, a magyar irodalmat alig ismerte. Petőfi ugyane napon más ismeretséget is kötött, a fogadó borozójában megismeri Teleki Sándort, a „vad grófot”, életre szóló barátságot kötnek, Teleki az egyetlen arisztokrata barátja a plebejus származására oly büszke Petőfinek. Honnan tudná még ekkor az ifjú költő, hogy pontban egy év

Károlyi palota

a következő szöveg olvasható: „Károlyi sarj, Wittenberg szállást, szónoki széket, sírt Gönc földje adott neki, a nagyszerűnek.” (Latinból fordította Petróczi Éva) A szobor költségeihez adományával hozzájárult a gönci gyülekezet is.

Itt is költők, írók nyomában járunk. A város szülötte a Nyugat első nemzedékének tagja, a fiatalon meghalt Kaffka Margit, a piarista gimnázium diákja volt a gyermek Ady Endre, innen vezetett útja az életében oly meghatározó szerepet betöltő zilahi gimnáziumba. Itt dolgozott a régi vármegyházán vármegyei jegyzőként a fiatal Kölcsey Ferenc, és áll még az Aranyszarvas-fogadó épülete, melynek emeleti templom felőli ablakából Petőfi megpillantotta Szendrey Júliát 1846. szeptember 7-én. A költő pár nappal korábban érkezett Szatmárra, majd barátai

hívására átjött a közeli városból a nagykárolyi megyegyűlésre. Riskó Ignác, a vendéglátója hozza át kocsin, aztán ő mutatja be Júliának is. A költő Úti leveleiből tudjuk, hogy a délutáni órákban történt a „megpillantás”, ő ott nézegetett a fogadóval szembeni Téreyék háza felé, mert két lány volt az ablakban. Másnap este a Szarvas fogadó táncmulatságán megismerkednek. Júlia már hallott Petőfiről, kinek: „költeményeiben sok illemsértő dolog van...” A nagy magyar költő későbbi felesége német neveltetésű volt, a magyar irodalmat alig ismerte. Petőfi ugyane napon más ismeretséget is kötött, a fogadó borozójában megismeri Teleki Sándort, a „vad grófot”, életre szóló barátságot kötnek, Teleki az egyetlen arisztokrata barátja a plebejus származására oly büszke Petőfinek. Honnan tudná még ekkor az ifjú költő, hogy pontban egy év múlva esküvő lesz e napon Erdődön, aztán nászút Koltón, és ehhez el fogja kérni új barátja kastélyát. Ekkor még csak a megyegyűlés politikai eseményei és az ismeretlen barna leány köti le a költő érdeklődését. De már megírja első versét Júliához címmel itt, Nagykárolyban szeptember 8-10. között.

A város története egyben a Károlyiak története is, akik ismert családnevüket a XV. századtól használják, a Kaplony ősi nemzetségből eredeztetik magukat. A grófi címet Károlyi Sándor kapta III. Károlytól, előbb nem, de aztán Rákóczi híve, a Tiszántúl vezérlő generálisa, 1710-től a kuruc hadak főparancsnoka. Ő köti meg Pálffy János császári generállal az igen előnyös szatmári békét 1711. április 29-én a szatmári Vécsey-házban. Igaz, hogy a békekötés véget vet a nyolc éve tartó háborúnak, de egyben bujdosásra kényszerít sok száz, ezer Rákóczi-pártit, magát a fejedelmet is örök száműzetésre ítéli. A fegyverletétel Nagymajtény határában történik, itt nem messze, ahogy Szatmár felé haladunk.

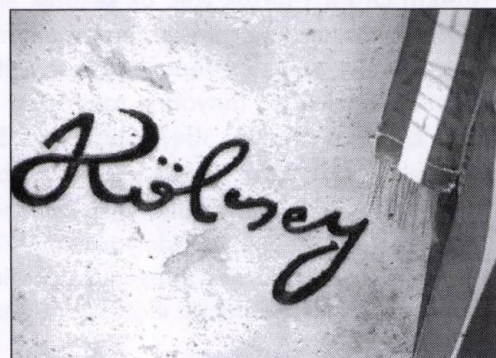
A Károlyiak temetkezési helye a szomszédos Kaplony, a hajdani Ecsedi-láp nyugati szélén elterülő település. Már messziről látszik a neoromán katolikus templom egybeépítve a ferences zárdával, altemplomában a Károlyiak kriptájával. A ferenceket Károlyi Sándor telepíti Kaplonyba, hogy meg-

erősítse a protestánssá lett vidéken a katolikus hitet, és ugyancsak ő hozza be elnéptelenedett szatmári birtokaira a kurucháborúk után a sváb telepeseket Felső-Svábországból és Badaen Würtenbergből. Nem sokkal ezután, 1720-30 között görög katolikus román telepeseket is. Az altemplomban békésen alusszák örök álmukat több évszázada a Károlyiak egymást követő nemzedékei.

Petőfi rövidre szabott életének huszonhat és fél évéből Erdély területén egy esztendőt töltött. Az útvonal, melyen most haladunk, nem ismeretlen a Petőfi-kutatók előtt. Gyakran járt erre a költő, elébb színészként Diószegen, Székelyhídon, aztán már szerkesztőként beszámolókat írva úti élményeiről, úti leveleket. Vagy költőként, barátait látogatva, Nagyszalontán Aranyt, Szatmárnémetiben Pap Endre költőt, Riskó Ignác vármegyei főjegyzőt. Mintegy hat alkalommal látogatott Szatmár városába több hetet töltve itt. Petőfi-émlékeket őriz a főtér és a színház utcája sarkán álló úgynevezett Ormos-ház, melynek emeletén lakott Riskó Ignác, akinél a költő Erdődre Júliához menet gyakran megszállt. A hagyomány szerint itt írta a Falu végén kurta kocsmá című versét, a Levél Arany Jánoshoz, Kard és lánc, a Vándorlegény, a Szájhősök című verseit. Idézzük fel ez utóbbi vers első négy sorát, talán tanulságos lesz a mi korunkban is: „Meddig tart az örült hangzavar még?/ Meddig bőgtök még a hon nevében?/ Kinek a hon mindig ajkain van,/ Nincsen annak, soha sincs szívében!” A város klasszicista püspöki palotájának kápolnájában őrzik az erdődi várkápolnából idemenekített oltárt, amely előtt Petőfi és Szendrey Júlia örök hűséget esküdött egymásnak.

A szatmáriak büszkéek rá, hogy városukból sok híressé vált költő pályája indult el, itt született a halk szavú, oly korán elment költő, Dsida Jenő, innen indult élete Páskándi Gézának, itt tanult Szilágyi Domokos, itt diákoskodott hajdan Krúdy Gyula, Kaffka Margit a szatmári irgalmasnővérek zárdájában eltöltött éveiről írta a Hangyaboly című regényét. És bizony ki tudja ma már azt, hogy itt tanított Ilosvai Selymes Péter, reformátor prédikátor, a XVI:századi Toldi szerzője. 1564-ben itt írta Pál apostol életéről szóló széphistóriáját.

Kölcsey Ferenc élete szorosán kötődik a szatmári tájhoz, tisztelői már 1864-ben szobrot állítottak tiszteletére a szatmári piactéren, a mai főtéren. A szobor sorsa azt példázza, hogy a magyar himnusz költőjének nemzetfélő szavaiért másfél évszázad múltán sem bocsátott meg a többségi türelmetlenség. Miután a hajdani piactér nem bizonyult méltó környezetnek a szobor számára, 1902-ben átköltöztették a költőről elnevezett gimnázium szomszédságába, a Láncos-templom kertjébe. 1920. december 20-án ismeretlen tettesek ledöntik a talapzatról a szoborfejet levágyják, ismeretlen helyre viszik, ahonnan

mindmáig nem került elő. A megmaradt mellrészt gondos kezek a református főgimnáziumban rejtik el, ahonnan 1942-ben, bízva a megváltozott történelmi körülményekben, előveszik, és vissza helyezik a megcsonkított szobrot a templom elé. Ám 1947-ben robbantásos merényletet követnek el a csonka szobor ellen, a maradványokat a Vécsey-ház kertjében (ma ez a városi múzeum) levő törmelék közé öntik. Ott látható ma is a talapzat. 1991-ben a Magyarországon élő szatmári származású szobrász, Lakatos Pál egy új Kölcsey-szobrot ajándékozott városának. Ez a szobor látható ma a Lánchos-templom előtti kis téren.

A Kölcsey- emlékek megőrzése terén szülőfalujának, Sződemeternek is lenne mit helyrehoznia. 1790. augusztus 8-án ebben a kicsiny faluban, melyből már út sem vezet tovább, született meg Kölcsey Ferenc. Jogi tanulmányai után a megyeszékhelyen, Nagykárolyban jegyző, majd megyei tisztséget is vállal, országgyűlési követ lesz. Meg is örökítik 1849 után Nagykárolyban a Vármegyeháza gyűléstermének falán a reformkor példaképeinek arcását, Széchenyi, Kölcsey, Kossuth, Wesselényi portréi díszítik a termet. Nem sokáig. 1918 után az új hatalom nem tűrte a látványt, neki nem ezekre a példaképekre volt szüksége, levakarta és lemeszelte a nem kívánt elődöket. Ez a sors jutott a Kölcsey-szobornak is, melyet Kallós Ede készített, és a Nagykárolyi Kölcsey Egyesület állíttatott. Leverték, eltüntették az Aranyzarvas fogadó falán levő Petőfi-emléktáblát is.

1890-ben Kölcsey szülőháza Sződemeteren még állt, a Zilahi Wesselényi Társaság emléktáblát helyezett el a falán. A ház később a görög katolikus egyházé lett, a táblát deszkával betakarták és levakolták, láthatatlanná tették. A ház átépítése után a táblát vissza se tették, ma már nem tekinthető meg, mert az egyházi személyeket, kik a házat birtokolják, zavarják az érdeklődő látogatók. Az újnak hitt korszak hajnalán, 1990. augusztus 8-ára új emléktáblát készítették Kölcsey tisztelői, a költő születésének 200. évfordulójára. Valakik azt is leverték, darabjai a közeli kukoricásból kerültek elő. De mindez nem szegheti kedvünket, ha a Himnusz írójával akarunk „találkozni”. A kicsi szerény meszelt falú református templom dombra épült Sződemeteren, átellenben az elbirtokolt szülői ház helyével. Előtte a megrendítően kicsi törékeny szobor, Kő Pál munkája, Munkácsy Mihály Kölcseyére emlékeztető. Szívszorító ez a törékenység, a védtelenség, akárcsak a mű, a Himnusz sorsa: nem énekelni, eltörölni, mást írni helyette, kardlapozni, ha mégis énekelik, törvény által betiltani a nemzeti zászlóval együtt azon a földön, melyen írója született. A Himnusz írója üldözendő, lenyomozandó személy lett. Tény, hogy 1958-ban, amikor Szatmárnémetiben utcát akartak róla elnevezni, az oktatási minisztérium a Bolyai Tudományegyetemről kért adatokat a költő származásáról és eszméiről. Nem énekeljük imaként mondjuk, suttogjuk a szöveget, távolról néznek bennünket, majd távozáskor odaódlálgodik hozzám egy kéregető, és azt mondja: N-ai zece lei? (Nincs tíz lejed?)

Szatmárnémetiből Erdőd felé haladunk, valószínű azon az útvonalon, melyen egykor Petőfi is Júlia látására igyekezett, a várkisasszonyhoz, akit bizony szigorú apja eltiltott a költőtől, nem ilyen udvarlót szánt a lányának. De amit a sors elrendelt, azt ember meg nem változtathatja.

Mi már csak romokat találunk a hajdani Károlyi birtok helyén, Petőfi akkor ég felé szökő vártornyot, büszke kastélyt, melynek valamelyik szoba ablakában meglebben a csipkefüggöny, őt várják, aztán a kastély parkjában a kis tó, a bólogató fűzfák alatt Júlia. A nagykárolyi megismerkedés után így történtek a találkozások.

A Kraszna-Szamos közepén, a Sós patak mentén fekvő birtok a XVII. századtól a Károlyiaké, korábban Drágffy-birtok volt, ők kezdték építeni a várat, majd a Báthoriak birtokolják. Az 1565 után János Zsigmond akaratából lerombolt vár helyén 1730-ban Károlyi Sándor kezd új négytornyú barokk kastélyt építeni. Szendrey Ignác, Júlia édesapja a Károlyi birtok intézője volt, a léha pesti firkaszt nem tartotta lányához méltónak. A fiatalok szerelme tiltások, félreértések és viharok után csak kiállta a próbát, 1847. augusztus 5-én eljegyzést tartanak, melyen a Szendrey-szülők nem is vesznek részt, a helyi pap és valami „bizalmi nő” jelenlétében történik meg a kézfogó. „Ez időtől számítom életemet”- írja a költő eljegyzésének idejéről. Mondhatjuk tehát, hogy a költő életének három legfontosabb eseménye Erdélyhez kötődik: eljegyzése, esküvője és Segesvár, „Ott essem el én a harc mezején” Minderről részletesen tudósít levelekben, Úti leveleiben és verseiben. Utolsó sorait is Marosvásárhelyről írja halála előtt két nappal.

Az esküvő napját megismerkedésük évfordulójára teszik. Petőfi Szatmáron van ezekben a hetekben, Júlia, mikor teheti, meglátogatja. *„Az ipam annyira nem szeret, hogy formaliter megtiltotta a kijárást hozzájuk.” - írja Aranynek. szeptember elején a költő Koltón Teleki Sándortól elkéri a mézes-hetekre a kastélyt. Szerette volna, ha költőtársa, Tompa Mihály esketi, Jókai pedig a tanúja. De ez a vágya nem teljesült. Az esküvő 1847. szeptember 8-án reggel volt a még ma is álló vártorony földszinti kápolnájában. Jelen volt Júlia anyja és Mari húga, a későbbi Gyulai Pálné. Júlia fehér selyemben, keblén tearózsa, Petőfi Sándor fekete zsinóros attilában. Szendrey Ignác nem jött le, csak a kapu mellől nézte a távozókat. A fiatalok kocsija Szatmár irányában hagyta el Erdődöt.*

Van-e a mai Erdődön Petőfi Sándornak valami nyoma, emléke? A kastély elpusztult a második világháború végén, Petőfi erdői szobrát 1990 márciusában ismeretlen tettesek felrobbantották. Ha valaki átsétál a patak menti töltésen, a hajdani kastélykert területén egy emlékhelyet talál, szürke gránittömböt, ez még őrzi egy minden korlátot ledöntő szerelem emlékét.

Mi költők nyomába szegődtünk, indulunk hát Tasnádtól Nagykároly felé, mert szeretnénk úgy hinni, hogy csak itt, ezen az úton vihette apja, Ady Lőrinc tizenkét éves nagyobbik fiát, Endrét a zilahi kollégiumba, miután a nagykárolyi piaristáknál befejezte az iskolát. Érkávásnál letérünk az útról a ma 175 lakosnak (Ebből 92 magyar) otthont adó Érmindszent felé. Az Éren átvezető híd tövében megállunk, mert az ideillő vers Az Értől az Óceánig mindent elmond Ady életútjáról, fel kell olvasni. Itt van hát a szülőhely, a zsúpfedeles kicsiny szülőház, innen indult az a fiú a költészet nagy óceánja felé. *„Az apám a belső Szilágyságból, Lompérből került ide, mikor édesanyámat, az egykori érmindszenti református pap korán elárvult leányát feleségül vette.”* A vagyontalan, csak egy kis gazdaságot örökölt diósadi Ady Lőrinc Mindszenten felesége, Pásztor Mária hozományaként negyven holdat és egy zsúpfedeles majd százéves két szoba-konyhás házat kapott. *„Pontosan hajnali ötkor káromkodja el magát a hátsó udvarpan” -írja Ady Endre az apjáról.* Az apa hajnaltól estig tartó szívós munkával gyarapítja gazdaságát száz holdra, fiainak, Endrének és Lajosnak azonban más sorsot szán, taníttatja őket. Ady Endre szülőfalujában kezdi iskoláit, majd tízévesen a piaristáknál folytatja, innen a zilahi kollégiumba vezet útja. Aztán apja akaratából a debreceni egyetem jogi karára, íratkozik be, melyet éppen hogy elkezd, de mindjárt el is csábítja az újságírás. Végül rátalál igazi útjára, a költészetre: *„Akárom, mert világ csodája/ Valaki az Értől indul el,/ S befut a szent nagy Óceánba.”* Ez a valaki Ady Endre 1907-ben, a Vér és Arany kötetét zárja ezzel a felismeréssel. Szülőfaluját mint végső menedékét őrizte haláláig szívében, rajongva szeretett édesanyjához mindig visszatért. Az Ady-család vagyoni helyzete javulásának volt köszönhető, hogy 1908-ban felépülhetett egy többszobás ház a telkükön, ez és a szülőház a telek lábujában, ma ez az Ady-emlékmúzeum. A költő az új lakóházba elhozta Lédát is és Csinszkát is, megmutatva nekik a szerény házikót, melynek utcára néző szobájában megszületett ő, a táltos fiú. A szóbeszéd szerint e szavakkal fogadta Dióssynét Ady Lőrinc, jól tudva, hogy Léda férjes asszony: Menyemasszony, hol hagyta az urát? A Csinszka-házassághoz azonban nagy reményeket fűztek, imponált a családnak származása, társadalmi helyzete, tőle fiuk magánéletének megnyugvását remélték. A költő, akit messze űztek álmai, vágyai, szülőfaluját a magyar költészet zarándokhelyévé emelte. *„új időknek új dalaival”* tört be a XX. század magyar költészetébe, nemzete iránti kritikus szeretete, magyarságféltése megszívlelendő üzenet lehetne a harmadik évezred küszöbén a még létező magyarságnak ilyen pusztító időkben, akkor is *„...ha elátkozza százszor Pusztaszer”*.

Hazafele tartunk, még átrobogunk Nagyváradon, Ady váradi életét idézzük ismét, a Léda-szerelmet, mely messzire repítette a költőt a Pece-parti Párizsból az igaziba, a nagyvilágba, ahol bármi is történt vele, *„fölföldobott kő”* maradt, aki az Értől indult el *„csillag-lovas”*-i útjára.

A költők útján haladva barangoltunk a múltban, Aranynál kezdtük, *„nála”* is fejeztük be Nagykörsön, ahol arany János évekig volt gimnáziumi tanár, oly időkben, mikor a fél akadémia Nagykörsön tanított. Ez úgy volt igaz, hogy az 1850-es években tizenkét akadémikusból hat valóban nagykörsői tanár volt. A múzeumkerti szoborcsoport őket ábrázolja. Köztük, de mégis magányosan, lehajtott fejjel, magába mélyedve áll zsinóros mentében a csizmás költő, Arany János. Beteljesedett-e álma, vágya a hatvanöt éves korában is már magát öregnek érző költőnek, boldog volt-e? Az Epiló-

gus soraival búcsúzunk tőle:
„Egy nyugalom vár, a végső:/
Mert hogy szálljon,/ Bár kalitja
már kinyitva,/ Rab madár is,
szegett szárnyon?”

Arany emléke halványulni lát-
szik a jelenben, előző év novem-
berében mi balladáinak felolva-
sásával emlékeztünk halálának
125. évfordulójára az önképző-
körben. Szélesebb körű megem-
lékezésről nem tudunk. Ma már
nem időszerűek Arany biztató
sorai 1861-ből: „Bízvást! ...mi
benn vagyunk a fősodorban/
...Vásznunk dagad, hajónk előre-
megy!” Költőink szavát feledni
látszik a talmi javakat gyűjtő és
bírní akaró jelen. Rég halott ma-
gyar költő írta az élet törékeny
és tűnő voltáról: „Elhull a virág,
eliramlik az élet.” És ezt is: „A
haza minden előtt!” Kölcsey a
mindenkori mának üzen. Süket
fülekre találhatnak

■ *Serdültné Benke Éva*

Forrás:

Dr. Hajdú-Moharos József Partium-A kapcsolt részek Kiadja a Királyhágómelléki Református Egyházkerület 1997.
Temfli Imre Kaplony Szatmári Füzetek 5. Szatmárnémeti 1997.

Danielisz Endre „És áhitattal ejtsétek a szót” Charta Kiadó Nagyvárád 1997.

Danielisz Endre Szalontai séták Literátor Könyvkiadó Nagyvárád 1993.

Danielisz Endre Arany-emlékek Nagyszalontán Kriterion Kiadó Bukarest 1984.

Bura László Kölcsey-emlékek Szatmárban In: Kő, bronz, buldózer Láthatatlan és újra látható emlékműveink EKE 2004.

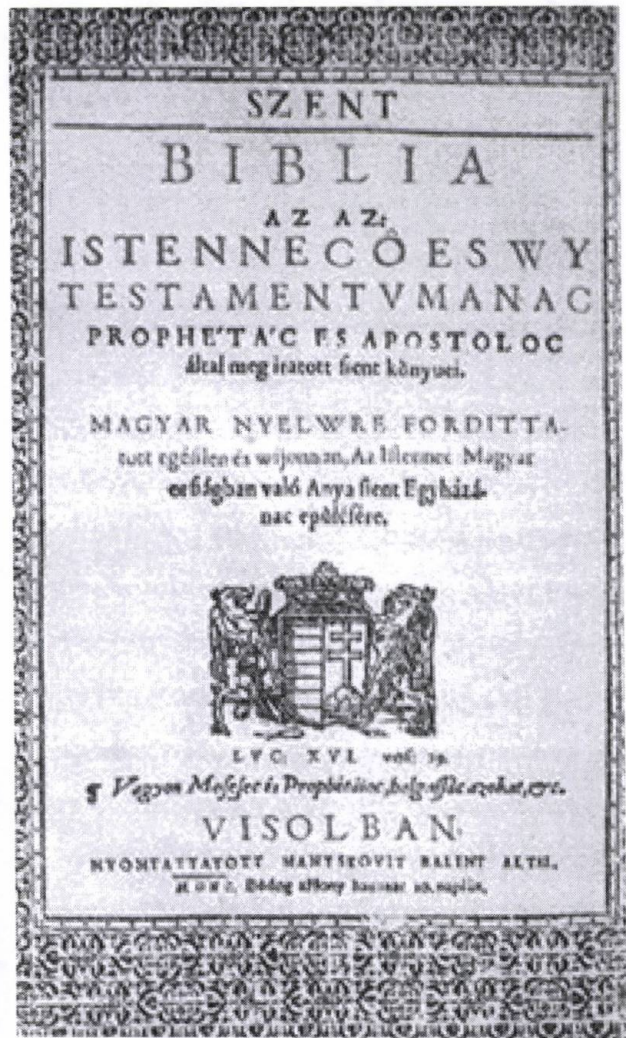
A közös haza a magasban van

„Minden nemzet, amely elmúlt korának emlékeit semmibe veszi, vagy veszni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg.”

(Kölcsey Ferenc)

Utas, ki észak felé haladva hazád földjét elhagyni készülsz, hogy átlépve mostani határait, új országba érkezzél, ne feledd: „Ez a föld, melyen annyiszor apáid vére folyt... Szabadság, itten hordozák véres zászlóidat...” Nem idegen föld ez, bár úti okmányaidat idegen szóval ellenőrzik, te tudd, hogy őseid földjén jársz. Valaha fenn a hegyeken, bérceken magyar királyok hűségén levők őrizték a haza nyugalmát az idegen betörők ellen. Így készülj hát az útra, ezeréves határokat, védvárakat, magyarságukért elpusztítottak tömegsírgjainak helyét jöttél felkeresni, anyanyelvükért ma is minden nap harcot vívókkal jöttél találkozni. Így indultak a paksi reformátusok kárpátaljai testvéreikhez, Viskre látogatóba.

Északi tájakon barangolva református testvéreimhez igyekeztél először Vizsolyban kell megállnia az utazónak, Károli Gáspár ragyogó szelleme előtt tiszteletét tenni. A minden bizonnyal nem magyar anyanyelvűnek született Radics (vagy Radicsics) Gaspar Carolus Gasparus nevet választott nagykárolyi eredetét megörökítve nevében. Károli a század legnagyobb munkáját tette a magyarok asztalára, ez szó szerint értendő, hiszen sok évszázadon át az egyetlen magyar nyelvű mű volt, melyet esténként az asztalnál mécses fénye mellett a lelki vigaszt kereső olvashatott. A Károli emlékét őrzik Göncön a templom falán olvasható sorok: *„E nagy férfit adá Károly, nevelé Wittenberga, Papszékét s temetőt Gönc fala nyújta neki.”* Tudjuk, hatalmas munkáját nem egyedül végezte, a hálas utókor a vizsolyi templomkertben megörökítette Károli munkáját fiatal gönci diákként segítő Szenci Molnár Albert emlékét is. Károli bibliájának jelentősége túlnő a református egyház keretein, ő maga minden keresztény olvasóra gondolt, mikor fordítói szándékát megfogalmazta: *„... szabad mindenkinek az Isten házába ajándékot vinni. Egyebek vigyének aranyat, ezüstöt, drágaköveket, én azt viszem, amit vihetek, tudniillik magyar nyelven az egész Bibliát.”* A magyar irodalmi nyelv megszületésének bölcsője az ő századuk, a XVI., és ennek alapköve a Vizsolyi Biblia.

A szellemi múltban való barangolás hirtelen ér véget, a valamikori nagy hazát darabokra szabdaló sorompók következnek, már majdnem kilencven éve, hogy egy idegen ország területén idegen emberek úgy döntöttek, Magyarországot fel-darabolják, határait körbenyírbálják, új szomszédainak ajándékba adják. Hat vármegyét északon elválasztják az anyaországtól, és új közigazgatási egységet hoznak létre, Kárpát-alját. Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Szabolcs és Szatmár egyszeriben egy új ország, Csehszlovákia egyik tartománya lett. Aztán persze a történelem vihara ide-oda lökte ezeket a terepasztalon kialakított határokat, volt ez újra Magyarország, majd Szovjetunió, aztán Ukrajna...

Az utas csak könyvből tudja, hol halad át, hiszen a települések neve kevés kivétellel csak a többségiek nyelvén van feltüntetve. Ez itt Beregszász. Béla herceg idejében királyi vadászok és solymászok lakják a sűrű erdőszéggel borított területet, majd 1141-ben II. Géza szászokat telepít ide, Nagy Lajos pedig virágzó várossá varázsolja. Később az erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor birtoka. Itt református zsinatot is tartanak 1552-ben, éppen akkor, amikor Eger falai között Dobó István kétezred magával élethalál harcát vívta a hetvenezer törökkel. Lorántffy Zsuzsanna a protestáns hit terjesztésének ügyét segíti azzal, hogy deákokat, tanítókat támogat külföldi tanulmányaikban. De fordul a város felvirágzása, pusztul Beregszász II. Rákóczi György meggondolatlansága miatt, a megtámadott lengyelek Beregszász ellen fordulnak, feldúlják, lerombolják, ahogy Szalárdi János Siralmas magyar krónikájában leírja. A század végén azonban, mikor 1699-ben II. Rákóczi Ferenc összeírta a város lakosságát, a fennmaradt lajstromból kiderül, hogy Beregszász lakossága ez időben színmagyar volt. Az utas áll a szocreál mozival szemben, jobbán a lehámlott falú hajdani királyi törvényszék, benne működik Kárpátalja egyetlen magyar tannyelvű főiskolája, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, szóval tűnődik az utas, hol lehetett a hajdani piactér, ahol 1703. május 21-én Rákóczi lobogóját kibontották: „Franciscus Rákóczy de Felső Vadászi Sacri Romani Imperii Princeps cum Deo pro Patria et Libertate” Lobogott a zászló pár esztendeig, aztán kiesett a kezéből annak, aki tartotta.

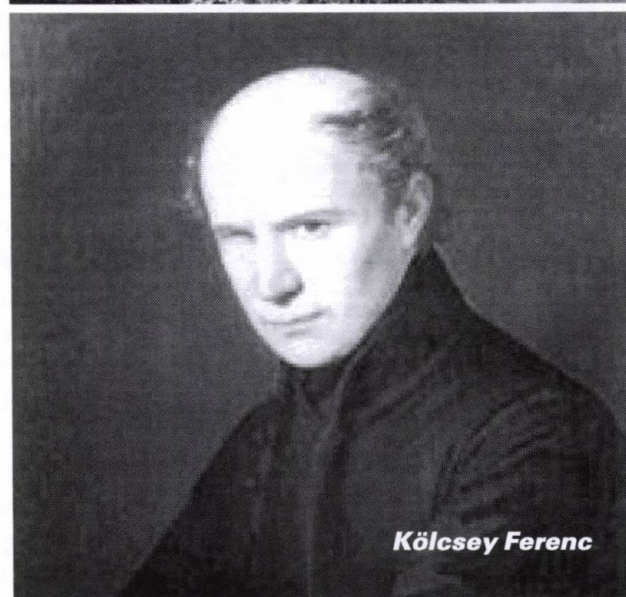

Robog tovább az útiszekér, utasunk Nagymuzsaly, Bene, Tiszújlak, Tiszaújhely, Szőlősvégardó után Nagyszőlősrre érkezik, melyet a Perényiek kaptak Mátyás királytól hűségük jutalmául. A Perényiek birtoka volt a nem messze fekvő Ilosva is, ahonnan a XVI. századi énekmondó, Ilosvai Selymes Péter származott. Minden bizonnyal a Perényiek könyvtárában bukkant rá a Toldi-história anyagára. A Perényi-család Rákóczi pártjára állt, Perényi Imre együtt szolgálja a fejedelmet Mikes Kelemennel a törökországi bujdosásban is. Egy másik Perényit, Perényi Zsigmond Ugocsa megye főispánját, a függetlenségi nyilatkozat egyik aláíróját a császáriak végezték ki 1849. október 24-én. Nagyszőlős XX. századi hírért Bartók Béla növelte tovább, aki 1889 szeptemberében költözött ide édesanyjával. Itt adta első koncertjét a gyermek Bartók 1892 májusában, a nagyszőlősi zenerajongó publikum felismerte a gyermek zsenialitását, nem túlzott az Ugocsa című lap sem, amikor zseninek nevezte. Bizony innen, a hajdani nagy Magyarország legkisebb vármegyéjéből indult a világhírű zeneszerző pályája, ebből a megyéből, melyet büszke és konok magyarok laktak, akik az országgyűlésben is kinyilvánították ellenvéleményüket: „Ugocsa non coronat!”

Következik Felsőveresmart, majd Huszt... de hiszen itt ismét megáll az utas. A huszti vár romjaiban is lenyűgöző, nem véletlenül írta Evlia Cselebi, török világutazó az 1660-as években: *„Husztot Bethlen Gábor király (Ki ne tudná, hogy nem csak erdélyi fejedelem, de magyar király is volt!) oly erős várrá tette, hogy ki éjnek idején meglátja, az ajka is remeg.”* Most inkább csak az utas lába, miközben felfele kapaszkodik a meredek erdei ösvényen a romok felé. Hajdan százok népesítették be a vidéket, aztán a város az öt máramarosi koronaváros legnagyobbika lett, Máramarossziget, Hosszúmező, Técső és Visk mellett. 1541-beli ostrománál, melyet Izabella királyné vívott Ferdinánd király ellen, a vár alatt, az özvegy királyné oldalán ott harcolt Bornemisza Péter is, a reformáció híres írója, Balassi tanítója, az első magyar dráma írója. Verset is írt a vár bevétele után itt a várban (Siralmas énnéköm), így fejezte be: *„Ez éneköt szerzék jó Husztnak várában/ Bornemisza Péter az ő víg kedvében.”* Később a nyolcéves Thököly Imre a vár kapitánya-akkoriban még ez is lehetséges volt- de helyette persze az erdélyi fejedelem, Apafi Mihály nagyhatalmú kancellárja, Teleki Mihály intézi a vár ügyeit. 1706. március 8-án az erdélyi kurucok országgyűlést tartottak a várban, kimondták, hogy együtt harcolnak Magyarországgal a szabadságért, mert: *„mind az közügyekre, mind az egy magyarri vérre, mind pedig természetre és nemzetségre-szokásra nézve összeköttetnek.”* Az utas elmereng ezen a határozaton, eszébe jut az anyaország és az elszakított területek elárvult magyarságának már-már szakadni látszó kapcsolata, bizony jó lett volna sokszor megszívlelni ezeket a szavakat! Nincs, aki ne tudná, hogy Kölcsey Husztról szóló híres epigrammájának utolsó sorai a reformkor eszmei jelmondatává váltak: *„Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül!”* A költő személyes élmények hatására írta 1831. december 29-én ezt a versét, mikor a Szatmárcsekén gazdálkodó Kölcsey éppen a Visk melletti fürdőben kúráltatta gyenge egészségét. Ez alkalomból vitték fel barátai az akkor már romos huszti várhoz.

A huszti vár romjai

Kölcsey Ferenc

Az ám, Visk! Az utast itt várják jó ismerősei, barátai, a kedves viskiek viszik haza a rég nem látott vendéget, asztalhoz ültetik, jóféle falatokkal kínálják, és kérdezzgetik, hogy s mint az élet Pakson. Aztán ott van a Tisza-menti város legbecesebb műemléke, kincse, a XIV. században épült erődtemplom, ma is élő benne minden szeglet, harangjának szavára szép rendben érkeznek a viski református magyarok, most a vendégek is. Falai között először bátortalanul száll fel a zsoldárokat gyakorló paksiak éneke, de a vasárnapi istentiszteletre minden fényesen sikerül. Kicsi legényke, alig hatéves édesanyja cipőjére ül az éneklés alatt, nehogy elmenjen az anyuka az ismeretlenbe, így a cipőn ülve bóbiskolva el-eldől, hallgatja az éneket. A kislányok összebújnak, hajuk arany fényben ragyog a templomba besütő napfényben, szemüket le nem veszik a kórus vezetőjéről, úgy énekelnek együtt a nagyokkal. Minden az Úr dicsőségére történik és a viskiek tiszteletére.

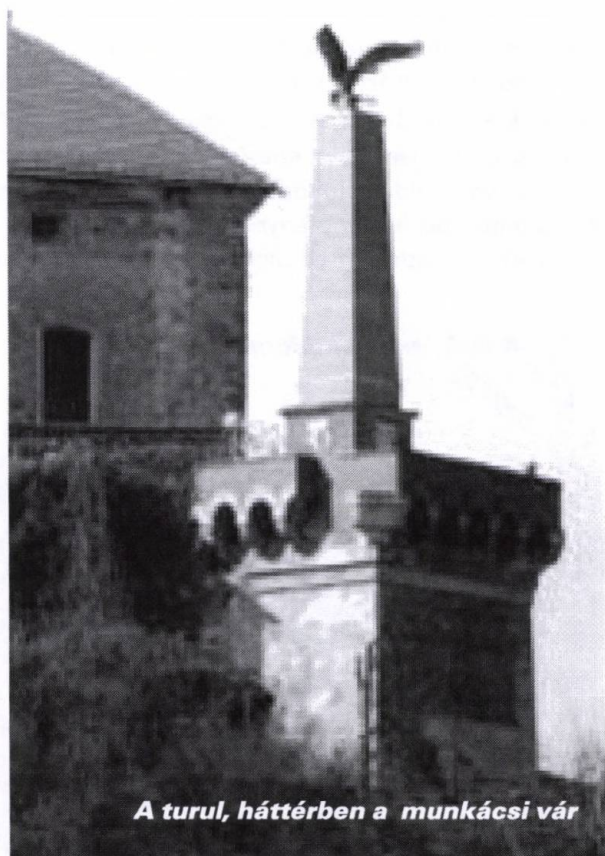

A viski erődtemplom (régí képeslapon)

Az utas látni szeretné a környéket, indulás hát az öt koronaváros egyike, Técső felé, melynek alapítói a II. Endre korában behívott német lovagrend tagjai voltak. A térség fő jövedelmi forrása ősidőktől kezdve a sókitermelés volt, a sóvágókat felmentették a királyi terhek fizetése alól, ünnepek alkalmából egy hordó bor, egy ökör és száz kenyér járt a técsői sóvágóknak. A técsőiek voltak az elsők, akik 1896-ban Kossuthnak szobrot emeltek, ők adtak otthont a nagybányai festőiskolát alapító Hollóssy Simonnak, aki itt élte utolsó éveit. A városban él mintegy 3500 magyar naponta harcok vív anyanyelvének jogaiért, ennek egyik fő bástyája az ősi református templom, mely minden időben a rászorulóknak menedéke volt. A város magyarsága tudja, hogy az elvándorlás, az asszimiláció minden eddiginél nagyobb veszedelmet jelent számára.

Szép nevű – bár az ukrán nyelvű táblák ezt nem sejtetik - településeken halad át az utas: Taracköz, Szentmihálykörtvélyes, Alsóapsa, Aknaszlatina, Nagybocksó, Tiszalonka, Terebesfejérpatak, Barnabás és a végén ott van Rahó. Tudni kell, hogy a város előtt a Tisza partján ott van az 1887-ben felállított obeliszk, rajta a latin szöveg, miszerint ez a földrajzi pont Európa geodéziai középpontja. Hajdan itt, Rahó határában keresztezték egymást a Galiciából és Bukovinából, Magyarországról, Romániából, Szlovákiából (Ez két utóbbi, mint tudjuk, nem hajdani, csak XX. századi állam) induló kereskedelmi útvonalak. A város határában folyik össze a Fekete-és a Fehér-Tisza, és válik a magyar „szőke” Tiszává, melyet aztán útja során több mint kilencezer csermely, patak és kisebb folyó táplál. A Fekete-Tisza feletti domboldalon a bozót takarásában egy történelmi illúzió szomorú példája, az Árpád-vonal egyik romos bunkere látható. „Hol vannak a katonák? Szívük felett száz virág. Mondjátok, mért van így...” Az utas elmereng a válaszon, a víz szalad...

Aztán új irányba fordul, látni akarja a hajdani ország négy „kapuja” közelében emelt millenniumi emlékművek egyikét, Munkácson a visszaállított turult. 1896-97-ben állítottak Dévény, Brassó, Zimony és Munkács váraiban illetve a közelükben emlékműveket, majd Pannonhalmán, Nyitrán és Ópusztaszeren is hasonlókat. (Turulmadarast, ill. Árpád-harcost) A megcsontított Magyarországon kívüliek 1920 után kivétel nélkül az intoleranciának estek áldozatul. Kézai Simon krónikája szerint a kereszténység kezdetéig a magyarság hadi jelvénye volt a turul, mely összefügg a magyarok eredetmítoszával. Ha szerte Erdélyben például Róma alapítóit, a farkas szoptatta Romulust és Remust szoborba öntve lehet látni, mint a magát Róma alapítótól származtatató románság őseit, miért sértette és sérti ma is az ő érzékenységüket egy másik nép eredetmítoszájának emléke? Az eredeti latin szövegben a turul sast jelent, törökül a turbul madársólyom, esetleg azonosítható a kerecsensólyommal, vagy az altáji havasi sólyommal. A turul szót először Arany János írta le magyarul a Keveháza című művében. Minden korban az eredetét, önállóságát kereső nép visszanyúlt a távoli múltba szimbólumért-farkas, oroszán, sas, napisten, medve stb., ezt tette a magyarság is ezeréves honfoglalásának ünnepén, 1896-ban, turul madaras emlékműveket állított szerte a hazában. Ezeket aztán szinte azonnal, mihelyt az új államok megmelegedtek az ajándékba kapott földeken, siettek lerombolni. Egyedül a munkácsi várban sikerült a helyreállítás, az utas gondolatban leveszi kalapját a szobrász, Mihajlo Beleny előtt. Indul hát a turul látására Száldobos, Szeklenca, Huszt, Felsőveresmart, Ölyvös, Alsókaraszló, Ilosva, Drágabártfalva, Beregleányfalva érintésével Munkácsra. A város fölött büszkén magasodik a vár, melyet egykor a Rákócziak házasság útján szereztek meg, majd férje halála után Zrínyi Ilona örökölte. Később Thököly Imre feleségeként a bátor asszony az ostromlók ellen kényszerült helytállni 1685-88 között, s a vár védelmét irányítani. Vele volt fia, a majdani fejedelem, férfiasan bátor már hadi táborot járt fiú, aki anyjának segítője az ostrom alatt. Ezt az összetartozást örökíti meg az egyik bástya tövében felállított szobor: az anya átfogja fia vállát, a fiú kardot tart kezében, bátorságot sugárzó, félelmet nem ismerő anya és

A turul, háttérben a munkácsi vár

Zrínyi Ilona

fia. A vár aztán elesett, beteljesült végzete, a hős asszonyt gyermekeitől elszakítva törökországi bujdosásra ítéli a császári udvar. A fiúból később Erdély fejedelme lesz, dicső évek után maga is száműzött. Ma együtt pihen anya és fia a kassai dóm altemplomában. A vár pedig a XVIII. század végére Habsburg birodalmi börtön lesz, ahol a magyar nyelv és irodalom nagy mestere, Kazinczy is nehéz időket tölt. De felragyog még egyszer Munkács csillaga, 1848 őszén a város hatszáz főnyi sereget állít ki, csatlakoznak a szabadságharchoz. És ahogyan Nagyszőlős neve fényesebb lett Bartóktól, úgy lett Munkács neve is ismertebb egész Európában Munkácsy Mihály művészetétől. Mert itt született a nagy magyar festő 1844 februárjában, első párizsi sikerei után vette fel szülővárosának nevét. Egy ugyancsak munkácsi származású elismert New York-i üzletember, Pách Imre a legnagyobb Munkácsy-gyűjtemény tulajdonosa, aki a nagy művész műveit nem bezárva tartja, hanem évekre kölcsön adja magyarországi, erdélyi városoknak.

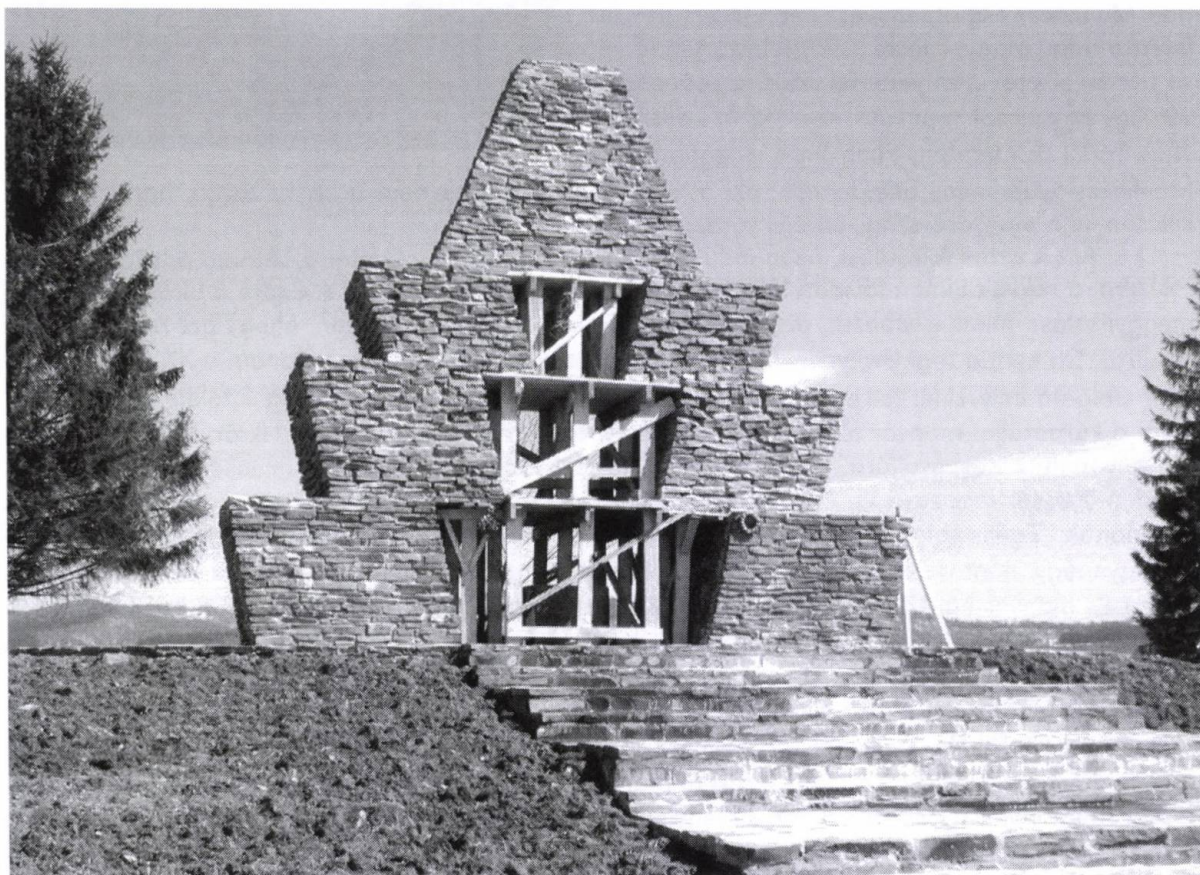

Az út észak felé vezet, azon indul tovább az utas, de elébb letér a Latorca partján levő városkába, a régvolt Simon főispán birtokára, ő volt Bánk bán veje, akitől II: Endre a birtokát felesége meggyilkolása miatt elkobozta, mert nem úgy volt ám minden akkoriban, ahogy azt Katona József megírta. De nem a régi királynégyilkosságot felidézni ment arra az utas, hanem a XX. századi magyar Golgota helyszínét felkeresni, egy imát elmondani. Szolyva ez, a rémségek földje, 1944 őszén a kárpátaljai magyar férfiak vesztőhelye. Mikor a Vörös Hadsereg 4. Ukrán Frontjának katonái bevonultak Kárpátaljára, a magyarokkal úgy bántak, mint legyőzött ellenséggel, szemükben minden magyar fasiszta volt. A 0036. számú rendelet szerint a 18-50 év közötti férfiakat tízezzrel internálták: „Egész sor településen német és magyar nemzetiségű hadköteles személyek élnek, akiket ugyanúgy, mint az ellenség katonáit le kell tartóztatni, és hadifogoly-táborba kell irányítani. A német és magyar hadköteles személyeket, akik Kárpátontúli Ukrajna felszabadított területén élnek külön csapatokban, listák szerint konvoj alatt hadifogoly-táborba kell irányítani.” Akik tehát nem a háborúban haltak meg, azok Szolyván az internáló táborban vagy valamelyik fogolytáborban halálra éheztek, megtizedelte őket a betegség, ha eljutottak a kényszermunka táborba, akkor ott, a nélkülözésbe haltak bele. Évtizedekig a nevüket se ejthették ki még a hozzátartozók se, mintha soha nem léteztek volna. Ott áll az utas a fekete márványtáblák előtt, városok falvak magyarjainak vesztésglistáját olvassa, Márai Sándor versének sorait mormolva: „... ne kérdjed senkitől: miért?/Vagy: „Rosszabb voltam, mint ezek? Magyar voltál, ezért/És ész voltál, litván, román/Most hallgass és fizesz.” És lengyel voltál... írhatta volna Márai, ha tudott volna Katynról. Háború volt, melyben minden borzalom megtörténhetett, s ami meg is történt, arra nincs mentség.

Az út megy és kanyarog, végig kell menni rajta, el kell jutni a kezdetekig. A több mint ezer évvel ezelőtt földjükről végveszélyben elmenekült törzsek, akikből majd a XIX. században megszületik a nemzet, menekülő útján visszafelé haladunk. Oda igyekszünk, melynek kezdetén, a Vereckei-hágón a Vezér „nézte ferge szemmel/mint juhász, aki minden ürüt ösmert,/hogy tódul népe át Európába.” (Illyés Gy.) A hágón az ezeréves évfordulóra, 1896. június 20-án emlékművet emeltek, rajta Kóródy Sándor verse volt olvasható: „Honfi, e bércormon/szíved hevesebb dobogása/Jelzi, hogy ősi hazád/drága határa ez itt./Itt hangzott egykor/Riadó kürtje Lehelnek/Nagy Rákóczi itt /hullata búcsúkönyűt./Szent kegyelet tüze gyúl/itt minden csipkebokorban./Oldozd meg saruid:/Szent hely ez itt, ahol állsz!” Trianon után a cseh hatalom az emlékművet lerombolta, 1939-ben újra emléktáblát állítottak a magyarok a visszakapott országhatárra, ezt azonban a terület új ura, a szovjethatalom verte le. A mostani emlékmű Matl Péter, munkácsi szobrász alkotása, 7 méter magas piramis

alakú hatszögű kápolnát formáz. A hét gránit eleme a honfoglaló hét törzsre emlékeztet. Sötét ablakú halkan suhanó ukrán belügyes autó, benne titokzatos férfiak figyelik az utas minden lépését, lopkodó szorongást ültetve az ünnepelni, emlékezni készülő szívekbe. Koszorú, Himnusz, a domb alján némán áll a figyelő autó.

Áll az utas a 846 méter magas Vereckei-hágón, az ezerszáz évre gondol, a szekereken menekülő maroknyi túlélőre egy népből, talán félmillióan lehettek, talán annyian se, kiből aztán egy európai állam szerveződött, kultúrárt teremtett, sok vért áldozott a mindenkor fenyegetett szabadságért, aztán kirajzolt a világba, s most, ha nem vigyáz, „*mint oldott kéve, széthull...*” Adyra gondol az utas, aki soha nem jutott el se ide, se Dévénybe, de mégis tudta, hogy a XX. század megújult művészetében és őbenne egyaránt jelen van a keletről jött nép ősi kultúrája, hite, nyelve, és a nyugati civilizáció hatása. Ez hát a magyarság, földjét hiába szabdalják tiltó sorompók: „*Ungnak és Tiszának / Sebes a járása, / Mint konok szívünknek / Szilaj lobogása. / Szilaj sodorása / Ungnak és Tiszának / Arcunkra rótt jele / Ősi kopjafának.*” (Tárczy Andor)

Történelmi tanulságokkal gazdagabban indul hazafelé az utas, táj, emberek, múlt megismerése gazdagabbá, befogadóbbá teszik a szívét. Tudja már, hogy a közös haza a magasban, mindenek fölött van.

■ Serdültné Benke Éva

Történelmi és kulturális élmények a Don-kanyarban

A paksi Vetővirág Népzenei Együttes és a Bölcskei Néptánc Egyesület felkérését kapott 2008. április 14. és 16. között az oroszországi Voronyezsben zajló nemzetközi tudományos konferencia kulturális programjának a megtartására. A konferenciát a voronyezsi Glinka Agrártudományi Egyetem szervezte „A Don-menti háború 1942-1943” címmel. Magyarországot a kulturális céllal utazó autóbussznyi fiatal képviselte 12 nemzet delegációja között. Meghívott résztvevőként Hajdú János, Paks város polgármestere és Puskás Béla, kaposvári hely- és katonatörténet-kutató volt jelen.

A csoport a Paksi Orosz Klub Egyesület szervezésében a Paksi Atomerőmű Zrt. és a Paksi Polgármesteri Hivatal támogatásával utazott Voronyezsbe. Az atomerőműhöz nemcsak a támogatás révén kapcsolódik ez az út, hanem úgy is, hogy az atomerőműben dolgozik a Vetővirág Népzenei Együttes több tagja, így Kovács Lajos, Fink Gábor és Vájer Attila, a Bölcskei Néptánc Egyesület elnöke, a csoportkísérője, Bakóné Kulbert Klára, sokan a fiatalok szülei közül, és a Paksi Orosz Klub szinte valamennyi tagja, köztük az egyesület elnöke, Kern Tatjana.

Amikor a múlt év tavaszán felkérés érkezett az Orosz Klubhoz a konferencia kulturális programjában való közreműködésre, már akkor elhatározták, hogy magyar folklór együttest kívánnak szerepeltetni a műsorban. Kern Tatjana a múlt évi szüreti fesztivál és a borszentelés alkalmával figyelt fel a Vetővirág Népzenei Együttesre. A Bölcskei Néptánc Egyesület ifjúsági korcsoportjáról pedig egy az erőmű Tájékoztató és Látogató Központjában gyakorlaton lévő diáklány által bemutatott DVD-n keresztül szerzett tudomást. A választás sikeresnek bizonyult, amit a kinti elismerések és az oroszországi út során szerzett élmények igazolnak.

A következőkben Bakóné Kulbert Klára a bölcskei egyesület nevében, Kovács Lajos a Vetővirág részéről nyilatkozik az itthoni és kinti eseményekről.

- *Mikor alakultatok* - természetesen fel a kérdést mindkettőjük számára.

- *Bakóné Kulbert Klára:* Bölcskei Néptánc Egyesületünk 2004 augusztusában alakult. Négy korcsoportban, óvodástól nyugdíjasig kb. 80 táncosunk van. Az ifjúsági csoportunk létszáma 20 fő. Próbáinkat heti rendszerességgel tartjuk. A gyermek- és ifjúsági csoportok oktatói Rabóczki Anikó és Appelshoffer János, kik szakértelemmel és nagy odaadással készítetik fel a gyerekeket. Ez ideig két alkalommal szerepeltünk külföldön, mindkét esetben Spanyolországban léptünk fel népzenei fesztiválon.

- *Kovács Lajos:* Az együttesünk 2005 tavaszán alakult, de már előtte is zenéltünk magunknak alkalmanként. Egy baráti találkozó után döntöttünk úgy, hogy a találkozásainkat tegyük rendszeressé és játszunk egy kis örömet. Először a Nefejejs nevet vettük fel, de mivel ebből sok van az országban, olyan nevet keresünk, ami valamilyen formában kapcsolódik Pakshoz. A paksi védett növények közül a Vetővirágra esett a választás. Ez a növény teljesen ismeretlen, nemcsak az országban, hanem még Pakson is. A Vetővirág (Stembergia

colchiciflora) szeptemberben, az őszi vetés idején virágzik (a Vörösmalmi tó környékén), ezért kapta ezt a nevet. Együttesünk most hét tagból, öt citrusról és két énekesből áll. Ezt a nagy utazást sajnos csak hatan tudtuk vállalni. Létszámunk a fellépéseken néha nem teljes de úgy gondolom, hogy a visszajelzések alapján átadjuk a népzene üzenetét a közönségnek.

- *Hogyan készültetek a fellépésre?*

- *Klára:* A tél elején kerestek meg bennünket, hogy a Vetővirággal közösen kellene összeállítanunk, egy másfél órás műsort. Miután elvállaltuk, egész télen készültünk. A gyerekek tanulták a táncokat, varrattuk a ruhákat, és miután elkészült a koreográfia stúdióban zajlott a zenei anyag felvétele. Több alkalommal együtt próbáltunk a Vetővirággal, hogy kikristályosodjon a tánc- és zenei csokrok összeállítása, és a közös részeket is össze kellett hangolni. A Vetővirág egy-egy csokra 15 percből állt, nálunk egy-egy tánc ideje 6-8 percet tett ki. Szatmári, moldvai, somogyi és madocsi táncokat mutattak be a fiatalok.

- *Lajos:* Mi annyiban voltunk könnyebb helyzetben, hogy kész népdalcsokrokkal rendelkezünk, csupán két új csokrot állítottunk össze. Műsorunkban boros és katonanóták valamint dunántúli és nagykovácsi népdalok szerepeltek.

- *Ez az út több volt egy kulturális fellépésnél. Mit jelentett számotokra Magyarországot képviselni a nemzetközi tudományos konferencián?*

- *Lajos:* Mi úgy indultunk útnak, hogy megnézzük a nevezetességeket és bemutatjuk műsorunkat. Menetközben derült ki, hogy mi is a magyar küldöttség része leszünk. Ezt mindannyian nagy felelősséggel átértéztük, hisz komoly dolognak tekintettük, hogy a 12 ország részvételével zajló nemzetközi konferencián mi képviselhettük hazánkat. Minden országból megfelelő állami szintű delegáció érkezett, de Magyarországról sajnos csak Paks polgármestere Hajdú János úr és személyes kapcsolat alapján Puskás Béla úr, aki előadást is tartotta keddi szekcióülésen, és mi, akik a megnyitó kulturális programját szállítottuk, vettünk részt. A konferencián a Don menti csatákban résztvevő országok emlékeztek, illetve előadásokat tartottak mennyire fontos a hadisírok kezelése és az emlékművek karbantartása függetlenül attól, hogy melyik oldalon álltak. Bőven találkozhattunk csikos nadrágú tábornokokkal, akik saját országukat képviselték. Nekünk sikerült megfelelően átérteni azt a súlyt, ami ránk hárult. A megnyitón félórás műsort adtunk a konferencia résztvevőinek, és a tapsok alapján, meglehetősen tetszett mindenkinek. Részt vett és teljes elismeréssel szólt a fellépésről Hajdú János paksi polgármester.

- *Klára:* A húsz fiatal 12-től 25 évesig terjedő korosztályt ölelték fel. Volt, aki már hallott a Donkanyarban történekről, de egyszerű történelmi eseményt jelentett számára. Mivel volt, aki még soha nem hallott róla - a koránál fogva -, ezért megkértem a velünk utazó Puskás Béla történészt, hogy a buszon töltött időt hasznosan használjuk ki, adjon egy kis történelmi áttekintést erről az időszakról. Lehetett látni a gyerekeken, ahogy elgondolkodtatják őket a hallottak, és amikor buszból kiszállva koszorúzásra került a sor, már mindannyian tudták, hogy hol vannak. Amikor pedig a magyar temetőnél elénekelték a himnuszt, sokak szemében megjelentek a könnycseppek. Megrázó, egy életre meghatározó élményt jelentett mindannyiunk számára. A gyerekek olyan pluszt kaptak, amit egy tucat történelem óra sem adhatott volna meg nekik. 2250 km-t utaztunk a buszon, aránylag jó hangulatban, viszonylag jó körülmények között, de mégis fárasztó volt, és ehhez képest elképzelhették azt, milyen körülmények között jutottak ki odáig a katonák, hidegben-fagyban, megfelelő ruházat nélkül.

- *Hogyan telt a hosszú kiutazás?*

- *Klára:* Nekünk nagy hasznunkra vált a Vetővirág segítőkézsége, ugyanis a tánccal jól fel tudtunk készülni, de a dalok hagytak némi kívánni va-

lót maguk után. Elhatároztuk, hogy kifelé menet még tanulunk, és a Vetővirág segített ebben. Nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a produkciónk még színvonalasabb lett. Citerával, kavalal adták meg az alaphangot, a ritmust miközben mi a dalokat énekeltük. A moldvai táncunk nyitó énekét Miklósik István kavalal kísérte. A másik lényeges dolog, ami az odautazás ideje alatt történt, hogy a körülményekkel szembesülve már az első napokban látszott a gyerekeken, nem igazán tudják, hogy hova is mennek. Nekik ez egy időutazás volt. Olyankörülményeket tapasztaltak meg, amit eddig el sem tudtak képzelni.

- *Lajos:* A gyerekek tudomásul vették, hogy 3-4 órát megállás nélkül eltölteni kell a buszon, és ezt mindenki türelmesen viselte. Útközben ismerkedtünk, beszélgettünk, énekeltünk, zenélgettünk citerával és kavalal. A kaval egy Moldvában használt hangszer, ami a furulya egyik típusa.

- *Hogyan alakult a kinti program?*

- *Klára:* Péntek este indultunk itthonról, és másnap estére értünk Kijevbe. A vasárnap délelőttöt kijevi városnézéssel töltöttük, majd indultunk tovább Voronyezsbe, ahová hétfőn reggel 8 órára érkezünk meg. Itt először is végeztünk egy színpadbejárást, mert 10 órakor már kezdődött a konferencia. Délután próbát tartottunk és este 6-kor felléptünk a konferencia megnyitóján. A 9,5 milliós nézettségű helyi regionális tévé összefoglalót adott a konferenciáról, ill. annak előzményéről, amikor is Kaposváron jártak a szervezők és Puskás Béla hely- és katonatörténet-kutató is nyilatkozott. A megnyitóról jórészt a mi kulturális programunkból adtak ízelítőt. Kedden a közeli lovardába vittek bennünket, ahol a cári időkben is már lótenyésztéssel foglalkoztak, és mi ennek történetét, múzeumát ismertük meg. Napközben lovagoltunk, kocsikáztunk, majd délután visszatértünk a szállásra. Szerdai programunk a konferencia valamennyi résztvevőjével közösen zajlott, melyben a Don kanyarba történő látogatás, a hajdani frontvonal megtekintése és a koszorúzás szerepelt. Délután a konferencia zárásaként következett a kulturális műsor, melyben fellépésünket igen nagy siker kísérte. A csütörtöki záró napon uszodai programot szerveztek számunkra. Egy Voronyezs közeli pezsgőfürdő, csobogós, csúszdás rehabilitációs központba látogattunk. Igazán nagy élményt és nagy megtiszteltetést jelentett számunkra, hogy az ott tartózkodásunk idején a fürdőt csak a mi használhattuk.

- *Lajos:* Voronyezstől Roszszosig 200 km hosszú volt az a frontvonal, amit a magyar hadseregnek kellett tartani, e mentén haladtunk mi is. A voronyezsi központi emlékhelyen volt a találkozó, és on-

nan indult valamennyi delegáció egy konvojt alkotva. Rendőri felvezetéssel tettük meg mind a 200 km-t. Elsőként Gremjacsjében, a szovjet emlékműnél koszorúztunk. Mindannyian elmentünk Rudkinóba, a magyar központi katonatemetőbe, ahol rajtunk kívül az izraeliek, a zsidó munkaszolgálatosokra emlékezve koszorúztak. Rengeteg tévétársaság közvetítette, és az orosz országos tévé az esti híradóban már le is adta, ahogy elhelyeztük a koszorúnkat és elénekeltük a magyar himnuszt. A temető emlékmúzeumába bemutatott személyes tárgyak, egy gyerekfénykép, egy zsebkész, sapkaróza, alumíniumkanál, pohár, vagy egy rézműves technikával megmunkált löveg, amit készítője haza akart hozni, de már nem jutott vele haza, mind-mind elgondolkodtatásra készítetik az embert. Osztrogorszkban, ahol a magyar parancsnokság működött, megnéztük a múzeumot, aminek felújítását Magyarország jelentős összeggel támogatta. Rosszos városában - az olasz parancsnokság helyszínén - közel 200 fős közönség előtt mutattuk be műsorunkat.

- *Klára:* Kértük a kinti szervezőket, hogy szeretnénk másfél órával a delegáció előtt a fellépés színhelyére érni, hogy fel tudjunk készülni. Ez ugyan nem sikerült, de éreztük a szándékot részük-ről, hisz a mi buszunk elé egy rendőrautót adtak, és annak a felvezetésében haladtunk.

- *Lajos:* Ebből is látszik, hogy magyar delegáció részének tekintettek bennünket. Számunkra fellelő érzés volt Magyarországot képviselni, ugyanakkor sajnáltuk, hogy rajtunk kívül nem volt más állami szintű képviselő. A magyar népdaloknál fontos a szöveg, de ezt odakint nem értették. Ezért a dallamra és a saját kisugárzásunkra jobban kellett figyelni. Arra törekedtünk, hogy ha nem is értik a szöveget, tudják, érezzék meg, miről is van szó. Nagy örömünkre ez sikerült. Úgy tűnik, vették mindazt, amit a katonadalokban elénekelünk, megéreztek az egésznek a hangulatát, a szülők fájdalmát és a hazatérés örömét.

- *Mit jelentett a Don-kanyarban azzal az élménnyel találkozni, amit eddig a történelemkönyvekből ismertetek?*

- *Lajos:* A Don-kanyarban tett látogatás egész nap tartott, és mi végig ennek a hatása alatt álltunk. A központi temetőben 29 ezer beazonosított holttestet helyeztek el. Márványtábla őrzi nevüket, rendfokozatukat (pl.: őrnagy, munkaszolgálatos), a születési és halálozási idejüket. Egy táblán 60 név szerepel, és ameddig a szem ellát, hosszan sorakoznak a táblák. Az elhalálozás helyeként az exhumálás helyét jelölték meg, azt, ahol kiásták őket a Don-mentén. Tudni kell, hogy a doni vidék tele van

vízmosásokkal, és a holttesteket télen ezekben a vízmosásokba tették, mert nem tudták őket a fagy miatt eltemetni. Tavasszal, amikor kiengedett a föld, akkor tették rájuk a földet. Nagy megnyugvás a hozzátartozóknak, hogy tudják, szeretteik kellő tiszteletadással lettek eltemetve a központi temetőben. Voltunk Poldaljevicskában, ahol 8360 magyar halott nyugszik. Annak az emlékhely kialakítását teljesen Magyar civil szervezetek kezdeményezték még 2001-es év előtt, amikor nem volt államközi egyezmény a két ország között.

- *Klára:* Csoportunkból az egyik fiatal meghaltottan jött, hogy megtalálta a nagypapája nevét bevésve a gránittáblába, és fényképet készített róla. Ő tudta, hogy ott halt meg, és keresheti. Boldog volt, hogy a családból ő jutott el ide, és talált rá nagyapja síremlékére.

- *Miután hazaérkeztek, hogyan búcsúztatok egymástól?*

- *Klára:* Mivel így közösen nagyon szép kerek műsort tudtunk felmutatni, arra gondoltunk, itthon is bizonyára szívesen megnéznék, és jó lenne itthon is bemutatni, bár egy nyilvános főpróba keretében már indulásunk előtt Bölcskén megnézhetők az érdeklődők. Azonban ahogy leszálltunk a buszról, nem a saját műsorunkat, hanem a velünk utazó Irina Romanovszkaja voronyezsi operaénekesnő keddi fellépését kezdtük szervezni.

- *Lajos:* Klárával napi kapcsolatot tartunk, még mindig ennek az útnak a lecsengésében élünk. Biztos, hogy lesz további fejleménye. Jó volt együtt szerepelni. Bízunk abban, hogy ennek az útnak a sikere folytán az utazás támogatóitól kapunk még felkérést és támogatást, amennyiben úgy gondolják, hogy a népzene valamilyen formában belefér a programjaikba. Mi minden esetben örömmel állunk rendelkezésre.

- *Miként összegeznének ezt az utat?*

- *Klára:* Rendkívül nagy élmény volt, és nagyon sok tapasztalatot szereztünk az út során. A koszorúzás egy életre felejthetetlen, megható érzésekkel teli emlék marad.

- *Lajos:* Úgy gondolom, minden magyar embernek, aki ez megteheti egyszer az életben el kell oda menni, és meg kell állni egy pillanatra. Mi átélhettük azt az érzést, hogy jó volt odakint magyarnak lenni, annak ellenére, hogy ott a 2. Magyar Hadsereg megszállóként tartózkodott. A koszorúzásokat, fellépéseket mind-mind teljes szívvel, őszinte átéléssel tettük, és olyan visszajelzéseket kaptunk, melyek nagy boldogságot adtak nekünk.

- *Köszönöm az élménybeszámolót. Mindkét csapatnak további szép sikereket kívánok!*

■ Lovásziné Anna

Paksi zsidó házak egykor és most (II. befejező rész)

1777-ben kaptak a paksi zsidók privilégiumot, mely szerint joguk volt, többek között egy zsidó templomot építtetni saját költségéből. Így épülhetett meg a XVIII. században a zsinagóga. Mivel templomként funkcionált, ezért különböző szokások alakultak ki, mint például „Az ábrahámi szövetségbe történő felvétel a templomban ment végbe. Ilyenkor a Tóraszekrényre olyan függönyt helyeztek, amelyre rá voltak hímezve az elmondandó áldások és a szertartás tiszteletére számos gyertyát gyújtottak. A Tóra-szekrény bal oldalán márvány oszlop állott. Arra volt felvésve az árvák kaddisa, amelyet a gyászolók ez oszlop köré gyűlve mondtak el. Az oszlop alján egy üreg volt, oda helyezték el a circumcizio alkalmával leoperált bőrdarabkát.

A bar-micva ünnepséget mindig szombaton tartották s a családi örömnephez minden familia 13 tojás elküldésével járult hozzá. Még a legszegényebbek is küldtek 3 tojást.

A házasságkötéseket a megállapított idő előtti két szombaton kihirdették zsinagógában.

A zsinagóga bejáratánál elhelyezett hirdető tábla közölte a betegek nevét s a hét folyamán előfordult gyász eseteket, mindkettőt látogatás céljából.

A gyermekek a délutáni istentisztelet előtt minden napon összegyűltek a templomban s egy idős férfi vezetésével fennszóval olvasták a 119-ik zsoltár.⁴ A paksi zsinagóga a zsidók vallási életének centruma volt mindegy két évszázadon keresztül. Alaprajzát¹² tekintve a XVIII. században négyszöglet alakú. Ennek az oldalához építettek egy L-alakú helyiséget közvetlenül az ajtó mellé. Ez az alaprajz, mint templom nem tartozik az eklektikához. Kívülről is, ha nem lennének rajta a díszítések, mondhatnánk, hogy egy középkori stílusú építmény¹³. Kicsit zömöknek és szilárdnak tűnik. Tekintélyt ad neki, hogy jól láthatóan téglából építették, nincs bevakolva sem, ami antik hatást eredményez. A XVIII. és a XX. század között nem változott sokat. Bár a külsejét tekintve sokat számít, az hogy a XX. században került rá rengeteg olyan dísz, ami a kezdetben hiányzott róla. Ablakai vasöntéssel, vasrácsokkal díszített. Elölről nézve a zsinagógát nagyon szembetűnő jelenség a közepén lévő nagy, boltíves üvegablak, amin nem csak a rácsok vannak vasból, de az ablak felső felében egy közepén lyukas kört figyelhetünk meg. Ennek a közepén pedig egy hatágú csillag mered ránt. A környéklő párkánnyal egy vonalban két ugyanilyen ablak látható. Az ablakokkal párhuzamosan futnak alattuk a bejáratú ajtók. A főépületet tekintve, szemből abszolút szimmetrikusnak tűnik, és ezt az érzést fokozza két kupolás, íves alakú betoldás. Nagyon érdekes és látványos - főleg oldalról nézve az épületet -, hogy a tető alacsonyabban van, mint az elől és hátul is kiemelkedő tetőrész. Ennek minden bizonnyal semmi szerepe nincs, csak díszítőelem. Szerintem a legszebb épület az utcában, és ha arra gondolok, hogy még ma is felismerhető, akkor az egyik legidőállóbb is.

Visszatérve a páratlan házszámú oldalra, és elhagyva a Vörösmarty utcát, következik egy újabb zsidó ház. Ezt az utca szakaszt a Kereszt utcáig elég nehéz a tulajdonosok szerint csoportosítani, mert egy háztömböt alkotnak az épületek. Ezért csak felsorolás szinten tudom beazonosítani a tulajdonosok nevét, és foglalkozását. Az első ház Lorber Mór vegyeskereskedőhöz tartozik. Ezen a soron hasonlítanak leginkább egymáshoz az épületek. Egyforma magasak, hosszukban is szinte megegyeznek. Az eklektika minden mozzanatát magukban foglalják. Az armírozás szinte minden házban megjelenik. Az ablakokat körülvevő „falkeret” adja meg a házak stílusát. A zöld és a mályva, valamint a sárga halvány árnyalatai figyelhetőek meg az épületeken. A házak előtt húzódó fasor itt is jelen van. A házak alaprajzát tekintve az L-alak és a kicsi udvar kiépítése mindegyiknél megtalálható. Ezekben a házakban a következő üzletek működtek: rövidárus, üveges, vaskereskedés és rőfös.

Itt kell kiemelnem egy házat, melyhez egy kis közöm még nekem is van. A nagyszüleim és még édesapám is a Dózsa Gy. utca 27-ben lakott. Két éves koromig én is jártam jó párszor ott, de ha az emlékeimre hagyatkoznék a ház felidézésénél, lehet, hogy üresen maradna a lap. Ennél a ház-

⁴ Gerő László: Magyar műemléki ABC, Műszaki Könyvkiadó, 1984

nál is megfigyelhető az L-alak. Régen, még mielőtt nagyszüleim tulajdonába került, ez is boltként üzemelt. Nagy udvar tartozott hozzá, melynek hátsó részén volt egy kisebb helyiség, amely raktárként szolgált. A már elemzett házak szerint szobák elhelyezése erre a házra is igaz. Az átjáró folyosó elmaradhatatlan volt, ugyanúgy, mint a szobák közötti szűk ajtók. A ház jellegzetessége mégis a kovácsolt vaskapu volt mindig is. Ez még ma is meg van, persze rég nem olyan állapotban, mint akkoriban, de azért ma is ritka és szép példánynak számít szerintem. A másik oldalra, elhagyva a zsidó templomot egy utca a Zsinagóga utca következik. Ez elválasztja a zsinagóga épületét a következő háztól, ami régen a Villany utcához tartozott. Ma már nincs semmi nyoma, hisz lebontották.

Így csak Bencze Barnabás tanár úr illusztrációiból tudunk pontos leírást kapni a házról. Viszont ebben is egy zsidó vegyesbolt tulajdonos, Bergl Ignác lakott. Az L-alak jól megfigyelhető. Viszonylag nagy udvar tartozott hozzá. Kívülről egyszerű parasztház látszatát keltette. A nem középen elhelyezett ajtó felett csak a cégtábla árulkodik arról, hogy az épület boltként működött. A következő ház, az akkori Dózsa György utca 26-os házszerű ház remek példája az eklektikának. Csipkés könyökölő párkánya jól megfigyelhető. Az ajtók és ablakok feletti boltíves timpanonok díszítik a ház falát. Az ablakok rácsos szerkezete jól mutat. Ez a ház régen pékségként működött. Ekkor Kohlmann Hasi tulajdonában volt. Ezután Krámer Dezső kezébe került a ház, aki bőrösként tevékenykedett.

A következő ház nem zsidó tulajdonban volt. A 30-as házzal ellátott épület Krámer Ignácé volt, aki lókupecként dolgozott. Nem is látták el utcára nyíló ajtóval, mivel nem kereskedőház volt. A házhoz tartozik egy bejáró kapu, ami az előzőekhez képest nagyobb méretű. Nem véletlenül, hiszen ebben az esetben az udvar fontos szerepet töltött be az állatok miatt.

A következő házat lebontották¹⁴. Ismét Bencze tanár úr rajzai alapján tudhatjuk meg, hogyan nézett ki régen az épület.(12. kép)

Ausch Ármin vegyeskereskedő tulajdonában volt. Alaprajzát tekintve is egy nagy ház. Az L-alak jól megfigyelhető, hisz kereskedőház volt. Meglepően nagy udvar tartozik az épülethez, és még egy mellékhelyiség is az udvar sarkán. Az épület elején egy nagy kapu található, ami eklektikus vonásokat visel magán. Nagy ablakok és ajtók díszítik. Magára az épületre az egyszerűség jellemző, ezt a kapu díszítettsége jól ellensúlyozza.

A következő Rosner Ármin háza, aki sírkövesként dolgozott. A telekhez két épület is tartozott, a kettő közötti távolságot egy kerítéssel kötötték össze. A két ház különböző volt. A 32-es házszámú melletti épület parasztház jellegű, a két ablakon és a közepén elhelyezett ajtón kívül nincs más az elején. Egyszerűségét az is tükrözi, hogy a díszítésül mindössze egy, a bejárati nyílások között futó egyenes szolgál. A másik épület sokkal inkább egy templomra emlékeztet, nem is tudni, milyen funkciót töltött be. A díszes oromzat, a boltíves, hullámzó timpanon a tetőn, a kupolás magasba emelkedő torony, az ablakok díszessége mind az eklektikára jellemző. Ehhez képest a következő ház ismét egy parasztházra emlékeztet a maga egyszerűségével. Binéth Fáni rőfös volt a tulajdonosa. Az épületen elhelyezett ablakokra, ajtóra és kapura nem jellemző a szimmetria. A mellette levő házról nem tudunk sokat, de nem zsidó ember lakta, így ebből a szempontból nem is érinti a dolgozat témáját. Ugyanez vonatkozik a Dózsa György utca 40-es házszámú épületre is. Az ezt követő házról csupán annyi információ maradt fent, hogy Krámer Mór jéggyáros lakott itt.

A 46-os házszámú épületet illetően már több adat áll rendelkezésemre. Herczl Ignác (ecetes) és Weinréb Ignác (szabó) kezében volt. Szép, hosszú és eklektikus stílusú épület. Az ablakok felett húzódo párkány és az azokon lévő rácsok teszik díszessé, mozgalmassá az üzletet.

El is érkezünk az Árok utcáig, ami azt jelenti, hogy a páros oldal elemzése ezzel befejeződött.

A Kereszt utca sarkán álló ház Weisz Salamon gabonakereskedő kezén volt. Ez a nagy épület magán viseli az eklektika fontos vonásait, ezen belül is a későeklektika diszharmonikus példája. Az ablakok és az ajtók felett a hullámzó timpanon figyelhető meg. A könyöklő párkány és az armírozás díszíti az épületet. Elemzésében csak Bencze tanár úr illusztrációjára hagyatkozhatom, ezért nem lehet tudni, milyen színűre volt festve.

A 31-es házszámmal ellátott épületben a Freund testvérek éltek, akik szeszfordét, illetve egy kocsmát vezettek. Klasszicista stílusú, egyszerű motívumok díszítik. Egy hosszabb fakerítés választja el a következő háztól, ami viszont nem zsidók tulajdonában volt.

A Keskeny utca sarkán álló házban Rosenbaum Manó gabonás lakott. Ez egy viszonylag nagyobb épület, amihez nagyobb udvar is tartozott. A házat a koraeklektika jellemzi.

Áthaladva az utcán egy nem zsidó kereskedőházzal találkozunk, tehát tovább is haladhatunk „körutunkon”.

A következő zsidó ember tulajdonában lévő ház a 39-es, amire jellemző az eklektika. Kicsit túldíszített, de szerintem nem veszített a szépségéből ezáltal. Az ablakok boltíves meghajlása és a felettük lévő keretnek látszó minta jól harmonizál. A bal szomszédhoz közelebb egy kapu található, ami mellett az armírozás is látható.

A mellette lévő épület jól illik ehhez a házhoz. Koraeklektikus stílusú, szinte az irányzatra jellemző vonások mindegyike megtalálható rajta. A könyöklő párkánnyal még az épület felső részét is feldíszítették, még sem érzem soknak. Egy rendkívül dekoratív épületről van szó szerintem. A kapu ezen a házon is felfedezhető. A tulajdonosa Weisz Volvi gabonakereskedőként dolgozott. A nagy udvar elengedhetetlen volt. A következő háznak nyoma se maradt, mert lebontották. Az ezután sorra kerülő épület Börtsök László szerint romantikus stílusú. (13. kép)

Őszintén szólva az armírozást leszámítva én nem látok nagy különbséget a 41-es házzal összehasonlítva. Talán azért, mert kicsit kevesebb minta található ezen. Ebben a házban dr. Müller Sándor (más források szerint dr. Pataki Sándor, de a két név egy embert takar) orvos lakott. Bizonyára jól menő praxist folytatott, hogy ezt e szép, városkép szempontjából fontos épületet létrehozhatta.

Az utolsó ház, amiről még írni szerettem volna, az a 47-es, közvetlenül a Rosthy utca sarkán. Werthein M. élt ebben. Jól illik a többi házhoz, hasonló motívumokkal díszítették. Az L-alakja az alaprajznak jól megfigyelhető, emellett még az udvar is következtetni enged arra, hogy üzletként működött.

Most pedig megpróbálom felvázolni korunk városképének egy részletét. Tehát jöjjenek „a paksi zsidó házak most”, jelenlegi állapotukban.

Börtsök László szavaival élve „Mint a város főutcáját meg kell tartani múlt századi házainak egységes hangulatában. A meglévő régieket érdemes kijavítani, hiányaikat szakszerűen pótolni, mert általában rossz állapotban vannak. A kontár átállításokat szisztematikusan vissza kell szorítani eredeti állapotukba való visszahelyezéssel. A betolakodott, zavaró elemeket pedig fel kell váltani az utca hangulatával harmonizáló épületekkel...”⁵. Ez volt a terv a főutcával.

Ma, 2005-öt írunk, és azt hiszem, egészen másképp néz ki ma városunk, mint régen. Az első házak, azok közül amiket már említettem, ma már lebontották. Egy park Jámbor Pál emlékszobrával, ennyi maradt belőle.

⁵ Gerő László: Az építészeti stílusok, Holnap Kiadó, 1994

A parkhoz tartozó úttest szakaszon jóval szélesebb, mint bárhol másutt a Dózsa György utcában. Ennek legfőképpen az az oka, hogy egymással szemben 2 buszmegálló is áll itt. A vele szemben lévő épület szinte teljes egészében megmaradt a maga eklektikus stílusában. Az viszont nagyon illúzióromboló, hogy a ma Hangulat Presszónának nevezett helyiség (ami inkább kocsmaként működik), már a harmadik különböző színre lett festve. Alapjában véve szép, még ma is eklektikus stílusa épület, főleg oromzatán a hullámzó motívum, de tetőtér előtti magasba emelkedő díszítés is ilyen. Tovább haladva az járda út burkolatának hirtelen megváltozása hat ránk negatív benyomásként. A következő pár ház a Bazársorral szemben a másik oldalról alig látható a fás, bokros rész miatt. Még az első három épület javíthatná az utca képét, addig az emeletes házak kevésbé. Nem régiek, mert az ezelőtt ott lévő zsidó házakat lerombolták. Az emeletes házakban lakások vannak, míg az ügyvédi iroda melletti épületben az új plébánia található, illetve egy része menzakerként funkcionál. A Bazársor ma is szinte ugyanúgy néz ki, csak az állapota romlott, és az üzletek profilja is megváltozott.

Többnyire ruházati cikket árulnak, de egy virágbolt is van a soron. Ezen az oldalon maradva a Kossuth Lajos utcáig nincsenek házak, le lettek rombolva.

Egy feljáró található itt, ami a Jézus szíve nevű katolikus templomhoz vezet. Innen a katolikus iskola illúzióromboló képét is megpillanthatjuk. A fák próbálják takarni a világháborús golyónyomokra emlékeztető lyukakat a falon, de nem járnak sok sikerrel a természet „hősei”. Zárójelben megemlíteném, hogy az iskola megjelenésében az a disszonáns, hogy szemből az épület gyönyörűen le van festve és kultúráltnak néz ki, míg az oldalait meghagyták a régi állapotban. Visszatérve a főutcára, láthatjuk, hogy innen is eltűntek a házak és egy kisebb park lett kialakítva padokkal.

Ez mindenképpen pozitívan hat a városképünkre. A másik, páros oldalon lévő házak viszont nem igazán. A KRESZ-parkhoz vezető lejáró után ma egy bútór üzletház található. Szintén nem megfelelő állapotban, bár vannak rajta régi eklektikus stílusra utaló nyomok. A vöröses színéből azonban a több helyen lekopott vakolat miatt ma már nem nyújt szép látványt. Ez az épület egybe van építve a ma pékségként működő házzal. Hasonló állapotban van az is, bár az előtte parkoló kocsik kicsit takarják, talán nem is baj. Ennek az épületnek a kéménye kedvelt helye a gólyáknak. Ez is mutatja, hogy az erőmű megépítésével város lett a lakóhelyünk, Pakson még megélnek az állatok, nem kelt iparvárosi hatást a település. Ez a városrész megmaradt inkább „falunak” a maga kincseivel. Tovább haladva a járda kiszélesedik és egy háztömb áll előttünk. Ennek utcára nyíló ablakai alatt üzletek vannak ma. Elsőként egy kapualj nyílik, ami régi állapotban maradt fenn. Valószínűleg ez a mai pékséghez tartozott. Ezek az emeletes házak ma lakóházak. El is érkeztünk a Duna utcáig. A másik oldalon a Kossuth Lajos utca következik, aminek sarkán ma egy Galéria áll. Ez a ház jó állapotban van, bár a régi stílusát elvesztette. Oldalról téglával díszített a fala és nyáron a muskátlik jól mutatnak az ablakban. A galéria mellett még 2 üzlet található. A kirakatok esti kivilágítása emel az utca képén, de csak kevés helyen jellemző.

Ezután a Duna utca torkolatával szemközti házak az épületek egy házsort képeznek. Ezekben nem igen laknak, látszatra eléggé elhanyagolt állapotban vannak, de nyomon követjük rajtuk az eklektika vonásait. A zöld szín szerintem nem túl előnyös, főleg mai állapotukban nem képesek felhívni magukra a figyelmet ezek az épületek. Ha kicsit rendbe hoznák, szép látványt nyújthatnának.

Díszítésük valóban tetszetős. Az ablakok feletti boltíves timpanon és az ablakok közötti vonal tartja össze a hosszú épületet. A régi szerkezetre utal az első házban máig fennálló bejárati kapu, ami minden bizonnyal az udvarra vezetett. Ma, ha belépünk a kapun, egy fedett előteret találunk, ott még egy ajtón keresztül jutunk a kis udvarra. Az épület tetejének egy része teljesen másmilyen

cserepekkel lett lefedve ezt nem ártana kicseréltetni a városkép szempontjából. A következő ház fal összeér ennek a háznak a falával.

Még a színe is hasonló, a zöld csak árnyalataiban tér el. Stílusa is hasonló. A mai Elektro áruházként működő épülethez szintén tartozik egy nagy, boltíves kapu, amit szerintem nem használnak már. A koraeklektika jellemzi, egyáltalán nem giccses. Egyszerűsége jól mutatna, ha nem látszana meg rajta az idő vasfoga. Messziről észrevehető, hogy koszos, néhol pókhálósnak tűnik. Fennáll a kérdés, ez egy főutcai épület?! A következő házzal egy kisebb méretű kapu köti össze. Ez is bizonyítja, hogy ez egy zsidó ház volt, mert nekik elegendő volt egy ekkora bejárat az udvarra, mivel nem foglalkoztak mezőgazdasággal. A következő ház is hasonló állapotban van. Ez ma egy festék bolt és konyhabútort áruló üzlet. A kapu itt is felfedezhető.

A másik oldalon, ha a Duna utcát elhagyjuk, egy parkolót találunk. Ez a már említett lakóházhoz és a másik oldalon lévő ÁFÉSZ Áruházhoz tartozik. Ez az épület teljesen más stílusú, mint a többi. Lapos teteje van és az áruház talpzata is kicsit magasabbra épült. Az építmény felső része fehér négyszögletes alakú lapokkal díszített. Régen ez a rész ugyanolyan volt, mint az oldala, téglából kialakított. Mellette egy újságos bódé áll. A következő ház talán a főutca egyik legszebben felújított épülete, ami régi stílusát megőrizte. Régen bankházként működött, ma viszont ebben is lakások vannak, illetve a földszinten üzleteket nyitottak. 6 ablaka van, melyek timpanonnal díszítettek, a két szélsőhöz még egy kis erkélyt is tartozik. A ház színére a sárga árnyalatai jellemzőek. Az eklektika jegyeit hordozza magán az armírozással is. A könyöklő párkány szintén öltözteti a házat, mégse teszi giccssé a többi díszítéssel együtt sem. Amikor felújították, törekedtek arra, hogy a régi szerkezetét és külsejét ne veszítse el a ház. Így maradhatott meg ma is a kapu, aminek igazából gyalog bejáron kívüli funkciója nincs.

A következő épület már régóta gyógyszertárként működik. Ez is egy régi ház, alacsony és a külseje is „megfáradt”. Az ablakokon és a falon is vonalas díszítés a jellemző. Itt még jól látható a kapu mögötti udvar. Minden bizonnyal ma már nincs sok szerepe, ezért eléggé elhanyagolt állapotban van. A következő épületlanc már a régi zsinagógáig tart.

Itt található két ház melyeket egymáshoz csatolt kapu köt össze. A két boltíves kapualj egyforma. Ez is mutatja, hogy régen fontos szerepe volt a kapunak, mert minden régóta fennálló háznál találkozunk olyan bejáróval, amin egy szekér is befért.

A következő épület is ezért illik a környezetébe. A stílusa ennek is másmilyen, inkább koraeklektikába sorolható régi épület. A koraeklektika az egyszerű mintákban mutatkozik meg leginkább. Az ablakok feletti díszítősorhoz jól illik a Diófa kocsma antik, jelleget adó cégtáblája és az amelletti, címerre emlékeztető jellegzetessége. Ezekhez nem nagyon illenek az ablakon lévő színes feliratok. Még ehhez a házhoz tartozik egy Lilla nevű drogéria is. A ház összes ablaka hasonló stílusú, fából készített, bár a drogéria ajtaján lévő rács kicsit más hatást kelt. A következő házban ismét különböző boltok találhatók. Kár, hogy a tulajdonosok nem veszik figyelembe, hogy egy épülethez tartoznak, ami mindenhol ugyanazt a későeklektikát hordozza magán. A boltok feliratai, táblái különböző színekben pompáznak, ami nem hiszem, hogy jól mutat a városképben. A ház stílusát meghatározza a kapubejáró, ami ma már csak a piactérre vezető kapualjat jelenti. Az ajtók és ablakok feletti könyöklő párkány és az oszlopok, valamint a zsinagóga felőli oldalon az armírozás jól mutat. Sajnos ezen a házon is látható, hogy elszállt felette az idő, sok kopott részt találunk rajta. Míg szemből a ház halvány zöld színű, addig a ház oldalára már nem fektettek annyi energiát, hogy átfessék fehérről a homlokzat színére.

A következő épület a volt zsinagóga. 1968 óta könyvtárként működik. Ma már nem csak könyveket lehet itt kölcsönözni, hanem van lehetőség az Internet használatára is. Hasonlóan néz ki mint, mikor még zsinagógaként volt számon tartva. Szemből megmaradt az alakja olyannak, amilyen volt. A bejárati ajtó magasságáig márványnak tűnő lapokkal van kirakva az oldala. A könyvtár felirat felett 5 hosszúkás ablak ad világosságot a helységeknek. Az épület felső részén egyetlen falióra emlékeztető dísz van. A félköríves épületbetoldások még fennállnak, ezek adják a könyvtár jellegzetességét, egyediségét. El is érkezünk a Villany utcáig.

Térjünk vissza a páratlan oldalra, mert a Vörösmarty utcánál álltunk meg. A következő új épületet nem rég adták át. Itt az építkezés előtt egy parkoló állt a helyén.

Ma lakóházként és utcára nyíló üzletekként funkcionál. A modern építészetre egyre jellemzőbb a téglával díszített külseje a házaknak, ez is ilyen. Hosszúkás ablakai között erkélyszerű megoldást találtak ki díszítésként. Nagysága miatt már messziről kiemelkedik ez az épület. Sárgás színe jól illik a környezetébe, bár a következő, Vöröskereszt épülete megint eléggé rossz állapotban van.

Az eklektika nyomait viseli magán, no meg az idő múlásáét. Az ablakok feletti hullámmzó vonalvezetés jól mutat, bár az épület már nagyon kopott, így elvesztette szépségét. A könyöklő párkány és a téglaberakás a falon jól látható. A kapubejáró alig látszik a kocsitól, de tudjuk, hogy van. Ebből is következtethetünk arra, hogy régen szerepe volt az udvarnak. A következő ház ma telefonboltként működik. Bár egy épületben található a következő méteráru üzlettel mégse egyforma „külsőleg”. A Vöröskereszt épülete mellett jobban jellemző az eklektika az ablak feletti díszekkel, míg a mellette lévőre csak a kirakat a jellemző. Ehhez a házhoz tartozik egy fakapu is, de ez szerintem teljesen különáll a két üzlettől. A következő házban bérelt műszaki bolt raktáraként használják. Ez a ház jól harmonizál színben az előzőekhez. Nagyon jól láthatók a későeklektika jegyei. A cégtáblák nem illenek a ház stílusához, de legalább egységesen kék színűek. A hosszúkás ablakok feletti timpanon és a díszítősor az ereszcsontra alatt jól mutat. Az ajtókat és a kirakatokat oszlopszerű díszítőelem választja el egymástól. Kár, hogy a ház el van hanyagolva. Nehéz objektívnek lennem a vas kapuval is, mert tudom, hogy a mamám ma is mennyire ragaszkodik hozzá. Viszont ebből a szempontból azt gondolom, hogy ráférne egy kis felújítás. Persze ma már a kapualj is csak a mellette lévő bolt raktáraként működik. Régen ritka és szép példája volt ez a kovácsoltvas kapuknak.

Az utolsó ház a Kereszt utcáig egy modernebb, újabb épület. Szintén jól megfigyelhető a téglával díszített házfal. Itt is földszintjén üzletek működnek, a főutca felőli oldalon egy ruházati butik és egy ékszerbolt. Az emeleten irodák találhatóak. Az emeleten az ablakok és az ajtók méretének különbsége teszi hangulatossá a házat.

Átjutva a Kereszt utcán egy különleges házat találunk. Azért tartom érdekesnek, mert mellette elhaladva abszolút lepusztult épületnek láttam eddig. Viszont a képre nézve azt gondolom, egy szép és egykor kiemelkedő ház volt. A későeklektika tetszetős példája lehetett egykor. Nem kedvelem a sárga színt, mégis jól mutat ezen a házon. A timpanonokban lévő apró domborműves díszítés, az ablakok közötti armírozás, a könyöklő párkány és a boltokba vezető lépcső mind remek megoldás a ház díszítéséhez. Nagyon sajnálom, hogy hagyták így tönkremenni. Valószínűnek tartom, ha fel is újítják, nem marad meg ebben a stílusban, pedig azokhoz a ritka sarokházakhoz tartozik, aminek nemcsak a Dózsa György utcára néző oldalát alakították ki látványosan. A következő épület hosszú, lapos és olyan, mint egy egyszerű parasztház. Ebben egy mezőgazdasági bolt és étterem van. A cégtáblák és a kirakatokon lévő színes feliratok a díszei. Ezt követi egy kapubejáró, ami egy gumiszerviz vezet. Emellett egy buszmegálló található. A Keskeny utca sarkán áll az OTP Bank épülete, ami előtt egy parkos rész van kialakítva. A bank lapos és kívülről így látszik, mintha csempére emlékeztető lapokkal lenne kidíszítve. Nem túl feltűnő épület, a fák, bokrok mögött szinte alig észrevehető.

Visszatekintve a másik oldalra, a Villany utcát elhagyva egy parkoló található. A parkoló a következő épülethez, a MATÁV-hoz tartozik. Az emeleti ház a posta. Ez a két épület nagyon hasonló. Az ÁFÉSZ Áruházra emlékeztet a szerkezete és stílusa. Hosszúak, magasak és lapos tetejűek. A fehér szín mellett a kék és a szürke dominál az épületeken. A két ház mérete miatt is kicsit úgy érzem, az óvárosnak ez a központja. Itt vannak azok a fontos intézmények, amiket gyakran látogatnak az emberek. A posta mellett áll egy zöldeséges bódé. Emellett egy zárt udvar van, többnyire parkolás céljából. A következő ház teteje még őrzi a régi nyomait, de a fala nagyon szépen lett felújítva. Lefestették sárgára, de a stílusát meghagyták. A két oldalon magasba törő szárny igazán jól mutat ezen a hosszú épületen. Egyébként itt is üzletek találhatóak. Az ezt követő lakóháznak csak az egyik része butik, ugyanis a másik részében lakás van. Régi ház, ez minden egyes részén meglátszik. Kopott a fal, az ablakok is már megviseltek. Ennek megint csak ellentéte a mellette lévő ház. Nem rég lett lefestve és felújítva. Az Árok utcáig az utolsó ház, ami modern állapotban van. Az ezt követő há-

zak nincsenek leépülve, de megmaradt a régi parasztház jellegük. Az eklektika csak az utolsó előtti épületen látszik, de ennek is csak néhány jellemzőjében. A sárga szín itt is elengedhetetlen.

A másik oldalon a Keskeny utca után most épül egy ház. Ezt követi egy rózsaszín épület, aminek emeletén lakások vannak. A földszinten üzletek működnek. A tetőből kiugró két ablak esztétikailag jól mutat. A házra jellemző a szimmetria. A környezetébe nem illik a ház, túl modern, de szép épület. A következő ház eklektikus vonásokat visel magán. Régi építmény, látszik rajta, hogy megvisselte az idő. A boltíves ablakok, a sárga szín és az armírozás jellemzi. A szomszédja szintén az idősebb házak közé tartozik. Emeleten videotéka található, a földszinten is üzletek vannak. Ez a kopott szín nem mutat jól szerintem. Viszont az eresz alatti mintának szép példáját látjuk.

A következő bolt egy kicsit modernebb épület. A tetőből kiemelkedő ablakok megemelik az úgy is magas házat. Rácsos ablakai jól mutatnak a házon. A háztetőn a cserepek és a kirakat vonalában lévő téglák azonos színe jól harmonizál.

A következő kínai üzlet és e között van egy kis kapubejáró, ami felett egy háromszög alakú tetőrész is található. A következő üzlet is modernebb épület. Szürke téglaberakásokkal díszített. A tetőtere lépcsős szerkezetű. A három különböző szín ellenére bennem hiányérzet alakult ki. Talán a mintákat keveslem.

A következő ház már díszesebb a cégtábláktól és a kirakatokon lévő feliratoktól. Az alsó része téglákkal díszített, míg a nagy része barackszínre festett. Egy műszaki bolt, egy virág-, és egy telefonbolt található itt. A szomszéd ház magasabb, viszont rövidebb, csak két üzletet foglal magába. Régies a ház, alig díszített. El is érkeztünk a Rosthy utca aljáig, így véget ér a „túravezető utunk” is.

Azt gondolom, amit Börtsök László tervbe vett, azok a javaslatok, amiket felterjesztett, nem kerültek megvalósításra. Egy egységes, hasonló stílusú házakból álló utcaképről írt műveiben. Szerintem ma annyira különböző korúak, különböző színűek és úgy egészében is teljesen másminőségűek, hogy ez egy jó darabig nem is fog változni. Ahogy a családi házak is változatosak, úgy a főutcán lévők is azok. Viszont van különbség. Úgy vettem észre, hogy a Dózsa György utcai épületek sok helyen rangon aluliak. Elgondolkodtam, miért lehet ez. Arra jutottam, talán, mert ezekben a házakban nem laknak, csak dolgoznak az emberek. Kevésbé fontos, hogy tetszetős legyen egy üzlet kívülről, hisz, ha az embereknek kell valami, mindenképp bemennek oda. Nem azon múlik milyen színű a bolt fala, hanem, milyen minőségűek az áruk és mennyibe kerülnek. Viszont sokszor méltatlan külsőben állnak ezek a házak. Arról nem is beszélve, hogy egy nem régen felújított ház mellett egy majdnem lerombolásra váró épület áll sok helyen.

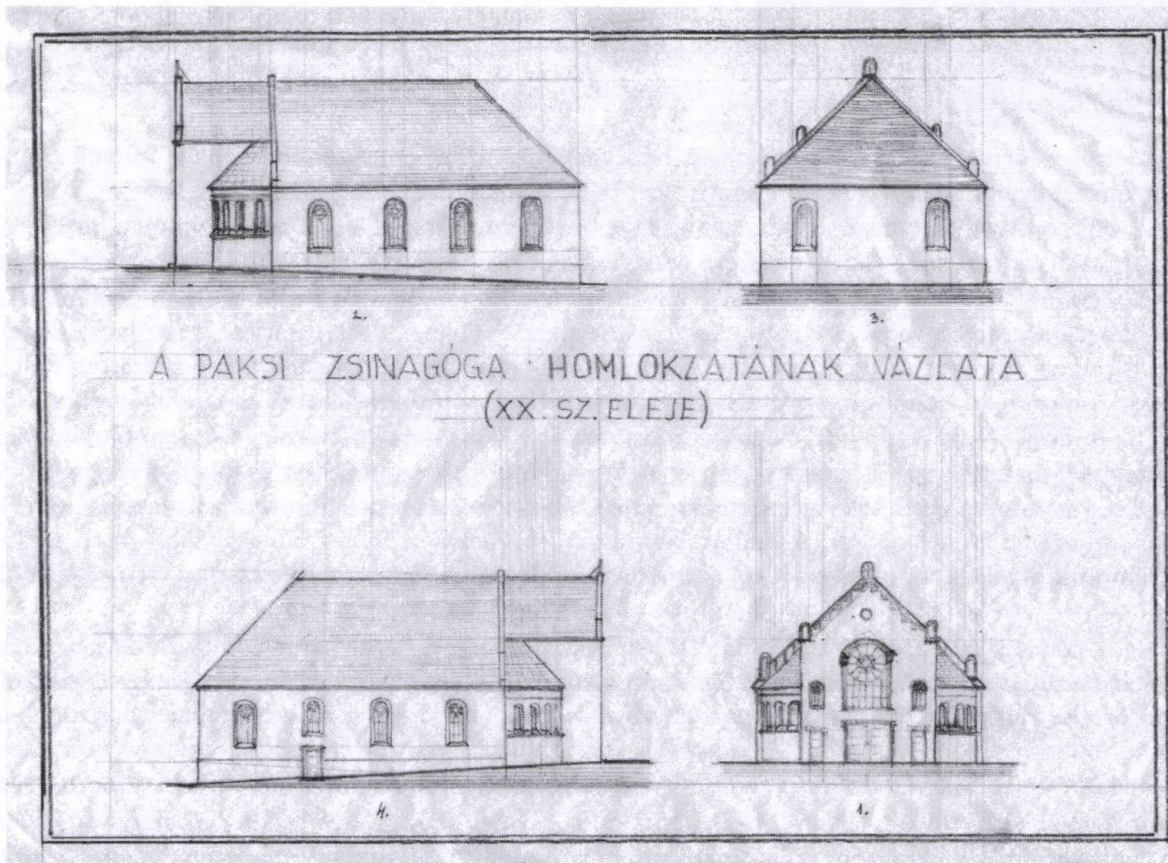
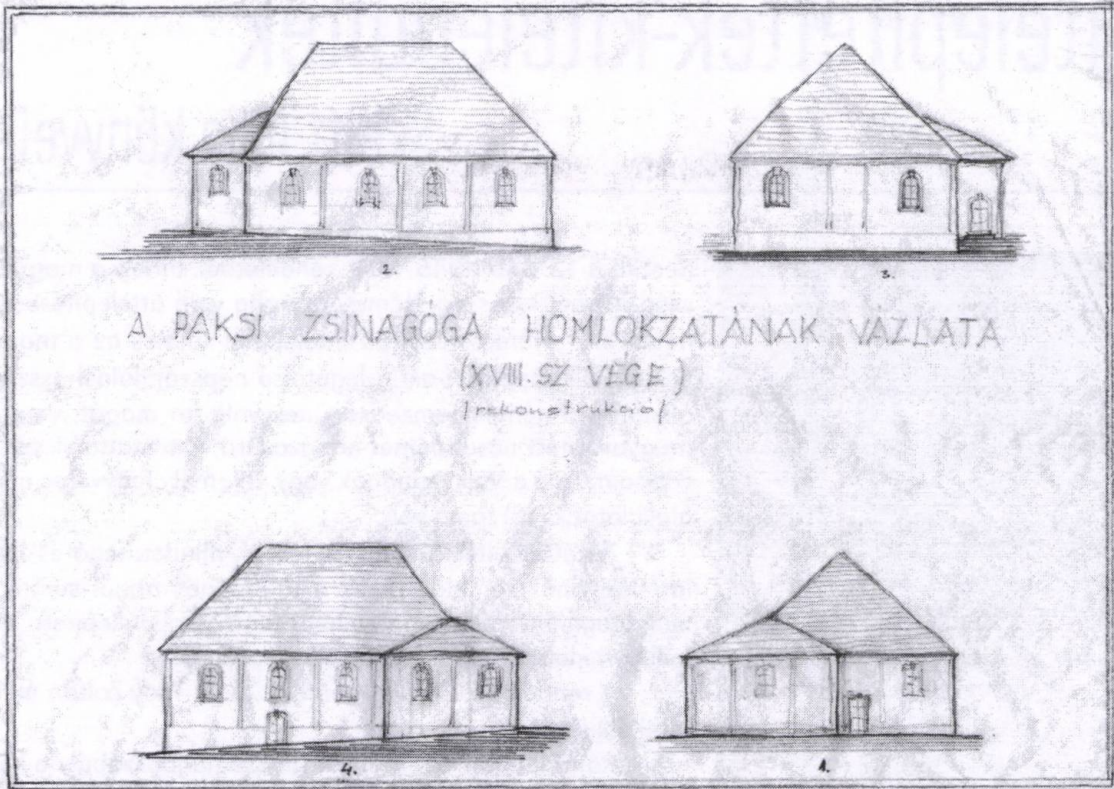
Talán az lenne a legjobb, ha egy építész tervezné azokat a házakat, amelyeket renoválni vagy újra felépíteni akarnak. Jó lenne, ha egy egységes képet alkotnának a házak.

Hiszen mindenkinek fontos, hogy olyan környezetben éljen, amire büszke és amiben jól érzi magát az ember.

Gondoljunk csak bele, hogy egy kedves nagyvárosi ismerősünk meglátogat minket, és azt kéri tőlünk, mutassuk meg neki Paksot. Az első ügyis az erőmű lesz, amit látni akar az ismerősünk. De Paks nemcsak az erőműből áll, azt gondolom.

Legyen az a célunk, hogy egy Paksra érkező turista ne felejtse el városunkat. Egy átutazó embernek is jusson az eszébe, hogy milyen szépek az épületek, ide még vissza kell térnie, hogy megismerjem ennek a kisvárosnak a kincseit. Legyen célunk!

■ Várszegi Eszter

Kitelepítettek-kitelepültek

Schiff Júlia könyveiről

Pécsi Gabriella

Tollászkodom fellegen
Válogatott versek

Részlet a 12. 340/1945. M. E. rendeletből, amely a magyarországi német lakosság Németországba való áttelepítésére vonatkozott: „Németországba áttelepülni köteles az a magyarországi állampolgár, aki a legutolsó népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt.”

Az áttelepítésre kötelezetteknek minden ingó és ingatlan vagyonát zár alá veszik, a tulajdonos abból semmit el nem idegeníthet. Hogy mit vihet magával a kitelepített, azt a belügyminiszter, Erdei Ferenc állapította meg.

A rendeletet 1945. december 22-én Tildy Zoltán miniszterelnök írta alá.

Romániában egy 1944/485. számú jogszabály a következőket mondta ki: „A Romániai Német Etnikai Csoport teljes vagyonának tulajdonosa a román állam.” 1945. január 3-án törvényerejű rendelet mondja ki a német népcsoport tulajdonát képező valamennyi épület, földterület, élő állat, ingóság, mezőgazdasági felszerelés, élelmiszer és egyéb javak elkobzását.

Miért történik mindez egy bizonyos népcsoporttal mindkét országban, kik ők, mi volt a bűnük, amiért ily büntetéssel sújtották őket?

Johann Wolf történész szerint, akinek a svábokról szóló könyve 1975-ben jelent meg Bukarestben, a XVIII. században Magyarországra érkező német telepesek gyűjtőneve azért lett „sváb”, mert a kivándorlók, vagyis a magyar területre bevándorolni óhajtok a svábsországi Ulmban gyülekeztek, mielőtt leereszkedtek volna a Dunán „ulmi skatulyáknak” (Ulmer Schlachter) nevezett kezdetleges csónakjaikon. Valójában ők a legkülönbözőbb német területekről érkeztek Ulmba: Baden, Pfalz, Elzász-Lotharingia, Hannover, stb. Erdélybe a szászok betelepítése jóval korábban, a XIII. század elején, II: András idején kezdődött, ők egész országrészt kaptak a letelepedésre, városokat alapítottak, védvárakat építettek, ma is Szászföldnek nevezik az általuk hajdan beépített és lakott országrészt. A törökök kiverése, majd a Rákóczi-szabadságharc többéves veszteségei után Magyarország egyes vidékei teljesen elnéptelenedtek, települések megszűntek létezni, a földek művelés hiányában parlagon maradtak. Bécs telepítési politikája birodalmi érdekből előirányozta 700 ezer szerb, 1 millió 200 ezer német, másfél millió román letelepítését a kihalt magyarság helyére.

A német ajkú népcsoportok csak részben asszimilálódtak, Erdélyben például 1848-49-ben nagyobb részük nyíltan Bécs politikáját támogatta, tragikus események kiváltója volt, hogy a szászok szélsőséges román nacionalista csoportok szövetségesei lettek. Pedig milyen szépen hangzanak a Siebenbürgen Lied (Erdély dala), az erdélyi szász himnusz sorai (szerzője Leopold Maximilien Moltke, a verset 1846-ban meg is zenésítik): „Erdélyország türelemföld/minden hitnek tábora./Óvd meg hosszú századokon át/fiaidnak szabadságát,/s légy a tiszta szó hona./Erdélyország, édes földünk,/drága jó szülőházánk,/Áldott légy örök szépségedért/s tájaidnak minden gyermekét/egyetértés fogja át!” Nos, nem a himnuszuk szellemében cselekedtek az erdélyi németek, amikor a triano-

ni döntés előkészületei közben a románokkal együtt megszavazták Erdély Romániához való csatolását. A későbbi kommunista Románia azonban nem viszonzta lojalitásukat, a kollektív bűnösség elve alapján, az új szövetséges, a Szovjetunió kegyeit keresve büntette az össznémetséget kényszer munkával illetve deportálással, kitelepítéssel. Majd az ötvenes évek elején, a Tito-Sztalin konfliktus idején a jugoszláv határ menti Bánátból, mintegy ötvenezer németet a Baraganba deportált.

Magyarországon a már asszimilált németek tömegesen kérték nevük magyarosítását, így akarván kifejezni hazafias érzelmeiket. 1936-tól kezdve százazrek változtattak nevet, ez azonban nem jelentette németségük megtagadását, sokukkal szót értettek az 1940-től a svábok lakta megyéket (többek között Tolna megyét) járó Volksbund agitátorok. „Németnek itt csak az számít, akit a Volksbund annak ismer el”- mondta dr. Basch, a magyarországi Volksbund vezetője. Majd 1941-től illegális SS-toborzás is kezdődik, sok esetben megtévesztett emberek léptek be, nem ismerve valójában e fegyveres testület igazi arcát, például az ifjúsági szervezetek tagjait úgymond sportkiképzésre vitték ki Németországba. Ezek az emberek drága árat fizettek tájékozatlanságukért a háború után.

A szovjet megszállók már 1944. december 22-én, a Debrecenben megalakuló Ideiglenes Nemzeti Kormány fellépésének pillanatában elrendelték az összes német származású munkaképes személy összeszedését, hogy újjáépítési munkára a Szovjetunióba szállítsák őket, férfiakat 17-45 év között, nőket 18-30 év között. Nem fogadják el, hogy csak a németségüket megvallók (Volksbund) kerüljenek fel a listákra, mindenkire igényt tartottak, ha híján volt a lista, kiegészítették magyarokkal is. Volt olyan is (Pl. Bikalon a jegyző), aki jogosnak érezte a németek munkával való büntetését „a németek elvesztették a háborút, most hát menjenek!” Akik azt hitték, hogy csak 30 nap közmunkára viszik őket, keservesen csalódtak, amikor rájuk szegezték a vagonajtókat, többhetes utazás után a Szovjetunióban lágerekbe kerültek. Napi tíz-tizenkét óra embertelen fizikai munka után visszatértek a barakkjukba, ahol negyven négyzetméteren százhusz ember szorongott a priccseken. Minden ezer lágerlakóból négyszáz meghalt. A Magyarországról elvitt hatszázezer deportált között harmincötezer civil német volt. Csak 1949-ben jöttek hazafelé az első vagonok a deportáltakkal, sokuk családját időközben kitelepítették Németországba, vissza az őshazába, ahonnan majd háromszáz évvel azelőtt Magyarországra érkeztek.

Romániában is már 1944. december 27-én kezdődött mintegy hetvenezer német ajkú állampolgár elhurcolása kényszer munkatáborba a Szovjetunióba, ők is csak 4-5-6 év elteltével térhettek haza. A deportáltak szenvedéseit híven visszaadja Olosz Lajos költő verse: „Jaj, csak lehetne felébredni,/omlott tárnákban továbbmenni,/keresni egy nyílást az égbe,/lidércből, halálból kiszabadulni végre,/a mélységből lassan földre jutni,/levegőt érezve elébe futni,/véresen, piszkosan, rongyosan visszatérni,/arcra borulni, a legelső rögöt megcsókolni,/és szabadon, emberül újra élni.” A romániai németeket kétszeresen sújtotta a kollektív bűnös nép-elv, ugyanis nem volt elég a háborús jóvátételként a Szovjetunióba küldött sok tízezer német kényszer munkája. Az 1950-es évek legelején a jugoszláv határ melletti Bánátból a politikailag megbízhatatlannak ítélt németeket a Tito-Sztalin konfliktus miatt a Baraganba deportálták. Oberten János, egy Schiff Júliával készült interjúban „romániai német-holokausztnak” nevezi a bánáti németek szenvedéseit. A politikai foglyokat a Duna-deltában létesített kényszer munka-táborokban dolgoztatták halálra.

Magyarországon sem válhatta meg szenvedéseivel a Szovjetunióba hurcolt több tízezer német a sorstársait a további megtorlástól. A szibériai kényszer munkán túl kitelepítéssel sújtották őket, ami vagy visszatelepítést jelentett a szovjet vagy amerikai zónává szervezett Németországba, vagy belső telepítést, ez ide-oda űzést jelentett az ország területén. A kollektív büntetés korlátlan kismizést jelentett, pedig a nemzetközi elv a vagyonek kobzást, internálást, kitelepítést, állampolgárságtól való megfosztást csak a magyarellenes Volksbund- tagokra tartotta végrehajthatónak. A frissen újjáépítési miniszternek kinevezett népi káder azt mondta: „Soha nem lesz ilyen alkalom, hogy megszabaduljunk a németektől.” Bodor György, a Tolna megyei Bonyhádra leküldött telepítési kormánybiztos a hatósági döntések értelmében a szerbek által a Bácskából elűzött székelyek számára keresett helyet, de úgy, hogy négy nap alatt tíz, németek által lakott községet ürítettett ki Bonyhád környékén 1945 áprilisában. Egy levelében azt írta, hogy a lengyeli Apponyi-kastélyt „koncentrációs tábornak” nevezték ki az összegyűjtött németek számára. „A sváb falu a kitelepítés után

úgy nézett ki, mint egy csatatér.”-mondta egy országgyűlésen Kovács Imre író-képviselő, elítélve a kitelepítések embertelen voltát. Bibó István is hiába tiltakozott a kitelepítések ellen, mondván, hogy: „jogcímet adunk a cseheknek arra, hogy ugyanezt tegyék a területileg hozzájuk került magyarokkal.”(Ami be is következett a csehszlovákiai lakosságcsere során) A magyarországi 480, németek lakta község közül 310-ből kitelepítették a németeket. Több mint háromszázezer németet érintett a kitelepítés a később NSZK-nak ill. NDK-nak nevezett német államokba. Visszaszökések is előfordultak, nem egy esetben a családtagok különböző útvonalakon próbáltak hazajutni az elkobzott otthonuk közelébe, vállalva az elfogást, internálást, újbóli kitoloncolást.

Kalász Márton, író, maga is sváb származású, regényben (Égi bárány), dokumentum-írásban (Tizedelőcédulák) foglalkozik a magyarországi németek XX: századi kálváriájával. Schiff Júlia németre fordította ez utóbbi könyvet. A történelem játékszerévé vált német népcsoport sorsa közös volt a század poklában. „Ezt a fordítást a sorsközösség, a társadalomból való kiutasítás miatt váltam, ami nekem is osztályrészemül jutott, és romániai éveimre mindvégig árnyékot vetett.”-írta Schiff Júlia. Vajon jelenük és jövőjük is közös?

Schiff Júlia két könyve, a Bogáncsos táj és a Világtalan ház, akár egy megkezdett regényciklus két darabja is lehetne, hiszen minden története ugyanabból a forrásból született. A második világháború utáni évtizedek világot felforgató eseményeiből, az átrajzolt országhatárok között ideoda űzött családok, emberek sorsáról, a kiútkeresésről, menekülésről, az önként vállalt áttelepülésről, a diktatúra hálójáról. A Bogáncsos táj (Steppensaltz) naplókeretben meséli el öt év történetét a katasztrofális körülmények között, olyan földrajzi keretek között, melyben az élet szinte lehetetlennek tűnik. A regény az apa feljegyzései által a felnőtt szemével láttatja mindazt, amit a tizenegy éves kislány átél. Az európai műveltségű polgár, ügyvéd-tanár apa jegyzi fel 1951. június 17-től öt év történetét. A megpróbáltatások közepette is kitart azok mellett az értékek mellett, melyek ebben a megváltozott helyzetben is tartást adnak, célt. Megtartani és gyermekeinek átadni a tudás, műveltség, tanulás igényét, ezt követi akkor is, amikor a jobb világban már hinni is balgaság. Felemelő az apa vallomása naplójának utolsó soraiban: „Szeretteim a meghitt dettai temető helyett az egész kontinensen Madagaszkárig elszórt temetőkhöz fognak nyugodni... A sztyeppe adta meg nekem azt az érzést, hogy szükség van rám, ott adhattam magamból a legjobbat. Rég nem gondolok már rá keserűséggel.” Mindközben feltárul előttünk ennek az ismeretlen térségnek, a Baragánnak –ez is Európa!- a valósága, a pusztai világ, a csontig hatoló metsző szél, a rettenetes hideg, a hóborította végtelen térség, a perzselő hőség, a deportáltak igyekezete, hogy itt is hajlékot teremtsenek. Szülők, gyermekek együtt küzdenek a túlélésért. Ha ismerjük Schiff Júlia életét, tudjuk, hogy mindez nem regényes fikció, hanem az ő és sok sorstársának élete volt az ötvenes évek Romániájában.

A Világtalan ház első fejezetének elbeszélései a Bogáncsos táj világát idézik: a jéghideg pusztaságban, a végtelen hómezőben, a csontig hatoló szélben egy kislány halad, lába térdig süpped a hóban, kezében tintatartó, kesztyűs keze ráfagy az üvegre. A városi iskolába igyekszik, vizsgázni akar, hogy felvegyék az iskolába, tanulhasson, mert ez az egyetlen reménye, hogy felülemelkedjen ezen az embertelen világon. Mit számít már az, hogy az iskola bezárt a hatalmas hó miatt, a megtett út számít, legyőzte azokat, akik katasztrofálták az emberi világból, felkészült az életre. A lidérces gyaloglás közben felidéződik benne a kitelepítés nyomasztó emléke, az otthonteremtés a pusztában, az új élet megpróbáltatásai.

A kötet további novellái az 1956 utáni időkről, a diktátorok uralta országról, a Dej-korszak, a Ceausescu-korszak egyre embertelenebb világáról szólnak, melyben az ember úgy vergődik, mint halak a hálóban. A ciklusok címe: Légszomj, Világtalan ház jól kifejezik a diktatúra kereteit, „Ország nagyságú cellában” élnek a történetek hősei, és bár helyzetük reménytelennek látszik, kiutat keresnek, megkísérlik a menekülést, de sok esetben a szülőföld vonzása erősebbnek bizonyul, mint a szökés reménye. A hatalom gyakran utána nyúl annak, aki az országot már elhagyta, nem engedni szabadon lélegezni, a markában tartja, együttműködésre kényszeríti. Schiff Júlia történetei leleplezik a diktatúra igazi arcát, az emberarcúnak hazudott rendszert. Az utolsó fejezet a diktatúra bukása utáni időkről ad képet, hiába az új otthon, az itthon és az otthon dilemmája szövi át a kitelepültek életét, az elhagyott szülőföld utáni vágy sokszor erősebb, mint a tudat, hogy mindez lassan

tünetezik, már nem az, ami volt, ami álmaikban él. Most már nem a kivándorlás, hanem sok esetben a visszavándorlás csábítja őket. A személytelen hivatalnokok, akik új hazájukban ügyekkel foglalkoznak, semmit nem fognak fel a kitelepültek sorsából, a deportálást személyes büntetésként kezelik. Mit követett el, kérdezik a tizenegy éves korában öt évre deportált későbbi kitelepültől. Mit követtem el tizenegy évesen? A bűnöm „népi hovatarozás”, volt a válasz. Lehet kártalanítani az elrabolt öt évet és ami utána következett? „Kitelepült hontalan szavakat” őriznek, írja Schiff Júlia, anyanyelvük féltve őrzött kincseit, melyeket-hiába a közös nyelv-az új hazában nem ismernek. A hetvenes-nyolcvanas években kivándorló útlevelet többnyire az kapott, akiért fizetett az anyaország, a Német Szövetségi Köztársaság, fejpénzt kapott értük a diktatúra, megszabott eladási árak volt. 1990 után felgyorsult ez a folyamat, a diktatúra bukása utáni évben 110 ezer német hagyta el Romániát, a következő években még ötvenezer. Milyen sors vár a maradékra egy olyan országban, amely magát egyszemzetű országgként határozza meg? A Világtalan ház novelláit németül írta Schiff Júlia, és bár folyóiratokban megjelentek, egyetlen kiadó sem vállalkozott kiadásukra. „A mi témánk elől elzárkóznak a kiadók, szomorú dolog, ha a politika is ellenünk fordul. Teljes történelmi ismerethiányra vall egy politikusnak a kijelentése, hogy az afrikai fekete közelebb áll a német néphez, mint az Aussiedlerok, a kitelepült németek... Azt tapasztaltam, hogy Romániában van a mi témánk igazi olvasóközönsége. „Bárhogy is forogtom: a vesztesekhez, Európa mostohagyermekéhez tartozom én is.”- írja a Bécsi Naplóban Schiff Júlia.

Mi maradt meg Schiff Júliának az elhagyott szülőföld, az új, választott lakhely (otthon) után? Hiszen visszakerült oda, ahonnan az ősei hajdanán az új hazát, a Bánátot választották. Mindent elhagyva, elveszítve mégis mit őrzött meg? Azt, ami önmaga volt, amit ő szerzett meg, egy többnyelvű kultúrát, európaiságot a szó igazi értelmében. „A többnyelvűség is több, nem pedig kevesebb életet jelent, és ez nemcsak az egyénre, hanem a társadalomra, az egész népre vonatkozik. Az olyan kulturális többnyelvűség, mint a közép-kelet-európai, egy multikulturális, illetve európai identitásra vall... Senkinek sem kell feladnia önmagát, se egyénként, se nemzetként... A román anyanyelvűnek éppen úgy tudnia kellene Petőfiről, mint ahogy a Romániában élő kisebbségi magyar ismeri Eminescut... A többnyelvű kompetencia előfeltétele a közös Európának. A nagy nemzeteknek éppúgy el kell fogadniuk a kisebbeket, illetve a nemzeti kisebbségeket, mint ahogy azok szükségszerűen már régen leépítették magukban viszonylagos nyelvi, irodalmi és kulturális idegenségüket.” (Julia Schiff Minden nyelven újból In: Vigilia, 2002/2)

Julia Schiff (sz. Büchl Júlia) a bánági Dettán született 1940. március 2-án. 1951-ben szülei vel együtt a Baragan-sztyeppébe deportálták. 1956-ban visszatérhetett a Bánágba. 1956-1958 között a temesvári tanítóképzőt végezte, elemi iskolai tanítónőként dolgozott, majd 1969-1974 között a temesvári egyetem filológiai karán román-francia szakot végzett. Az 1981-ben Németországba költözött kitelepüléséig tanárnő, valamint okleveles fordító. 1983-tól nyugdíjazásáig a müncheni egyetem romanisztika karán tanszéki titkárnő volt. Ma szabadfoglalkozású író, költő műfordító magyar és román nyelvből, továbbá zsurnalisztikai, irodalomkritikai és esszéisztikus írásokat közöl Németországban, Ausztriában, Svájcban, Magyarországon és Romániában.

Forrás:

Kalász Márton Tizedelőcédulák Kortárs Kiadó 1999.

A sorsfordító nyelvi közeg. Oberten János interjúja Schiff Júlia író, költő, műfordítóval In: Kultúra 2007. december 13.

Julia Schiff Minden nyelven újból In: Vigilia 2002/2

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

Csavargó szelek társa

Csavargó szelek társa,
megszült dűlőút mélye.
Fák közti sötét lárma
hajnalt koldult az éjre.

Harmatot lehelt kezed,
lecsukta szempillámat.
Útszéli madár nevet,
csukott szemmel is látlak.

Lényünk egymásban egész.
Simogat fény bozótja.
Föltámadt lassan a szél,
dűlőutakat rója.

Csavargó szelek társa,
felszálltam kósza szélre.
Pillangó hímes szárnya
röpített téged égre.

Csavargó szelek társa,
megszült dűlőút mélye.
Fák közti sötét lárma
hajnalt koldult az éjre.

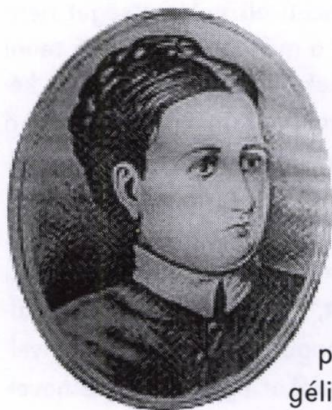
Mélység és magasság

Liannának

Gyökerek mélységéből
ragyogsz rám.
Fák sudár magasából.
Hajnaltájt,
mikor felröppennek
a fény madarai,
harmattal itatják
csőrükből a reggelt.
Áhítat fészkel a tájra.
Lopakodó illat
keríti be a csöndet.
Te ragyogj csak! Ragyogj!
Gyökerek mélységéből,
fák sudár magasából,
csak a bogarak, madarak
láthassák, amint koccintgatunk
lélek-tiszta pohárból,
Isten borából,
maradék életünkre...

“Akinek szabad lelke túlszárnyalt ködös százada homálykörén”

(Vasvári Pál)

Emlékezés Lövey Klárára

1936-ban a budapesti Deák téri evangélikus leánygimnázium két tanárnője, Jeszenszky Ilona és dr. Zelenka Margit vonattal a bajor határ közeli városkába, az osztrák Kufsteinba utazott, hogy felkeresse a gyászos emlékü várat, fejét hajtson a vár börtönébe rabláncon szállított magyar hazafiak emléke előtt. Előttük ott volt a császártoronyba vezető 452 grádics - ahogyan hajdan Kazinczy rabtársa, Sulyovszky Menyhért megszámlolta-, ennyi lépcső volt akkor is, mikor az első magyar kufsteini politikai fogoly, Wesselényi Miklós csizmái végigkopogtak rajta jó kétszáz évvel azelőtt. S azután mennyien még! Kazinczy Ferenc, Batsányi János, Versegly Ferenc, Szentjóni Szabó László, Czuczor Gergely... és még sokan, de milyen sokan!

A két magyar látogató a Császártoronyban, melyet időközben börtönmúzeummá alakítottak, siralmas állapotokat talált. A sziklatetőn emelkedő sötét bástyafal a magasba törő Császártoronnyal évszázadok óta semmit se változott. Lehangelő volt számukra, hogy sehol egyetlen emlékeztető jel nem volt a jakobinus mozgalom vagy az 1848-49-es forradalom mártírjainak emlékére. Hazatérve felvetették egy emléktábla felállításának gondolatát, melyet aztán sok kutatás, adatgyűjtés, kérelmezés és elutasítás követett. Végül 1937. július 10-én felavathatták a vörös márvány emléktáblát, mely a börtöntorony falára került. A hatalmas hat és fél mázsás márványlapon a következő felirat áll azóta is: „E sziklavár falai közt szenvedtek rab-ságot a hazáért, egyenlőségért, testvériségért egy ezredéven át szenvedéshez szokott magyar lélekkel. Töretlen hittel vallották: a haza minden

előtt!” A szöveg alatt öt oszlopban kilencven-négy magyar rab neve olvasható. Ma már tudjuk, hogy nem mindnyájan Kufsteinben raboskodtak, hanem néhányan a Habsburg-birodalom más várbörtöneiben, de nem az számít, hogy hol szenvedtek fogságot, hanem az, hogy miért.

A felsorolásban két magyar nő neve is szerepel, Teleki Blankáé és Lövey Kláráé. Nők a Császártoronyban? Bizony, Haynau nem csak börtönbe zárta a magyar szabadságharcot támogató lelkes asszonyokat, de például Maderspack Viktornét meg is vesszőztette. A rabtorony harmadik emeletének két szomszédos zárkájában két magyar nő sínylődött. Sorsuk már korábban összefonódott. Teleki Blanka a magyar nőnevelés úttörője volt, 1846-ban magyar tannyelvű leánynevelő intézetet alapított Budán, ahol Vasvári Pál is tanított. Ide hívta meg oktatni az igen jó nevű, képzett nevelőnőt, Lövey Klárát.

Milyen volt az oktatás a reformkorban a lányok számára? Nyilvános iskolák voltak ugyan, de az elemi szintnél nem emelkedett magasabbra a lányok tanítása. Jószerével csak magán nevelőintézetek működtek, ezek azonban nem érték el a mai középfokú oktatás színvonalát. A házi nevelésben többnyire idegen szellemű külföldi nevelők végezték a tanítást, de ebben is csak a közép-és felsőbb rendű családok lányai részesültek. Bár Európa legtöbb országában már megvalósult a polgári egyenjogúság, a nálunk meglevő leánynevelő intézetekben még biztosították a főrangú családokat, hogy bizalommal küldhetik oda leányaikat, mert a náluk tanuló kevés számú polgári származású leánnyal nem fognak érintkezni. Léteztek alapítványi intézetek is, ezekben három csoportban tanultak a

növendékek: fizetők (főrendűek, akiknek saját igényeik szerinti nevelést biztosítottak), ingyen tanulók (polgári nevelést kaptak) és jótékony-ságot élvezők (őket cselédi foglalkozásokra nevelték). A nevelők nem minden esetben feleltek meg a pedagógussal szemben állított követelményeknek, jobbak voltak a német városok által fenntartott iskolák, ezek tanárai többnyire német egyetemeket végeztek. Csak elképzelés maradt az a törekvés, hogy az állam vegye kezébe az oktatást egységes irányelvek felállításával. Hiába hangsúlyozták egyesek, például Semnovitz Mátyás nőnevelő intézet tulajdonos már 1801-ben, hogy az államnak a nőkkel szemben ugyanaz a kötelessége, mint a férfiakkal szemben. Fáy András (Irodalmár, politikus, közgazdász, a fejlődésben megrekedt magyar társadalom polgárosításáért küzd, agitál. Unokatestvére, Szemere Pál „a nemzet mindenésének” nevezi.) szintén az állami, vagy legalább az állami ellenőrzés alatt álló intézetek működésében látja a megoldást. 1806-ban már szó van országgyűlési szinten is a nőnevelés kérdéséről, de csak 1825-ben szánja rá magát az országgyűlés a kérdés tanulmányozására. Látható, hogy a császári kormánynak nem volt sem érdeke, sem célja a magyar közoktatás bármely ágának fejlesztése. Fáy András többször hangsúlyozta, hogy a művelt társadalom minden haladás alapfeltétele, de ez csak úgy jöhet létre nálunk, ha a magyar nők középosztálytól fölfele az azonos rendű férfiakkal egyenlő műveltséget szereznek. Látható, hogy még egy ilyen óvatossággal is, mint Fáy csak a közép-és felső osztályok számára tartja fontosnak a nőnevelést. Szorgalmazta, hogy legelőbb egy nevelőnőket képző intézet működését tegyék lehetővé, majd a végzett növendékek kerüljenek a lányok számára létrehozott iskolákba tanítónak. Ott háztartást („józan pénzköltés elveit”), életbölcsest (emberismeretet, társalgási szabályokat), gazdasági ismereteket is tanítsanak. Kívánnivaló lenne, sőt követelmény, hogy a nevelőintézetek nemzeti szellemben működjenek, a magyar legyen a tanítási nyelv. A nyelven kívül a honismeret (történelem és földrajz) is szolgálja a nemzeti nevelés célját.

Az új, nemzeti irányzat követeléseivel azonban csak szavak maradtak, az intézetekben nem változott semmi, a nemzeti elkötelezettséget nem lehetett egyik napról a másikra magukévá tenni az intézetek vezetőinek. Az új emberek csak később jelentek meg, ilyen volt Teleki Blanka. Az ő iskolájában világtörténetet, hazai történetet, általános és hazai földleírást, természetismeretet, tábla-és számvetést (számtant), mitológiát, szépírást, magyar nyelvtant, helyesírást, vallást, rajzolást, kézimunkát, a szülők kívánságára külön díjazás mellett zongorát, éneket idegen nyelvet tanítottak. A tanulókat egyszerűségekre nevelték, Teleki Blanka mindig növendékei között volt, velük étkezett, sétált, kirándult, minden lépésüket figyelemmel kísérte. Ebbe a környezetbe került be Lövey Klára.

Ki ez a fiatal lány, aki példaképének, később barátnőjének vallhatta Teleki Blankát? Lövey József, (Megjegyzendő, hogy a családnév írása különböző alakban fordul elő a forrásokban: Löwey, Leöwey, Lövey, 1848 után L. K. a Lövei formát használta) beregi földbirtokos, megyei táblabíró és Szathmáry Eszter leánya, aki 1821. március 25-én született a Tisza menti Máramarosszigeten. Az anya nevelési elvei haladóak, zenében és éneklésben is képezte tehetséges leánykáját. Amikor 1836-ban Máramarosszigeten jótékony egyesület alakul, és műkedvelő társulata színház híján időnként előadásokat tart, a fellépők között ott találjuk Klára kisasszonyt, buzgó tagját a társulatnak. Minden iránt érdeklődik, olvas, a politikát is figyelemmel követi. Az 1842-43-as országgyűlési időszak kezdetén alkalma nyílik Pozsonyba utazni báró Sztojka Klárával, a máramarosi országgyűlési követ, Sztojka Imre feleségével és leányaikkal, Klárával és Júliával, akinek nevelőnője is volt a pozsonyi tartózkodás alatt. A tizenhat napig tartó út megannyi élményt, tapasztalatot jelentett, Lövey Klára életére nagy hatással van a pozsonyi időszak, gondolkodását formálja, távlatot ad terveinek. Ott és majd Budán kerül kapcsolatba a kor eszmeáramlataival, például a nevelésüggyel, majd Teleki Blankával és körével. A grófnő nagynénje Brunsvik Teréz, Martonvásár úrnője, aki az első óvodát alapította Magyarországon

(angyalkert volt a neve), s akinek házában Beethoven is megfordult. De ehhez a baráti körhöz tartozik a művelt Beniczky Hermin is, a későbbi Veres Pálné, a magyar nőoktatás másik elkötelezett úttörője, iskolaalapító, Madách gyakori vendéglátója. (Veres Pálné, aki már fiatal korától kezdve behatóan foglalkozott a nők oktatásának lehetőségeivel, Madách a nőkről szóló akadémiai székfoglaló beszéde hatására dönti el, hogy iskolát alapít, 1868-ban meg is kezdik az oktatást, az iskola első igazgatója Gyulai Pál volt.)

1846 júniusában Teleki Blanka Vasvári Pál ajánlására veszi fel a kilenc évfolyamos „neveldéjébe” tanítani a máramarosszigeti születésű leányt, így Klára olyan közösségbe kerül, ahol valamennyi tanár demokratikus gondolkodású, művelt ember. A lassan növendékekkel gyarapodó iskolát azonban 1848 decemberében be kell zárni, a császári csapatok elől a kormány Debrecenbe menekül, Lövey Kláráékát is ott találjuk. Sebesülteket ápolnak, a világsi tragédiát követően pedig a bujdosókat segítik pénzzel és menedékkal. Ez a tevékenység azonban az önkényuralom alatt büntetendő. 1851-ben előbb Teleki Blankát tartóztatják le, majd a nála levő levelek alapján a Sztojka család szlatinai birtokáról Lövey Klárát is elhurcolják. A két nő két évet töltött vizsgálati fogságban, majd az Újépületben, melynek falánál 1849. október 6-án Batthyány Lajos miniszterelnököt agyonlőtték, hadbíróság elé állították őket. 1853. június 30-án egyenes derékmal, magyar gyászba öltözötten hallgatták az ellenük és „büntársaik” ellen felhozott vádat, (melyek között ott szerepelnek a nemzeti szellemű nevelési tervek is, Kossuth-bankók birtoklása stb.) és az ítéletet. Teleki Blankát tíz, Lövey Klárát öt év várfogságra ítélik Mindketten 1853. július 27-én kerültek a kufsteini várbörtönbe, ahol külön zárkában éltek, de napközben együtt lehettek.

Kezdetben Lövey Klára börtönnaplót vezetett, ezt és a napközbeni együttléteket a vár jólelkű börtönparancsnok halála után az új főfoglár azonban megtiltotta. (Nagy vesztesége a kor megismerésének, hogy a második világháború alatt a napló nagy része megsemmisült. A megmaradt részeket a nagybányai múzeum őrzi)

Tiltva volt tehát a napi séta, az írószerek tartása, a kézimunkázás, és a barátnők találkozása. Egészségüket folyamatosan rombolta a Császárterem hideg, egészségtelen levegője, a nedves falak között eltöltött idő. Később könnyített a helyzeten egy új parancsnok emberséges magatartása, valószínű ekkor került át a két barátnő az egészségesebb száraz kaszárnyaépületbe. Rabságuknak helyszínét Teleki Blanka rajzban is megörökítette. Hiába próbáltak közbenjárni a Teleki család tagjai a foglyok érdekében, a miniszteri konferencia minden könnyítést elutasított, látogatást sem engedélyezett.

Lövey Klára büntetését letöltve 1856. július 11-én szabadult, a súlyos tüdőbeteg grófnőt, Teleki Blankát azonban nem a szabadulás várta, hanem egy újabb börtön, a laibachi, ahová még abban az évben átszállították. 1857-ben császári kegyelemben részesült, később Emma húgához, De Gerando grófnéhoz Párizsba költözött. Itt halt meg 1862-ben, szerény sírja ma is látható a montparnasse-i temetőben.

Lövey Klára kiszabadulása után visszatért szülővárosába, Máramarosszigetre anyjához, majd unokatestvérének, Várady Gábornak (Várady a szabadságharc alatt a máramarosi honvédek szervezte, a forradalom után emigrációban élt, majd kegyelmet kapott, és hazatérhetett) a házában lakott, az ő lányát, Várady Gabriellát tanította. Lassan egyre több tanítványa volt, nemsokára tíz hasonló korú kisleány tanítványa volt. Így hozott létre egy nevelő intézetet, melyben maga történelmet, magyart, német és francia nyelvet tanított. Ez az intézmény később alapját képezte a nőegyesület támogatásával létrejött önálló nevelő intézetnek, majd ezután az állami felsőbb leányiskolának. Az intézet azonban minden indoklás nélkül bezáratták. Ekkor, 1861-ben Váradyékkal Pestre költözött, majd elutazott Párizsba is, hogy meglátogassa hajdani rabtársát, Teleki Blankát, akivel hosszabb időt tölthetett. Hamarosan újra Erdélyben találjuk, Teleki Miksa (Teleki Blanka öccse) birtokán, Kendilónán, ahol a gróf gyermekeit tanítja, majd a szatmári Pálfalván neveli a Teleki-rokon De Gerandoék gyermekeit.

De nem csak tanít. Máramarosszigeten

1865-ben alapították a Máramaros című lapot, ebben Lővey Klára sokat publikált, gyakran emlékezik vissza a szabadságharcra, melyért ő súlyos áldozatot hozott, nem titkolja, hogy Deák-ellenes, ellenzi a kiegyezést, hű marad '48 eszméiségéhez. Ő nem egyezkedhet a császári házzal. Mert hogy lehetne egyezkedni a hóhérral, a zsarnokkal, aki kitörte a nemzet nyakát, elorozta javait, beült váraiba, házaiba, tanyát vert lelkében? Pesten írott tárcái a főváros nevezetesebb társadalmi, kulturális életéről számolnak be. Például a Máramaros 1896/30. számában méltatja Munkácsy Mihály *Ecce homo* című festményét. 1881-ben földije, kedves barátnője, a szintén máramarosszigeti híres színésznő, Prielle Kornélia kolozsvári jubileumi ünnepélyéről tudósít, de beszámol az egyik Petőfi-emlékhelyen, Koltón tett látogatásáról is 1874-ben. Nem kerül el figyelmét Liszt Ferenc kolozsvári hangversenyének a közönség rajongását kiváltó játéka sem. Írásai minden témakört felölelnek, gazdasági, politikai, történelmi tárgyú, de természetesen színházi vonatkozásúak is. A párizsi világtállításról (1878) kötetnyi cikksorozatot írt, több cikket szentelt a gépek bemutatásának, a munkacsarnok berendezésének. Főként a magyar áruk érdeklik, büszke hazája termékeire. Megjegyzi, hogy a feliratok nem magyar, hanem német nyelvűek, ami egyrészt udvariatlanság a franciákkal szemben, másrészt azt a látszatot kelti, hogy Magyarországon mindenki németül beszél. Rosszallja, hogy a magyar termékeket az osztrák osztályon helyezték el. Mindenre figyel, egyik cikkében arról ír, 1867 májusában, hogy már nálunk is van velocipede, vagyis gyorsfutó, mai nyelven bicikli, de nem jósol valami nagy jövőt neki, „csupán városi mulatságra való”. 1870-ben például arról értesíti olvasóit, hogy Kolozsváron megnyílt az első fényképészeti műterem. Örömmel jelenti, hogy Veress fényképész célja nem csupán az arckép készítés, hanem Er-

dély történelmi emlékeinek megörökítése is. 1874-ben Teleki Blanka életéről készített jegyzetekkel segítette Jules Michelet, haladó szellemű francia történetíró a grófnőről tervezett könyvének írását. A könyv azonban a történész halála miatt nem készült el, Lővey Klára jegyzetei, melyeknek alapját a börtönfeljegyzései képezték, P. Szathmáry Károlyhoz (honvédfőhadnagy a szabadságharc idején, börtönre ítélik, majd Pesten és Máramarosszigeten tanár, Szilágyi Istvánnal szerkeszti a Szigeti Albumot) kerültek, 1880-ban ő írt könyvet Teleki Blankáról, azonban kihagyott minden olyan részletet, mely a kiegyezés ellenzéséről szólt. Így Lővey Klárának nem is nyerte el az elkészült könyv a tetszését. Végül De Gerando Antónia, Teleki Blanka unokahúga írja meg az igazi emlékkönyvet a két kufsteini rabnőről.

Lővey Klára élete utolsó éveiben Budapesten lakott a Várady Gáborék házában, vibráló szellemisége cseppet se lanyhult, érdeklődése mindenre kiterjedt. Életének egy utcai baleset vetett véget, 1897. április 8-án „lővontatású vasút”, azaz omnibusz, a villamos őse elgázolta. A Margitszigeten temették el, abba a sírboltba, melyet ő édesanyjának készíttetett 1864-ben. Szülővárosa azonban hazavitette földi maradványait, ott alussza a hajdani kufsteini fogoly örök álmát a református temetőben, sírja a '48-as forradalom emlékhelyévé vált. Lővey Klárában egyaránt tiszteljük a hazáját szerető embert, a hazafit, a haladó szellemű pedagógust, és az élet minden területére érzékeny szemmel figyelő újságíró

A magyar oktatástörténet egyik meghatározó személyiségének nevét több iskola viseli Magyarországon, 2002. szeptember 15-én Máramarosszigeten is megnyithatta kapuit a város egyetlen magyar tannyelvű iskolája, melynek névadója a város nagy szülötte, Lővey Klára. A városközpontban emelkedő évszázados református templom kertje az ő emlékoszlopát őrzi.

Forrás:

Teleki Blanka és köre Válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Sáfrán Gyöngyi, Kriterion Könyvkiadó Bukarest, 1979.
Magyar neveléstörténeti tanulmányok Budapest, Tankönyvkiadó, 1959.
A magyar nőnevelés úttörői Összeállította, a bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta Orosz Lajos Budapest, Tankönyvkiadó, 1962

Egy kiállítás Szinger Zsuzsanna képei elé

A kis Szinger Zsuzsika Bencze Barna tanár úrtól tanult rajzolni. Biztosan nem eredménytelenül, hiszen tanára felkészítésével a képzőművészeti gimnáziumba jelentkezik. Aztán mégis a paksi gimnáziumban érettségizik és a vizsgák után Zsuzsanna a pécsi egyetem jogi karát választja. Hosszú-hosszú évekig nem vesz kezébe rajzceruzát, de nem szakítja meg kapcsolatát a képzőművészettel: tárlatokra, múzeumokba jár itthon, és külföldön.

Mint tudjuk azonban, az életben nincsenek véletlenek: Győrffy Józseffel való megismerkedése és házasságuk révén újra a képzőművészet közelébe kerül. Először támogató, műértő társként.

A – sokszor fárasztó – munka mellett vágyik valami másra, önkifejezésre. 2003-ban, amikor egyszer egyedül van otthon, elkezd festeni. Férje műtermében van olajfesték, ecset. Az első instrukciókat telefonon kéri párjától.

Azt mondják, a rajzolást nem lehet elfelejteni. Az első siker bátorítja a folytatásra: olajképein megelevenednek a neki oly kedves virágok.

Közben alkotótáborokba is elmegy férjével. A zebegényi táborban a tűzzománcozást tanulja. A vízfestést fél éve próbálta ki. Ötletei megtöltik rajzmappáját, de mind közt legkedvesebbek szeretett virágai: a kertjében, a lakásban és a természetben.

Sok segítséget kap férjétől, de nagy örömmel fogadják munkáit a szűkebb és a tágabb családban is.

Az idő múlásával egyre inkább az emberi arc kifejezései, az emberi érzelmek ábrázolása kezdi érdekelni: szeretne még tanulni, hogy ennek technikáját is elsajátítsa.

Szinger Zsuzsa olajképeit tavaly láttam először, amikor Győrffy József kiállításához válogattunk képeket a barátságos, belvárosi családi ház galériájában. Nagyon megtetszettek, mert – bár a virágokat ábrázoló képek tárgyak miatt eleve szépek –, én ezekben valami többletet is éreztem: Zsuzsa finom lényét.

Megérzésemet most igazolták azok az akvarellek, amelyek az elmúlt fél évben készültek.

Úgy érzem, hogy ez Zsuzsa igazi kifejezési formája. Ez a 19. század óta rendkívül népszerű és elterjedt vízfestési technika kitüntetett figyelemben részesíti a virágokat és a természet egyéb csodáit. A vízfesték ragyogó színei, vagy éppen sejtelmessége, üdesége, bája a legtökéletesebb eszköz e csodák megörökítéséhez. Sokan az olajfestmény szegény rokonának tartják a vízfestményt. Szerintem ez nem helytálló. A művészet-történet számtalan életművet ismer, melyet éppen az akvarell tett híressé. Gondoljunk csak William Turner képeire!

Gyakorlati érvként pedig azt is el szoktam mondani ebben a kérdésben, hogy a mai, modern, világos, de kicsi lakásokban ideális műalkotás az akvarell, mert az olajnak tér kell. Ami az itt kiállított akvarelleket illeti, úgy érzem, alátámasztják érveimet. Melyikünk ne nézegetné szívesen íróasztala fölött a pipacsokat, a náciszt, a primulát vagy a hóvirágot ábrázoló, szinte lebegő finomságú képet?

Szinger Zsuzsa képei több csoportos kiállításon láthatók voltak már Szekszárdon, Pakson és Dunakömlődön. Ez az első önálló kiállítása és boldog vagyok, hogy ennek éppen a könyvtárgaléria ad helyet.

Sokat ígérő kezdet ez a bemutatkozás, hiszen az eddig talán kiemelten sokat méltatott akvarellek mellett olajképeket, pasztellt és tűzzománcot is láthatunk.

Mindegyikünk kapott valamilyen és valamennyi találatot a Teremtőtől. Hogy miként sáfárkodunk vele, az életünk legnagyobb próbjája.

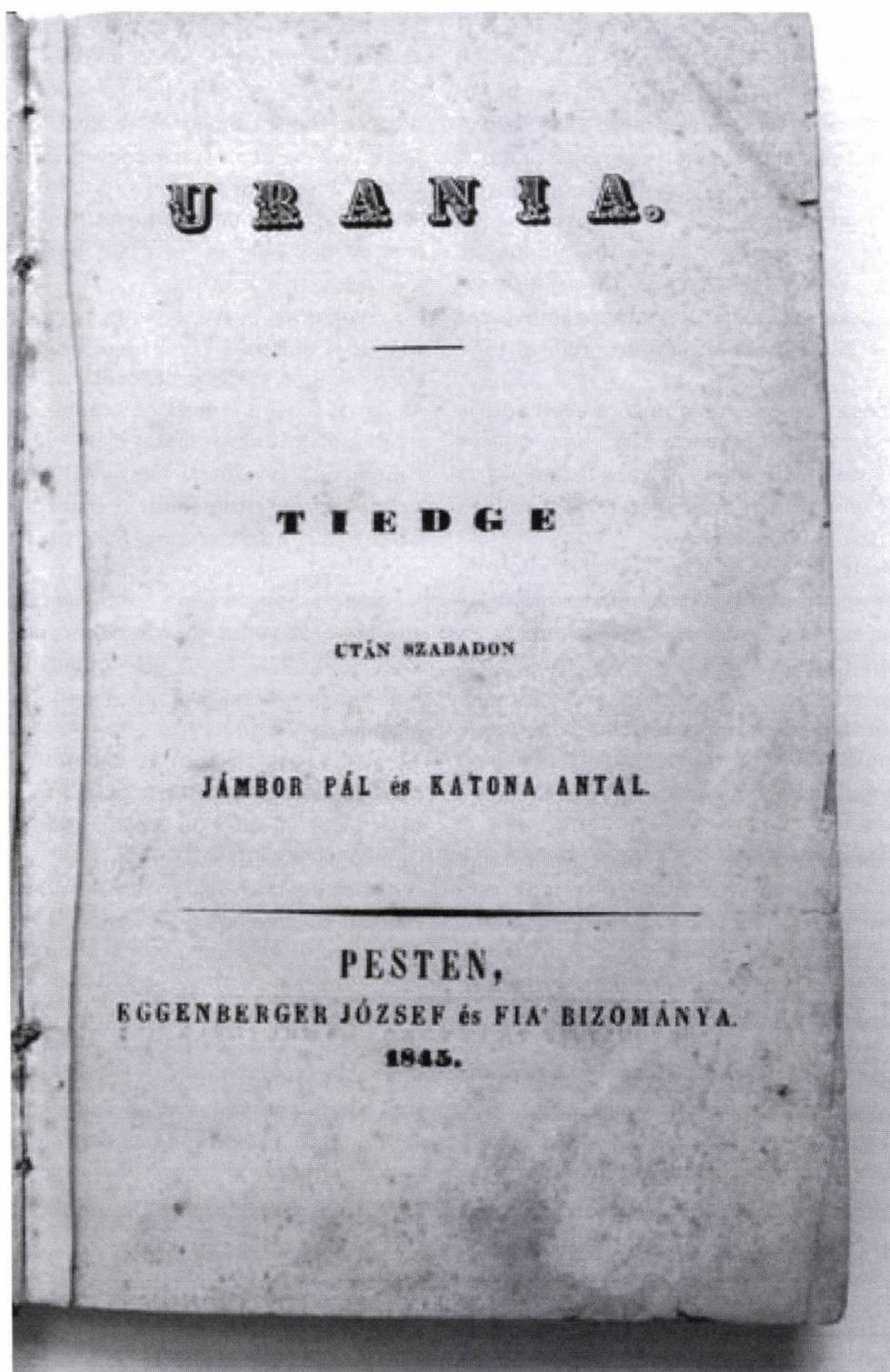
Szinger Zsuzsanna úgy is, mint szorgalmas, kitűnő diák, féltő-szerető anya, gondoskodó feleség, megértő alkotótárs, kötelességtudó gyermek, nagy empátiával megáldott jogász - a maga csendes, szelíd módján veszi e próba akadályait.

Kísérje szeretetünk és figyelmünk útját a Cél felé!

Gutai Júlia

Új szerzemények

A Jámbor Pál Társaság gyűjti névadójának tárgyi emlékeit, ezért az elmúlt hónapban négy kötetet sikerült megvásárolnunk. A kiadványok a Pákolitz István Városi Könyvtárban megtekinthetők, illetve elolvashatók.

EMLEKLAPOK

E G Y

FŐRANGU HÖLGYHEZ.

IRTA HIADOR.

KIADTA

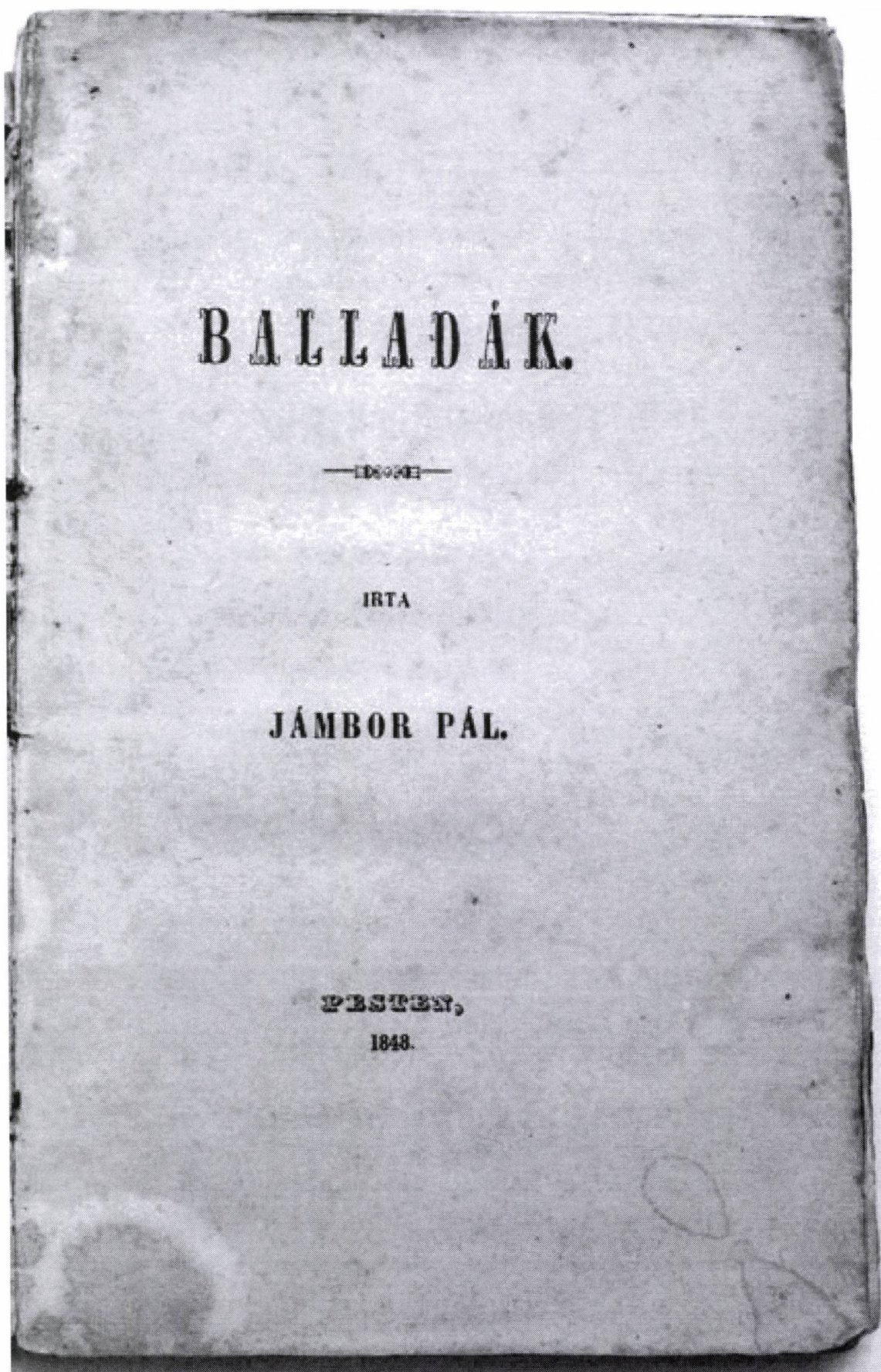
PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDÁN,

AZ EGYETEMI NYOMDÁBAN.

1846.

BALLADÁK.

—EDGEE—

IRTA

JÁMBOR PÁL.

PESTEN,

1848.

ŐRÜLT TÁRCZÁJA.

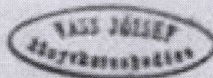
REGÉNY.

Paula Landy

IRTA

HIADOR.

PESTEN,
NYOMATOTT BEIMEL JÓZSEFNÉL.
1848.

Paksi Tükör tartalom

- 1 Beregnyei Miklós: "A hatos számú műút"
- 5 Serdülné Benke Éva: "A csillag-lovas szekere" nyomában
- 20 Serdülné Benke Éva: A közös haza a magasban van
- 27 Lovásziné Anna: Történelmi és kulturális élmények a Don-kanyarban
- 30 Várszegi Eszter: Paksi zsidó házak (II. rész)
- 42 Serdülné Benke Éva: Kitelepítettek-kitelepültek, Schiff Júlia könyveiről
- 46 Paksi költők versei: Kuti Horváth György
- 47 Serdülné Benke Éva: Emlékezés Lővey Klárára
- 51 Gutai Júlia: Egy kiállítás – Szinger Zsuzsanna – képei elé
- 52 Új szerzemények

PAKSI TÜKÖR

Irodalmi-művészeti és helytörténeti szemle
XV. évfolyam, 2. szám, 2008 augusztusa
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Felelős szerkesztő: Beregnyei Miklós
Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, Tell Edit, Gyórfy József és Szabó Péter
Tördelés: Törökné G. Judit
Kiadja: a Jámbor Pál Társaság
Felelős kiadó: a JPT elnöke
Készült: PA Zrt. Nyomda 2008/1091 . sz.
Felelős vezető: Slonczki István
A szerkesztőség címe: Paks, Városi Könyvtár, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

100

Jövők energiája

mvm paksi atomerőmű

www.atomeromu.hu

